

FÖLDGÖMB

A MEGISMERÉS KALANDJA

WWW.AFOLDGOMB.HU

ALAPÍTVÁ: 1929

940 FT | 3 € | 14 LEJ

2017. DECEMBER

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

SZŐLŐ – PRÉS ALATT

DÉL-BALATONI SZŐLŐHEGYJÁRÁS

WAKHAN-FOLYOSÓ TADZSIKISZTÁN, AFGANISZTÁN

KELETI URALOM VLAGYIVOSZTOK

A JÉGEMBER TAVAI ALPOK

VÖRÖS VÁROS, ZÖLD LOMBOK DUNAÚJVÁROS

A természet csak rád vár. Ha az időjárás meglehetősen hideg is olykor, ne szegje kedved! A *Fjällräven* fél évszázada gondoskodik a hideg elleni védelemről és a zord időjárási körülmények között is melegen tartó ruházatról.

Ez a küldetésünk a továbbiakban is. A svéd gyártású *Övik Scandinavian Sweater* egy kényelmes pulóver,

amely lágy és meleg gyapjából készül, mintázatát pedig svéd népművészeti motívumok ihlették. Időtlen és funkcionális dizájn, tartós és minőségi anyagok: nincs örök életű ruhadarab, de ez a pulóver hosszú ideig hí társad lesz a hideg időben.

WWW.FJALLRAVEN.HU

SZŐLŐK ÉS HEGYEK

DR. NAGY BALÁZS, FŐSZERKESZTŐ

SZEVASZTOPOL (KRÍM),
DODZSEM, FŐSZERKESZTŐ

Még jóval az orosz megszállás előtt a Krím félsziget mediterrán Riviérája felé ereszkedünk a Krími-hegyvidékről. Az egykor dicsőbb napokat is látott tengerpart egyik SZOT-üdülőjében 2x2 méteres fakerevetek hozzák Közép-Ázsia lehetőségét. Az ott napközbeni heverésző-tárgyaló-teázó platformok itt ágyak – a nagyszabású étkezőben. Későn nyitjuk ki szemünket, akkor már jócskán a reggeli végénél jár körülöttünk az étkezőasztaloknál villát csörgető beutaltak többsége.

De nem is kívánczunk felpattanni – előző nap borfesztivál volt a tengerparton... ahová nagy reményekkel telve érkezünk, hiszen a Krím déli része Kelet-Európa egyik legmélyebb gyökerű szőlészvidéke – 2500 éves bortörténelemmel! Ráadásul ma is működnek még a cári időkre visszavezethető szőlészetek, és itt a híres Magaracs Központi Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet – majd' 200 éves múlttal. A helyi muskotályok nagy hírűek, már a 19. században is komoly exportcikknek számítottak. És a borfesztivál mögött is az Intézet áll. De valahol jó messze. Hamar belénk ívódott a hajdani szakkönyv idézet: „A nagy múltú intézet működése során mintegy 800 szőlőfajtát és több ezer hibridet nemesítettek a szovjet tudósok.” No ide, a napsütötte, sziklás, parti hegyvonulat lábához a legsajátosabb italformában jutottak most el: tablettásborként.

Borfesztiválhoz méltó kirakodóvásár, tele Isztambulból áthajózott kínai műanyag áruval. Köztük „termelői” borstandok, mintanedűikkel: kegyetlen, alkoholos-édes szőlőszörpök, mellettük a készítéshez használt eszenciák, kivonatok, sűrítvények, akár porított formában is. A választék széles, az árszínvonal alacsony, a hangulat felfokozott. Szőlőről nem esik említés. A tűző napon igazi kihívás a kóstolás, de minden érdeklődőnek jól megy.

Végül a közeli mólón találunk menedéket. Készül az ellencsapás. Rejtélyes okból nálunk is van 300 Ft/palack alatti árkategóriájú-minőségű itthoni, egri utalást is hordozó bor. Kinyitjuk, rövidesen odagyűlnek a helyi érdeklődők. Ízlelés, egyetértő bölintások-csettintések, és ha nem csak egyetlen üvegnyi lenne, most azonnal raklapszám tudnánk eladni...

Vezető anyagunk a szőlők és borok világába visz, ám olyan helyekre, ahol a szőlőhegyeken pont a szőlő a legkevesebb. Ma már... Dicső volt a múlt, hosszú a nemtörődömség, de még él a remény. Van, ami még menthető, de az utolsó órában járunk!

SZŐLŐ VAN, DE NEM KELL MINDENHEZ...
A NAPSÜTÖTTE KRÍMI RIVIÉRA KIVÁLÓ
BORFESZTIVÁLHELYSZÍN

FOTÓ: NAGY BALÁZS

FÖLDGÖMB

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

XXXV. ÉVFOLYAM, 319. LAPSZÁM
2017. DECEMBER

FŐSZERKESZTŐ: DR. NAGY BALÁZS
SZERKESZTŐ MUNKATÁRSÁK:

BARABÁS AMBRUS, BEREZCKI MAJJA, HEILING ZSOLT

HONLAP, RÁDIÓ, KÖZÖSSÉGI MÉDIA:

NAGY ÉVA, JOHANNA

ÁLLANDÓ SZERZŐK:

FRANCISCS LÁSZLÓ, DR. JAKAB GUSZTÁV,

DR. KARÁCSONYI DÁVID, KERÉKES ISTVÁN,

LADÁNYI TAMÁS, RÁZSI ANDRÁS,

SZIRMAI GÁBOR, DR. TAMÁSKA MÁTÉ,

DR. TELBISZ TAMÁS

TÉRKÉPEK: DR. NEMERKÉNYI ZSOMBOR

TERVEZŐ ÉS KÉPSZERKESZTŐ: HEILING ZSOLT

MŰVÉSZETI FELELŐS: KÁLLÓ PÉTER

OLVASÓSZERKESZTŐ: MÁRTON BÉLA

NYOMÁS: PETHŐ NYOMDA KFT.

KIADÓ: HEILING MÉDIA KIADÓ KFT.

1142 BUDAPEST, ERZSÉBET KIRÁLYNÉ ÚTJA 125.

TEL.: (1) 231-4040, FAX: (1) 231-4045

E-MAIL: SZERKESZTOSEG@AFOLDGOMB.HU

A KIADÁSÉRT FELEL: HEILING ZSOLT

ÉRTÉKESÍTÉSI ÉS MARKETINGIGAZGATÓ:

SEKOULOPOULU MÁRTA. TEL.: (30) 650-6801

E-MAIL: MARTI@HEILING-MEDIA.HU

MEGJELENIK MINDEN HÓNAP ELSŐ HETÉBEN, ÉVENTE
10 ALKALOMMAL (KÉT ÖSSZEVONT LAPSZÁMMAL).
TERJESZTI A LAPKER RT. ÉS ALTERNATÍV TERJESZTŐK

ELŐFIZETÉS 1 ÉVRE: 7500 FT

ELŐFIZETHETŐ A KIADÓBAN:

TEL.: (1) 231-4040

E-MAIL: ELOFIZETES@AFOLDGOMB.HU

VAGY WEBÁRUHÁZUNKBAN: EBOLT.AFOLDGOMB.HU

RÉGEBBI LAPSZÁMAINK MEGVÁSÁROLHATÓK A KIADÓBAN,

VAGY AZ EBOLT.AFOLDGOMB.HU WEBÁRUHÁZBAN

MINDEN JOG FENNTARTVA! A MAGAZINBAN MEGJELENT KÉPEKET, ABRÁKÁT ÉS
SZÖVEGEKET A KIADÓ ENGEDÉLYE NÉLKÜL TILOS KÖZZÉTENNI, REPRODUKÁLNI,
SZÁMÍTÁSTECHNIKAI RENDSZERBEN TÁROLNI ÉS TÖVÁBBADÁNNI. MEG NEM
RENDELTE FÉNYKÉPEKET ÉS KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK. MEG ÉS NEM KÜLDÜNK
VISSZA. A LAPBAN MEGJELENT HIRDETÉSEK TARTALMAÉRT A KIADÓ
NEM VÁLLAL FELELŐSÉGET.

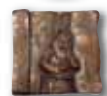
HU ISSN 1215-8690

PULITZER-EMLEKDŰ (2008)

GÁRDI BALÁZS SZERZŐNK, LAPUNKBAN

MEGJELENT ANYAGAI ELISMERÉSEKÉNT

SZOCIográfIA-KÜLÖNDŰ (2012)

TÁRSADALMI TÉMÁJÚ RIPORTJAINK,

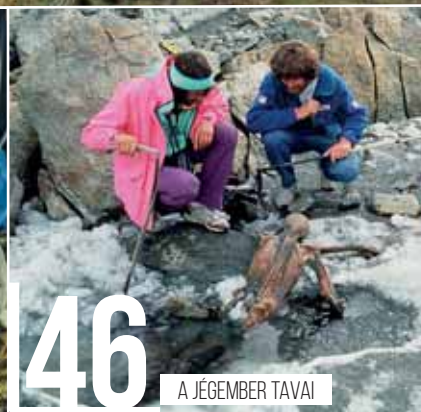
KÉPSOROZATAINK ELISMERÉSEKÉNT

28
18

SZŐLŐHEGYJÁRÁS

UHU AZ ORVOSNÁL

46

A JÉGEMBER TAVAI

52

VLAGYIVOSZTOK

66

WAKHAN-FOLYOSÓ

PILLANTÁS AZ ÉGRE

FRANCISCS LÁSZLÓ: **KOZMIKUS KINCSESTÁR – A KÚP-KÖD
ÉS A KARÁCSONYFA-HALMAZ** ▶

4

FLÓRA ÉS FAUNA

MORVAI SZILÁRD: **A SPECIALISTA HALÁSZSAS** ▶

8

FLÓRA ÉS FAUNA

JAKAB GUSZTÁV: **JOÓ-IBOLYA** ▶

12

FÖLD ÉS ÉG

LADÁNYI TAMÁS: **AZ ADRIA „ESEMÉNYHORIZONTJA”** ▶

14

KÖNYVAJÁNLÓ

GYENIS GYULA–HAJDU TAMÁS: **ŐSEINK NYOMÁBAN
– EMBERFAJOK, KAPCSOLATOK, TÁVLATOK** ▶

16

FLÓRA ÉS FAUNA

SARUSI ISTVÁN: **ÉLETMENTŐ SZEMMŰTÉT – UHU AZ ORVOSNÁL** ▶

18

LÉGTÉR

RÁZSI ANDRÁS: **HIDEG, MORCOS MEDVE – AVAGY MIÉRT REPÜL A MIKULÁS SZÁNKÓJA?** ▶

22

ÚTI TIPP

KÁROSSY CSABA: **ÉGIG ÉRŐ IKREK** ▶

25

CÉMLAPKÉP: TUBA ZOLTÁN

ANCSIN GERGELY: **SZŐLŐHEGYJÁRÁS** ▶
VESZÉLYEZTETETT TEREP, ŐSI KULTÚRTÁJ

28

Százhuszezer-háromszáz: 1856 és 2016 között ennyi hektárral lett kevesebb a szőlőművelés alatt álló terület a mai országterületre vetítve. E bűvös számadat mögött hazánk egyik legfájdóbb tájgazdálkodási problémája látszik körvonalazódni.

VINCZE BARBARA: **A BORAINK NEM TUDNAK FUTNI** ▶

43

TÓSOKI ERNŐ: **A JÉGEMBER TAVAI – ŐSI MARADVÁNYOK GYŰJTŐKATLANJAI?** ▶

46

NÁNAY MIHÁLY: **VLAGYIVOSZTOK – KELETEN URALKODÓ,
VAGY A KELET URALKODIK FELETTE?** ▶

52

Vlagyivosztok. A szó a legtöbbünknek még a 21. századi globális világban is különlegesen cseng. Az európai országok méreteiben gondolkodó nyugati ember számára szinte felfoghatatlan, hogy a Balti-tenger-parti Szentpétervárral átellenben, onnan majd' 10 000 kilométerre, a Csendes-óceán partján, a kínai és az észak-koreai határ közvetlen közelében is még ugyanannak az országnak a távoli, sejtelmesnek tűnő végein járunk.

PÉCZELY LAJOS: **WAKHAN-FOLYOSÓ – NAGYHATALMI SZORÍTÁSBAN** ▶

66

Afganisztán keleti határvidékén az ország testéből egy különös, csaknem 300 km hosszú, vakbélszerű nyúlvány türemkedik ki, ami kissé északkelet felé tartva a kínai határig ér. Ez a híres-hírhedt Wakhan-folyosó, ami előbb volt politikai fogalom, mint földrajzi elnevezés.

TAMÁSKA MÁTÉ: **DUNAÚJVÁROS – VÖRÖS VÁROS, ZÖLD LOMBOK KÖZÖTT** ▶

80

„Ez a város ellentmondásokkal volt terhes. Kaleidoszkópja lett az évről évre változó stílusirányzatoknak, a kísérleteknek, eszközök és kifejezések kutatásának-keresésének, kényszermegoldásoknak.” Így emlékszik vissza munkájára Weiner Tibor, a város első főépítésze.

KOZMIKUS KINCSESTÁR

A KÚP-KÖD ÉS A KARÁCSONYFA-HALMAZ

▼ SZÖVEG: FRANCICS LÁSZLÓ

A titokzatos Kúp-köd és környéke (az NGC 2264 lajstromszámú terület) nem tartozik a legkutatottabb égitestek közé, nem is a legfényesebb, de nem is különösen halvány, és nem is a legfiatalabb – mégis gyakorta kerül az asztrofotósok célkeresztyébe. Népszerűségének magyarázata talán az lehet, hogy alig akad még egy olyan objektum, ami- ben a csillagok és a csillagközi felhők ennyire gazdag és a képze- lőerőnket túlszárnyaló kozmikus formavilágot bontottak volna ki. Vörösen gomolygó felhők, lángnyelvyszerű ködfoszlányok, hegyek, fo- lyók, sötét áramlatok – és a misztikus, kúpszerű alakzat!

A felfedező William Herschel szerint az NGC 2264 nem más, mint egy csillaghalmaz az Egyszarvú csillagképben, ez a konstelláció pedig éppen a tél beköszöntével főként magasodó Tejútszakaszban látszik, és a Nap- rendszerünk otthonát jelentő Ori- on-spirálkar előtt helyezkedik el. A korszerű kutatások rámutattak, hogy a nem túl távoli, 2700 fényévről idelátszó halmazban megköze- lítőleg 600 darab 1 és 4 millió év közötti korú csillag található. Ezek már túlestek a csecsemőkorszakon, de mégsem telt el elég idő ahhoz, hogy az őket korábban körbeölelő szülő-ködösség végérvényesen elenyészett volna. A halmaztagok közül 400 példány kistömegű, azáltal alacsony fényességű, csak obszervatóriumi távcsövekkel nyomon követhető, azonban a többiek között tucatjával akadnak óriások, O és B típusúak is.

Ez utóbbiak amatőr távcsővel is jól látható, feltűnő alakzatot, egy karácsonyfát formálnak, melynek talpát a szuperfényes S Monocerotis alkotja. Az O típusú óriás- csillag a csapat főkolomposa, 8000-szer több fényt bocsát ki Na- punknál. Hatalmas csillagszeleivel félretolta a csillagbölcsőt rejtő sötét, fényelnyelő porfelhőket, így neki köszönhetjük, hogy a szülő-gázkö- dösség fénybe borult belső, gazdag formavilága feltárult a számunkra. Ritka, néhány millió éven át fenn- maradó állapot ez, amikor az aszt- rofotósoknak igyekezniük kell a legszebb felvételek elkészítésével...

▶ A FELVÉTELT BACH ZOLTÁN KÉSZÍTETTE 20 CM TÜKÖRÁT MÉRŐJŰ KARBON NEWTON ASZTROGRÁFIJÁVAL ÁGASVÁRRÓL ÉS VECSESRŐL – ÖSSZESEN 44 ÓRÁNYI EXPOZÍCIÓS IDŐVEL, 2017 JANUÁRJÁBAN

A SOPRONI KÁROLY-MAGASLAT AZ ÉV ÖKOTURISZTIKAI LÁTOGATÓKÖZPONTJA

A Tanulmányi Erdőgazdaság Zrt. az ország második leglátogatottabb, viszont a legfelszereltebb parkerdejével rendelkezik, melyet évente mintegy egymillió látogató keres fel. Az ország első, modern parkerdeje 1970-ben, a Pilisi Parkerdővel egy időben jött létre.

Az **Év Ökoturisztikai Látogatóközpontja** címmel kitüntetett centrum része a 81 éves **Károlymagaslati kilátó a Gombocz Endre Természetismereti Ház, a Kőhalmy Vadászati Múzeum és Látogatóközpont** és a 2017 májusában átadott **erdei élmeny-park**.

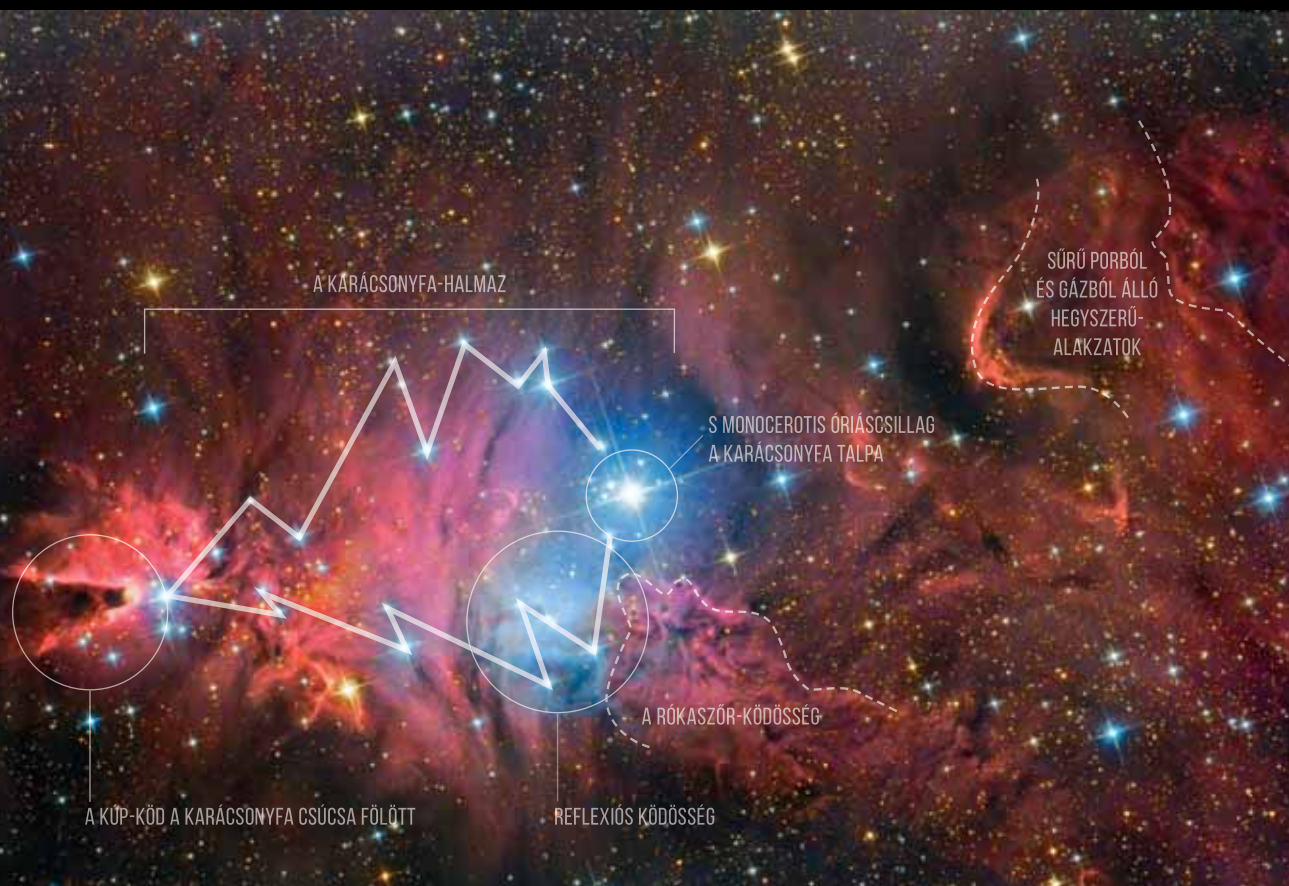

A Vadászati Múzeum és Látogatóközpont Dr. Kőhalmy Tamás erdőmérnök, vadbiológus, a Soproni Egyetem tanárának, a Vadgazdálkodási Intézet első igazgatójának nevét viseli.

Az épület földszintjén lévő erdei büfé mellett, a gyerekeknek szóló interaktív tárlat látható a parkerdő állat- és növényvilágáról. A felső emelet a vadászaté: itt tekinthető meg a Kőhalmy-hagyaték is, mely a szakmai vonatkozásain túl, az embert is bemutatja. A pincszinten egy 50 m²-es oktatótermet is kialakítottunk.

A jövő a mai gyermekek kezében van, s nem mindegy milyenné tesszük! Egyik legfontosabb célunk a kicsik tanítása, nevelése, szemléletük formálása. A játék és a pihenés mellett elvetni a természet-szeretet, a környezetvédelem, a tisztelet és összefogás magvait. Okos kezekben új vetés fog kisarjadni! Ezért is tartjuk fontosnak a rendszeresen kéthetente szombatonként az **„Oktatással a természet oldalán”** jegyében itt tartott programjainkat.

Az utóbbi évek fejlesztéseinek köszönhetően a látogatóközpont népszerűsége egyre növekszik. Karácsony kivételével az év minden napján igénybe vehetőek szolgáltatásaink, amelyek Sopron idegenforgalmának szerves részét képezik. A sokrétű szakmai munka, a szakosított irányítás és az önkormányzatokkal, oktatási intézményekkel, civil szervezetekkel megvalósított összefogás gyümölcsét közösen élvezzük. Ez a siker arra ösztönöz bennünket, hogy még inkább előtérbe kerüljön a természeti örökségünk megőrzése, a pótolhatatlan értékek megóvása. Ezért szeretnénk bevonnunk a különböző elfoglaltságokba minden korosztályt.

A KARÁCSONYFA-HALMAZ

SÚRÚ PORBÓL
ÉS GÁZBÓL ÁLLÓ
HEGYSZERŰ-
ALAKZATOK

S MONOCEROTIS ÓRIÁSCSILLAG
A KARÁCSONYFA TALPA

A RÓKASZÓR-KÖDÖSSÉG

REFLEXIÓS KÖDÖSSÉG

A KÚP-KÖD A KARÁCSONYFA CSÚCSA FÖLÖTT

Egy ilyen asztrofotón látható minden egyes ködrészlet – ugyan a számunkra érzékelhetetlenül – mozgásban van, Földünk domborzatához hasonlatosan átalakul. Ha nem így lenne, nem látnánk struktúrákat, ugyanis azok nyugalmi állapotban idővel kismulnak, és eltűnnek. A Kúp-köd régiójában szerencsére nem ez a helyzet. Az S Monocerotis a hozzá legközelebb eső ködfoszlányokat mint lángnyelveket fújja el erős csillagszeleivel. Ezt a részletet megjelenése miatt Rókaszór-ködnek nevezik. Körös-körül minden irányban folyásterű világos és sötét szálak derengenek, melyeket a régióból elsőként forró gázok kényszerítettek áramlásra. A folyamatok között kisebb-nagyobb dombok és hegyek tűnnek fel, mind közül

azonban kiemelkedik a 7 fényév magasságú, szimmetrikus szirt, a szabályos alakjáról elnevezett Kúp-köd. Csúcsa egyértelműen az S Monocerotis felé fordul,

Egy ilyen asztrofotón látható minden egyes ködrészlet mozgásban van, Földünk domborzatához hasonlatosan átalakul.

ahogy dacol az óriáscsillag szeleivel. Felszíne a hatalmas sugárnyomás hatására lassan párolog, emiatt vörös fényben dereng a

FRANCISCS LÁSZLÓ
ÉPÍTÉSZMÉRNÖK, FOTÓGRÁFUS,
EGYETEMI OKTATÓ, A HAZAI
ASZTROFOTÓS-MOZGALOM
EGYIK FŐ SZERVEZŐJE

[HTTP://WWW.PTES.HU](http://www.ptes.hu)

BACH ZOLTÁN
2012-BEN VÁSÁROLTA AZ ELSŐ,
SAJÁT TÁVCSÖVET, AZÓTA
MEGSZÁLLOTTAN ŪZI A CSILLA-
GOS ÉGBOLT MEGŐRKÍTÉSÉT

[HTTP://BZPC.HU/](http://bzpc.hu/)

palástja. Csúcsából fiatal csillagok bukannak elő, melyek apró, sziporkázó csoportot, a karácsonyfa-alakzat csúcsdíszét alkotják körülötte.

A vörös ködösség gomolygása egy jól sikerült asztrofotón, a hosszú expozíciós időnek köszönhetően elnyomja a csillagok e jellegzetes formációját. Ha viszont saját szemünkkel tekintünk a távcsőbe, a ködök bizony alig-alig látszódnak, s így teret engednek a téli éjszakai égbolt egyik érdekessége, a Karácsonyfa-halmaz megfigyelésének.

Beépített Wifi
40000 objektumos adatbázis
Könnyű kezelhetőség
Gyors észlelés

AKCIÓ

AstroFi 90
159000 Ft helyett 145000 Ft

AstroFi 102
159000 Ft helyett 145000 Ft

AstroFi 130
171900 Ft helyett 155000 Ft

1125 Budapest Nógrádi u. 39
Tel: 06(1)-201-0486
www.csillagaszatitavcso.hu

HALÁSZSAS A SPECIALISTA

▷ SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: MORVAI SZILÁRD

A népi nevén ráró vagy halvágó sas különleges táplálékspecialista: szinte kizárólag halra vadászik. Ám néha rossz útra téved – rendkívül ritkán, ködös, ónos esős időszakban rágcsálót, esetleg kétéltűt is elejt. Biztosra megy: jellemzően 20 dkg körüli halakat zsákmányol. Ezek – kisebb testi erejük és súlyuk miatt – nem veszélyeztetik mélybe húzással, vízbe fulladással. Kárászokra, vörösszárnyú keszegekre, kisebb csukákra, bodorkákra hajt és 3-5 zsákmányolási kísérletből mindig van sikeresen kifogott ételme. Ez persze nagyban függ attól is, hogy fiatal madárról, vagy egy sokat megélt, rutinos öregről van-e szó... De többnyire egész nap táplálkozik. A jó erőnléthez, a vonuláshoz erre mindenképp szüksége van, és ne feledkezzünk meg arról sem, hogy a naphosszat tartó, sorozatos víz alá merülések is sok energiát emésztenek fel – még a nagyszerű hőszigetelés dacára is

Testfelépítése különleges vadászati módszeréhez formálódott. Hosszú, nagyon izmos láb, különlegesen erős karom, vastag csüd, filigrán test, karcsú, sirály- vagy gémszerű szárny, áramvonalas fej, nagy szemek. Világos hasoldali tollazata kiváló rejtőszín. A felfelé jól látó halfajok az ég irányából nagy sebességgel érkező, „felhőszínű” madarat jobbra csak későn észlelik...

A víz felett igen hatékonyan, energiatakarékosan siklik, azonban viszonylag rizikós vadászati stratégiát használ. Optimális magasságból – a 10-20 méter magas pásztázási sávból – zuhanórepülésben egész testtel, behúzott szárnyakkal vágódik a vízbe. Orrnyílása és második szemhéja a becsapódáskor reflexszerűen, automatikusan záródik. A leggyakrabban teljesen elmerül, s igen érdes, tapadós lábfejjel, éles karmai segítségével megmarkolja zsákmányát. A nyálkás hal testének megfogására kifejlődött, érdes szarupikkelyének, speciális szarutüskéinek hála szinte sosem ereszti, nem ejti el a már megmarkolt halat. A láb módosult szarurétege mindazonáltal más táplálékspecialista fajok esetén is jellemző: a darázsölyv esetében a darazsak, kígyászölyveknél a kígyók miatt.

A halászsas – harkály- és bagolyfajokhoz hasonlóan – vetélőujjakkal is rendelkezik. Alaphelyzetben 3 ujj néz előre, 1 pedig hátra, ez utóbbi támaszkodószerepet tölt be. Zsákmányolás közben az addig előrenéző ujjak közül a külső hátrafordul az addig egyedül lévő karom mellé. Ezáltal a zsákmányra markolás nyomatékelosztása kiegyenlítődik, stabilabb fogást ad.

A felfelé jól látó halfajok az ég irányából nagy sebességgel érkező, „felhőszínű” madarat jobbra csak későn észlelik...

AHOGY EGY HAL LÁTNA A VÍZBŐL...

ITTHON MÁRCIUSTÓL MÁJUSIG, VALAMINT SZEPTEMBER ÉS OKTÓBER HÓNAPOKBAN KERÜL SZEM ELÉ. 1,7 MÉTERES, NYITOTT SZÁRNYFESZTÁVOLSÁGÁNAK KÖSZÖNHETŐEN A HAZAI HALASTAVAK LÉGTÉRÉBEN IGEN JÓL MEGFIGYELHETŐ. HA EGY TÓ FELSZÍNÉT TÁVCSÓVEL PÁSZTÁZZUK: KIS SZERENCÉSÉVEL ÉSZREVEHETJÜK A VÍZBE CSAPÓDÓ EGYEDEKET A LEVEGŐBEN TÖRTÉNŐ AZONOSÍTÁSHOZ PEDIG A TEST/SZÁRNY MÉRETARÁNYÁT ÉS A TOLLAZAT SZÍNEIT, MINTÁZATÁT KELL NÉZNÜNK

ZSÁKMÁNYRA MARKOLVA

E NAGYMÉRETŰ, 2 KG-OS TESTTÖMEGET IS ELÉRŐ CSÚCSRAGADOZÓ ITTHON FOKOZOTTAN VÉDETT. TALÁN A KÖZELJÖVŐBEN ÚJRA FÉSZKELNI IS FOG NÁLUNK. HALBAN GAZDAG, NAGY VIZEINK, A SZAKEMBEREK ÁLTAL KIHELYEZETT MŰFÉSZKEK ÉS AZ ÉLŐHELYVÉDELEM JÓ FELTÉTELEKET BIZTOSÍT AZ ÉSZAK FELŐL TERJESZKEDŐ KÖLTŐÁLLOMÁNY KÁRPÁT-MEDENCEI VISSZATELEPÜLÉSÉRE

Magyarországról még a 20. században kipusztult, de a kedvező külföldi trendek, a jó hazai élőhelyadottságok ellenére sem költ még a Kárpát-medencében.

Akifogott halat aztán hosszában, áramvonalasan a repülés irányába fordítja – jó sok energiát megtakarítva. Csőre nem vesz részt a vadászatban, csak tépést végez vele, miután örfájára vagy egy közeli tereptárgyra, tépőhelyre helyezte a zsákmányát.

Bár világszerte elterjedt madár, az 1970-es évekig Európában veszélyeztetett volt. A DDT betiltása, a vizes-élőhelyek védelme és sok helyen a víztisztulás hatására mára stabilan növekvő állományú fajként tartjuk számon.

Magyarországról még a 20. században kipusztult, de a kedvező külföldi trendek, a jó hazai élőhelyadottságok ellenére sem költ még a Kárpát-medencében. Itthon ősszel és tavasszal szórványos és magányos vonulónak számít. A Duna, a Tisza, a Velencei-tó és a Balaton környékén sok esetben nagyon jól megfigyelhető. Dinamikusan, ütemesen húz, 2-3 nap táplálkozással eltöltött pihenő után átlagosan napi 250 km-t is megtehet. Hosszú távú vonuló. Az észak-európai állomány Afrika nyugati partvonalainál Mauritánia, Gambia környékén telel, de egészen az Egyenlítőig is eljuthat. A szélesedő Száhel-övezet így e madaraknak jelentős túlélési problémát okoz.

Lakott környezetben fő veszélyeztetője az áramütés. Jellemzően áramütötten kerül kézre a szigeteletlen, közép- és magasfeszültségű vezetéksorok mentén. Élőhalfogyasztási szokásai miatt ugyanakkor a mérgezőes elhullás egyáltalán nem jellemző: a legismertebb, magas kort megélt példánya a gyűrűzést követően 26 évig élt.

MORVAI SZILÁRD
FÉNYKÉPÉSZ, A MAGYAR TÁJ TERMÉSZETI ÉRTÉKEINEK BEMUTATÁSÁVAL FOGLALKOZIK

JOÓ-IBOLYA

SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: JAKAB GUSZTÁV

A Joó-ibolya (*Viola joói*) a Kárpátok erdélyi részének bennszülött növénye, elterjedése a magas dombvidékektől az alhavasi övig tart. Megjelenik az Erdélyi-medence sziklagyepjeiben is. Kifejezetten mérsékelt növény.

Alacsony, legfeljebb 30 cm magasra növő virág, vastag gyökertörzssel. Más ibolyafajokkal szem-

ben a szára nem indás. Leveli háromszöges-tojásdadok, mélyen szíves vállúak és kopaszok. Április–májusban nyíló, illatos virágai rendkívül mutatósak, rózsaszínűek vagy világoslilák, más ibolyához képest viszonylag nagyok.

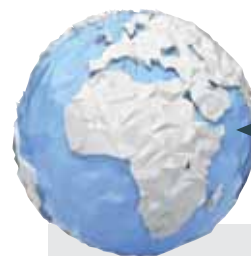
A növény első példányait Joó István, kolozsvári orvos-botanikus (1806–1881) gyűjtötte a kolozsmonostori kőbányánál,

s ennek nyomán Janka Viktor közölte az addig ismeretlen fajt az osztrák botanikai folyóiratban 1857-ben.

A rendszertani kutatások alapján a Joó-ibolya legközelebbi rokonai az Altaj hegységben és a Kaukázusban élnek. Fényképünk a homoródalmási Vargyas-szorosban készült.

JAKAB GUSZTÁV
BIOLÓGUS, BOTANIKUS,
A SZENT ISTVÁN EGYETEM
AGK EGYETEMI DOCENSE

X. FÖLDGÖMB NEMZETKÖZI KÖZÉPISKOLAI FÖLDRAJZVERSENY

A Földgömb az Expedíciós Kutatásért Alapítvány és A Földgömb magazin Vámbéry Ármin szavaival – s egyben saját mottójával – immár tizedik alkalommal hirdeti országos vetélkedőt középiskolás diákok számára. A versenyre jelentkezhet bármely magyarországi és határon túli középiskola kétfős csapata.

Nevezési díj: 2500 Ft/csapat

- A verseny kiemelt témaköre: **NYUGAT- ÉS ÉSZAK-EURÓPA FÖLDRAJZA** (Egyesült Királyság, Írország, Franciaország, Monaco, Benelux államok, Dánia, Svédország, Norvégia, Finnország, Izland, Észtország, Lettország, Litvánia, illetve a területükön elhelyezkedő természeti földrajzi egységek, tájak, amelyek akár a határokon túlra is átnyúlhatnak).
- A verseny alapvetően az általános és középiskolai tantanyagra, aktuális hírekre és az általános műveltségre épít.
- Külön hangsúlyt kapnak A Földgömbben megjelent és általunk kijelölt cikkek, írások.

A verseny három fordulóból áll:

- Az elődöntőre 2018. február 14-én (szerdán) 14–16 óra között kerül sor.
- A középdöntőt és a döntőt a Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnáziumban rendezzük 2018. március 23–24-én.

A 2017. évi verseny győzteseinek gratulál A Földgömb főszerkesztője, Dr. Nagy Balázs a Felfedezők Napja nagyszínpadán. A képen a békéscsabai Andrassy Gyula Gimnázium győztes csapata: Tömő Ákos, Székely Károly és a felkészítő tanár: Horváth Csaba

A 2017-es verseny győztesei fejenként 100 000 FORINT ÉRTÉKŰ EUPOLISZ UTAZÁSI UTALVÁNYT vehettek át!

„Ésszel járom be a Földet!”

Nevezési határidő:
2018. FEBRUÁR 12.

Nevezni lehet a
verseny.afoldgomb.hu
oldalon.

A részletekről a földrajzverseny honlapján olvashatnak:
verseny.afoldgomb.hu

(A 2500 Ft-os nevezési díjat átutalással vagy csekken kell befizetni legkésőbb 2018. február 12-ig. A versenyen csak a nevezési díjat határidőre befizetők vehetnek részt!)
Információ a (06-1) 231-4040 telefonszámon!

A nyertesek és felkészítő tanáraik értékes nyereményekkel gazdagodhatnak A Földgömb és az Eupolisz Utazási Iroda jóvoltából.
De üres kézzel senki sem mehet haza a döntőről!

Fődíj: egy egyhetes utazás az Eupolisz Utazási Iroda jóvoltából!

Támogatóink:

AZ ADRIA „ESEMÉNYHORIZONTJA”

▷ SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: LADÁNYI TAMÁS

A dalmáciai nyaralás alatt készített 20 másodperc expozíciós idejű felvételben sok mindent ötvöződik – a Dinári-hegyvidék tengerbe kúszó szikláitól kezdve a Naprendszer apró porszemein keresztül a Tejút folyamáig.

Omis tengerparti üdülőhelye és a legnépszerűbb augusztusi meteorraj zápora: míg Magyarországon országos felhősödés gátolta a hullócsillagok megfigyelését, addig a mediterrán térség derült ége idén is

hozta a formáját. A rendhagyóan éjszaka közepi holdkelte előtt kontrasztosan rajzolódott ki galaxisunk íve a távolban fekvő Brac-sziget felett. A sűrűn benépesült tengerparton az ég természetes szépségébe a telepü-

lések fényszennyezése vegyült, amely nemcsak a látóhatárt, hanem a magasban úszó felhőket is narancsosra színezte. Ritkán adódó szerencse, hogy egy fotón egyszerre két meteort is sikerüljön megörökíteni: a kép köze-

pétől kissé jobbra egy jellegzetesen színes Perseida-rajtag mutatja magát, a jobb felső sarokban pedig egy sporadikus – nem rajhhoz tartozó – hullócsillag felvillanását láthatjuk.

LADÁNYI TAMÁS
ASZTROFOTÓS, TANÁR,
A CSILLAGÁSZAT ÉS A
FÖLDRAJZ KAPCSOLATA
JELENIK MEG MUNKÁIBAN

[HTTP://WWW.ASTROPHOTO.HU](http://www.astrophoto.hu)

FOTÓ: VIOLA BENCE

ŐSEINK NYOMÁBAN EMBERFAJOK, KAPCSOLATOK, TÁVLATOK

SZÖVEG: GYENIS GYULA – HAJDU TAMÁS

Az emberré válás története a tudomány világának egyik legfontosabb és egyben talán legérdekesebb kutatási területe. Különösen igaz ez az 1990-es évek elejétől kezdődően, amikor a különböző földrészekén végzett ásatásokon egyre nagyobb számban előkerülő leletanyag és egy új tudományág, a paleogenetika eredményei új távlatokat nyitottak az ember, valamint közvetlen rokonainak és elődeinek megjelenése, elterjedése és evolúciója megértésében.

A paleogenetika a korábban élt emberfélék csontjaiból kivont örökítőanyagot vizsgálja. Ezt összevetve a mai emberek genetikai állományával, az emberfélék szár-

mazási kapcsolataira, vándorlására, illetve a mai, modern embernek a Földön való elterjedésére is következtetni lehet.

Az ilyen elemzésekben rejlt hatalmas lehetőséget jól tükrözi egy szibériai barlangban néhány éve előkerült csontmaradványok vizsgálata. Délnyugat-Szibériában, az Altaj hegység Denisova-barlangjában 2008-ban orosz régészek fedeztek fel egy ujjperccsontot, majd később két őrlőfogot. Az ujjperc csontja széles és robusztus, a mai ember méreteinél nagyobb volt, hasonlóan a Neander-völgyiéhez. A fogak viszont sem a Neander-völgyi, sem pedig a modern ember fogaira nem hasonlítanak.

A leletekből kivett minták DNS-vizsgálatát a lipcsei Max Planck Intézet Svante Pääbo által vezetett kutatócsoportja végezte el. Az egyik ujjpercből és egy fogból kivett minták paleogenetikai elemzésével egy addig teljesen ismeretlen emberfajt azonosítottak, amely a modern Homo sapiens kortársa volt a felső-pleisztocénben! A denisovai ember genomja azt mutatja, hogy a vizsgált egyed egy barna szemű és barna hajú nő volt.

A mai ember, valamint a Neander-völgyiek és a denisovai ember közös ágának utolsó közös őse – a DNS-adatok szerint – közel 1 millió évvel ezelőtt élehetett. A Neander-völgyiek és a denisovai

A DENISOVA-BARLANG

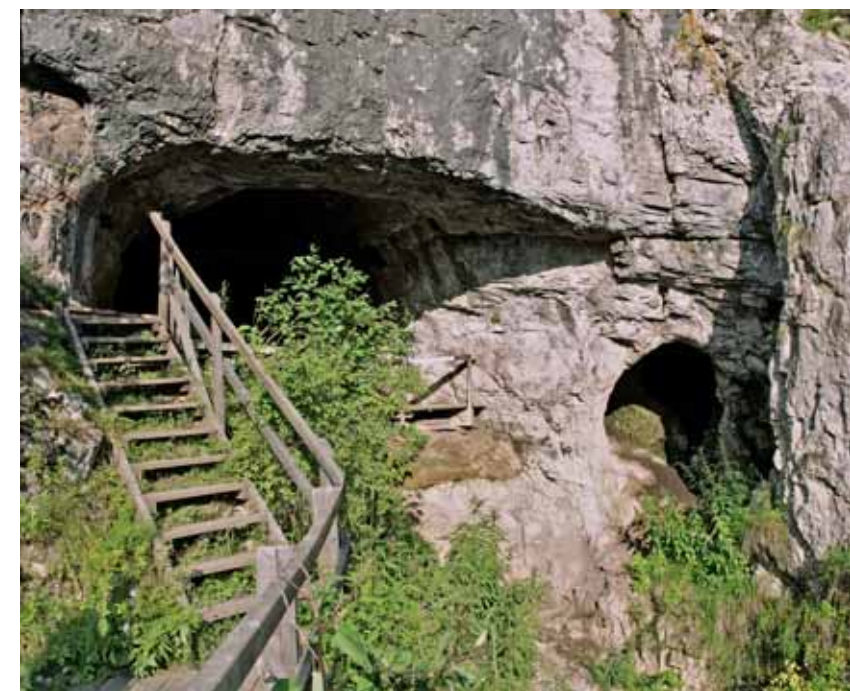
◀ DÉL-SZIBÉRIÁBAN, AZ ALTAJ-HEGYSÉGBEN TALÁLHATÓ

A BARLANG BEJÁRATA ▶

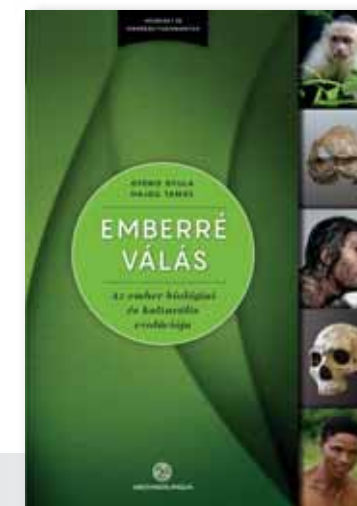
ember evolúciós vonala hozzávetőleg 400–500 ezer éve válhatott el egymástól. Ez az új emberféle pedig a Neander-völgyiek és a Homo sapiens ősétől elkülönülve vándorolhatott ki Afrikából.

A denisovai ember DNS-ét összevetették mai népcsoportokéval (busmanok, nigériaiak, pápuák, melanezidek, kínaiak és franciák), valamint a Neander-völgyi ember örökítőanyagával is. A genetikai adatokból tudjuk, hogy a Homo sapiens vándorlása során keveredett a Neander-völgyi és a denisovai emberrel is. A melanezidek genomjának 4–6 százaléka a denisovaiaktól származik, és az ausztráliai őslakosokban is mintegy 6 százaléknyi denisovai gén található. Az ázsiai szárazföldön élők és az amerikai bennszülöttek genomjának pedig mintegy 0,2 százaléka is denisovai eredetű. A Neander-völgyiek legalább 0,5 százalékból „kölcsonőzték” DNS-üket a denisovaiaktól.

A denisovai genom abban is különbözik a Neander-völgyiekétől, hogy egy máig ismeretlen emberféle örökítőanyagát is hordozza. Kay Prüfer és munkatársai szerint ez az ősi és genetikai szempontból ismeretlen populáció a Neander-völgyiek, a denisovaiak és a modern emberek szétválása előtt élt. Elképzelhető, hogy ez az ismeretlen hominina az lehet, aki a fosszília alapján már korábban Homo erectusként volt ismert. Ezt azonban további vizsgálatoknak kell megerősíteniük vagy elvetniük, hiszen más kutatók a denisovaiaknak inkább a Homo heidelbergensisszel való keveredését vetették fel.

FOTÓ: VIOLA BENCE

EMBERRE VÁLÁS

Az ember evolúciójával foglalkozó, legutóbbi, részletes ismeretterjesztő könyv 2005-ben, felsőoktatási tankönyv pedig 2002-ben jelent meg. A kiadásuk óta eltelt időben előkerült, hatalmas mennyiségű leletanyag és paleogenetikai információ lényegesen átformálta az ember és rokonainak evolúciójáról megszerzett eddigi ismereteinket. Az emberré válás iránt érdeklődők ezekről az új eredményekről eddig csak ismeretterjesztő filmekből vagy a folyóiratok rövid közleményeiből értesülhettek. Könyvünkkel ezt a hiányt szeretnénk pótolni.

10 mm
A BARLANGBAN TALÁLT EGYIK NAGY ŐRLŐFOG

FOTÓ: VIOLA BENCE - A NOVOSZIBIRSZKI RÉGÉSZETI INTÉZET ÉS DR. MIHAIL SHUNKOV SZIVESSÉGÉBŐL

ÉLETMENTŐ SZEMMŰTÉT UHU AZ ORVOSNÁL

▼ SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: SARUSI ISTVÁN

Történetünk főhőse szeptember 15-én egy mátrai község, Bodony határában fácánra vagy patkányra vadászva be tévedt a fácántelepre, majd ott belegabalyodott a dróthálóba, és megsérült a szeme. Hamar Egerbe, a Bükk Nemzeti Park saját mentőállomására került. „Kelemen Tamás állomásvezető rögtön felhívott, hogy mi ilyenkor a teendő. Én pedig konzultáltam dr. Dobos Andrással, aki szemészettel foglalkozó szakállatorvos, hogy addig is, amíg Szentesre el tudjuk vinni, milyen szemcseppel kell kezelni” – meséli dr. Déri János, a hortobágyi Madárkórház Alapítvány igazgatója.

Pár nap múlva Szentesen a Kiséri Állatorvosi Lézerszemészeti Rendelőben soron kívül megtörtént az első beavatkozás. „Mikor a bagoly ideérkezett, olyan állapotú volt a szeme, hogy azt a klasszikus tudomány szerint el kellett volna távolítani: összenövésekkel a szivárvány- és a szaruhártya, valamint a szemlencse elülső fala között, emelkedett szemnyomása is volt – taglalja Dobos András. – Supralézerrel megszüntettük az összenövéseket, a keringés helyreállt, a pupilla is elkezdett minimálisan fényre reagálni.” Köszönhetően a

MINDEN PÉLDÁNY SZÁMÍT!

A legnagyobb fülesbagolyfaj, az eurázsiai uhu (*Bubo bubo*) sziklaüregekben, kőbányákban fészkel. Hazai elterjedése a 60-70-es évek mélypontja után a Németországból zárt térben tenyésztett egyedek betelepítése mellett a szlovákiai állomány terjeszkedésének és az élőhely védelmének köszönhető. A közel 100 párt kitevő állomány jelentős része a Zemplénben, az Aggteleki Nemzeti Park területén él, jelentős a bükk állomány is, a Mátrában viszont mindössze 8-9 pár található. A sérült madár egyike a Mátra északi részén legújabbán megtelepedő pároknak, s egy különösen nagy, 3,5 kilós nőstény, úgyhogy természetvédelmi szempontból is jelentős a rehabilitációja, hiszen van párja, és december–januárban már a fészkek körüli revírt kell őrizniük – hangsúlyozza dr. Déri János.

LÉZERES SZEMMŰTÉT

AZ ÁLLATGYÓGYÁSZATBAN EGYEDÜLÁLLÓ TECHNOLÓGIA A SUPRA T810 LASER, AMIVEL A SZARUHÁRTYÁTÓL EGÉSZEN A SZEMFENÉKIG LEHET BEAVATKOZÁSOKAT VÉGEZNI ANÉLKÜL, HOGY EGYETLEN VÁGÁST IS EJTENI KELLENE AZ ALANYON

korszerű lézeres eszközöknek, nem-hogy amputációra nem volt szükség, még vágást sem kellett ejteni az uhun – ez indokolta a több száz kilométeres utaztatást is.

Időbe telik, mire a szövetek visszanyerik eredeti nyugalmi állapotukat a lézerkezelés után. Re-

generációja alatt a Hortobágyi Madárkórházban naponta ötször szemcseppel kezelték a baglyot: gyulladáscsökkentő és antibiotikum kombinációját kapta, mialatt a szakemberek folyamatosan egyeztettek, konzultáltak. Így dőlt el a második beavatkozás időpontja.

Mielőtt újfent lézer alá került volna a bagoly, a szakemberek meggyőződtek róla, hogy műtétre alkalmas állapotban van-e a tollas páciens: OCT (Optical Coherence Tomography) vizsgálattal „megnéztük a múltkori kezelésünk eredményét. Teljesen begyógyultak-e a szaruhártyán lévő fekélyek, áttűnik-e a retina (átjut-e rajta

A GYORS BEAVATKOZÁS

A BAGOLY SZEMÉT MINDÖSSZE NÉHÁNY MÁSODPERCES LÉZERFÉNYIMPULZUSOKKAL MŰTÖTTÉK MEG

a fény?” – magyarázza a vizsgálóorvos. Utána funduskamerával azt derítették ki, hogy milyen állapotú az első beavatkozás és a regeneráció után a szivárványhártya, majd szemészeti ultrahang

következett, „ami azért még mutatta, hogy van gyulladás a szemben” – tette hozzá Dobos doktor. Mivel 20 Hgmm alatt volt az uhu szemnyomása, ezért ez a vizsgálat is optimális eredménnyel

A JOBBIK BAL SZEM

FŐKÉNT A JOBB SZEM SÉRÜLT, AMI BEAVATKOZÁS NÉLKÜL MARADANDÓ RETINAKÁROSODÁSSAL, LEGVEGŐS ESETBEN VAKSÁGGAL, VADÁSZÓKÉPTELENSÉGGEL, PUSZTULÁSSAL FENYEGETETT

A MÁSODIK MŰTÉT ELŐTT

AZ UHU JÓL TÜRTE A SZIVÁRVÁNYHÁRTYA ÁLLAPOTÁT FELTÁRÓ FUNDUSKAMERÁS VIZSGÁLATOT – ALIGHANEM AZÉRT, MERT IJEDTSÉGE VALÓSÁGGAL „LEDERMESZTETTE”

ALTATÁS

A MŰTÉTHEZ A HUMÁN GYÓGYÁSZATBAN SZOKÁSOS TECHNOLÓGIÁT ALKALMAZTÁK, AMI ITT MOST 2-3 PERCES ALVÁSI PERIÓDUST TETT LEHETŐVÉ

zárult, vagyis az uhu műtétre alkalmassá vált. Miután megkapta szokásos gyógyszeradagját, kezdődhetett az altatás. Ebben és a teljes folyamatban végig asszisztáltak a Hortobágyi Madárkórház munkatársai.

Október 18-án volt a második beavatkozás. Akkor „a retinát kezeltük, így az is javul. A tájékozódást a jobb szem is fogja segíteni, tehát nemcsak arról lesz szó, hogy a bal lesz jól látó szem, amiben szintén voltak gyulladási góccok. Szintén egy 820 nm-es supra-lézerrel történt az ismételt műtéti beavatkozás, amivel megnyitás nélkül tudjuk kezelni az elváltozásokat” – részletezi az eljárást Dobos András.

Az uhuk sokkal jobban látnak, mint az emberek. Szemükben „nem a sejtek eltérőek, hanem a

látóidegsejtek száma magasabb és más színérzékenységgel bírnak. Míg egy kutyaretina 210, addig az emberé 230 mikrométeres. Ezenél a madaraknál pedig 330-350 mikron vastag. Úgy működik a retina, mint egy számítógép – áramoltatja az információt. Az uhuk szaruhártyájának a formája is centálisan különbözik: a nagyobb távolságokra való érzékelés könnyebb számukra... Ezért vesz észre magasból is apróságokat.”

Éppen ezért közel sem mindegy, mennyire messzire és élesen lát majd jobb szemével az uhu. Ha nem lát megfelelően, vadászni sem tud, ami egyértelműen a vesztét okozza a természetben. Pontosan ezt szeretnék elkerülni egy esedékes vizsgálattal, ami a madár látásteljesítményére irányul. „Egy ERG-t, tehát elektroretinog-

ráfias vizsgálatot fogunk még csinálni, nagyjából egy hónap múlva, amikor megnézzük, hogy a retina hány százalékban működik: fényimpulzust adunk a szemre, a retina erre válaszol – agyi jelek formájában. Ezt számítógéppel kiértékelve megmondjuk, hány százalékban segíti a beteg szem a látást” – vetíti előre Dobos András. Addig is a madárkórház különtermében marad az uhu. Ha minden rendben zajlik, akkor életének hátralevő részét nem a négy fal között, hanem a szabadban töltheti majd.

SARUSI ISTVÁN
TUDOMÁNYOS ÉS
KULTURÁLIS TÉMÁKAT
FELDOLGOZÓ, SZABADÚSZÓ
FOTÓS, ÚJSÁGÍRÓ

KÉPALKOTÁS

OCT, AZAZ OPTIKAI KOHERENCIA-TOMOGRÁF-VIZSGÁLAT: KERESZTMETSZETI, SZÖVETANI FELBONTÁSÚ KÉPKÉSZÍTÉS AZ ÁLLAT SZEMÉRŐL – A SZARUHÁRTYÁN LÉVŐ FEKÉLYEK BEGYÓGYULÁSÁNAK ÉS A RETINA FÉNYÁTERESZTŐ KÉPESSÉGÉNEK MEGÁLLAPÍTÁSÁRA

HIDEG, MORCOS MEDVE

„EMBER, EMBER, DECEMBER,
HIDEG, MORCOS MEDVE.
SŰRŰ HAVAT SZÍTÁLVA,
KIÜLT A HEGYEKBE.”
(GYEREKDAL)

AVAGY MIÉRT REPÜL A MIKULÁS SZÁNKÓJA?

▷ SZÖVEG: RÁZSI ANDRÁS

Edalban maga a hónap eleve nedik meg, és talán nem is véletlenül lesz belőle egy „hideg, morcos medve”. Persze a többi téli hónapra is ugyanúgy jellemzőek a hosszú, fagyos időszakok, borongós nappalok, mint a télkezdetre. Am mivel itt indul a tél, ráadásul ilyenkor a legrövidebbek a nappalok (melyek jó részén a vastag rétegfelhők miatt gyakran napokig vagy akár hetekig a Napot sem látni), talán jogos a „hideg” mellett a „morcos” jelző is. A „medvét” egyelőre még én sem értem, de elképzelhető, hogy a többi ijesztőnek mondható állatra nem találtak rímert.

Ha az utóbbi 30 év adatbázisát átböngésszük, láthatjuk, hogy a december valóban kifejezetten hideg. Ezalatt a hajnali legmagasabb hőmérséklet is csak kevéssel volt 0 °C fölött, s gyakran előfordul, hogy nappal is fagypontra marad a hőfok, és a legmelegebb, he-

A HAJNALI MINIMUM-HŐMÉRSÉKLET SZÉLSŐ ÉRTÉKEI (°C)		A NAPPALI MAXIMUM-HŐMÉRSÉKLET SZÉLSŐ ÉRTÉKEI (°C)	
MINIMUM	-10,0	MINIMUM	-2,0
MAXIMUM	1,0	MAXIMUM	6,0
ÁTLAG	-3,5	ÁTLAG	2,1

A DECEMBERI HŐMÉRSÉKLET SZÉLSŐ ÉRTÉKEI HAZÁNKBAN AZ UTOLSÓ 30 ÉVES IDŐSZAKBAN

lyesebben a legkevésbé hideg nappal is mindössze +6 °C volt.

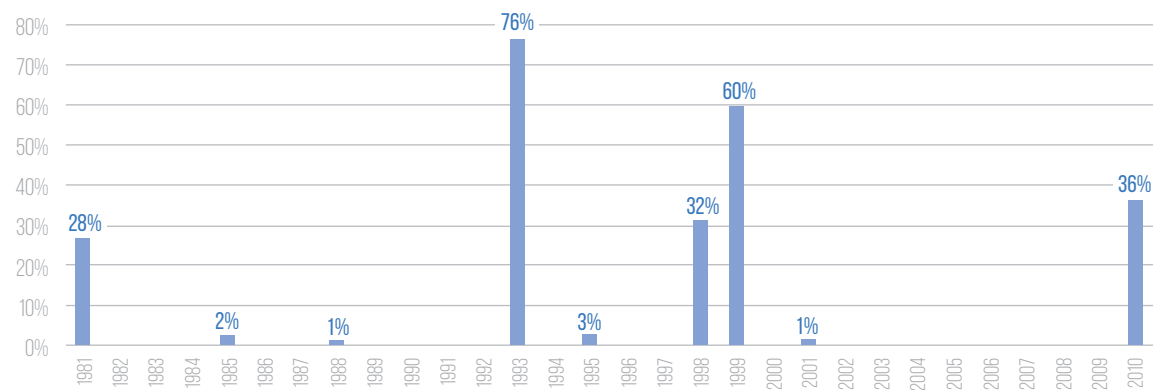
Ha már tél, hát legyen hó! Persze nem mindenki örül ilyenkor sem a (szó szoros értelmében) hófehér tájnak, főleg, akik épp útra kelnének, vagy a sürgősségi osztályokon teljesítenek szolgálatot... De ha választani lehetne a szmogos-ködös-nyálkás, vagy a hideghavas időjárás között, azt hiszem, mindenki ez utóbbira voksolna. A havat különösen karácsony környékére várjuk, és azt már megállapítottuk, hogy az esetek többsé-

gében hiába (lásd 2016. decemberi számunkban), de Mikulás környékén is nagy örömet tud okozni, főleg a gyerekeknek.

Ábránk azt mutatja meg, hogy Magyarország területének hány százalékát borította 10 cm-nél vastagabb hó december 6-án az utóbbi évtizedekben. Teljes borítottság nem volt, és mindössze két alkalommal történt, hogy az ország nagyobb részét jelentősebbnek mondható hóréteg fedte, de a harmadát is mindössze további három alkalommal borította be a hó. Többek között ez lehet a magyarázat arra, hogy a Mikulás rénszarvasai megtanultak repülni, mert hó híján nagyon nehéz lehet a szánkót a puszta földön húzva mozgatni.

RÁZSI ANDRÁS
METEOROLÓGUS,
AZ ESZTERHÁZY KÁROLY
EGYETEM OKTATÓJA

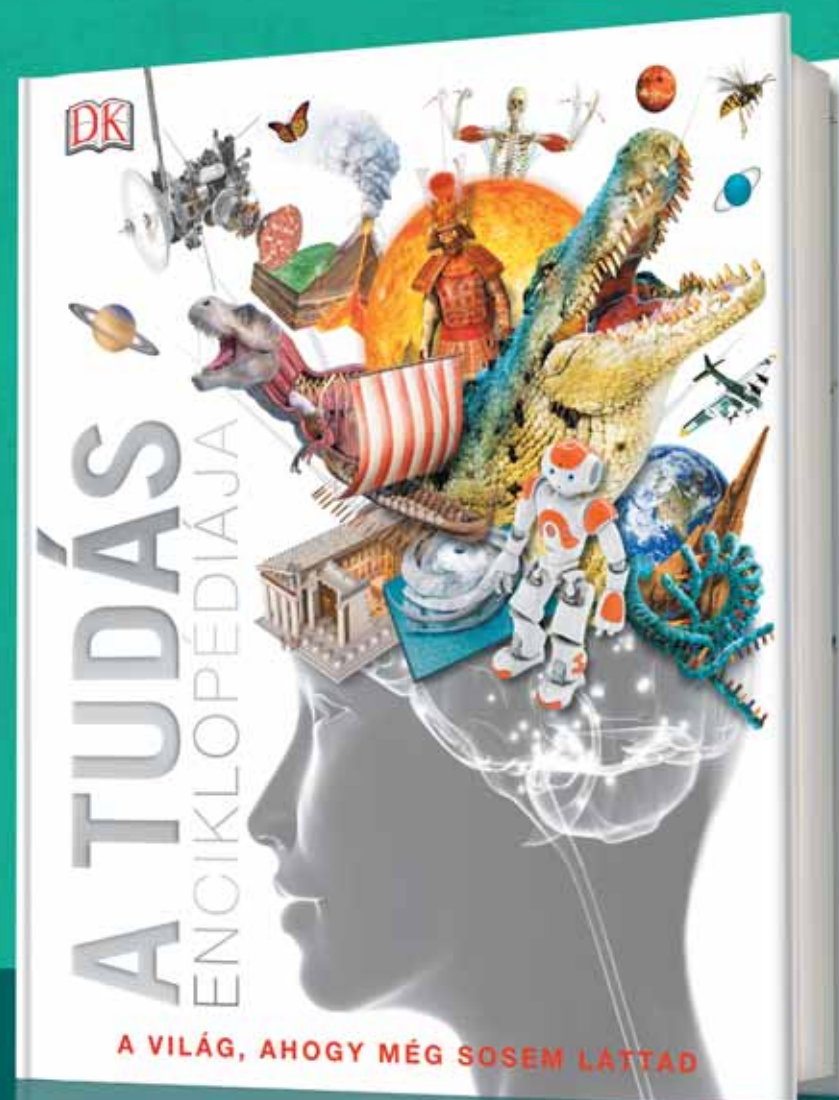

▷ #DECEMBER #HIDEG #HÓ

Egy óriási könyv, amely **szinte mindent** megmutat

Hogy néz ki egy
T-Rex belülről?

20-50%
KEDVEZMÉNY
3+1
AKCIÓ

Karácsonyi kedvezmény
minden könyvre!

Részletek: hvgkonyvek.hu

hvg könyvek
junior
Az vagy, amit olvasol.

Támogassa munkánkat Földgömb-előfizetésével,
közvetlenül alapítványunk támogatásával,
vagy az SZJA 1%-a felajánlásával!
Részletek és támogatóinknak nyújtott kedvezmények:
www.expedicio.eu/tamogatoinknak

FÖLDGÖMB AZ EXPEDÍCIÓS KUTATÁSÉRT ALAPÍTVÁNY – WWW.EXPEDICIO.EU

FOLLY ARBORÉTUM ÉS BORÁSZAT

8257, Badacsonyörs, Kápolnavölgyi út 25.

EGÉSZ ÉVBEN VÁRJUK KEDVES LÁTOGATÓINKAT!

„Arborétumunk nem egyszerűen egy arborétum a sok közül. Nem csupán különleges cédrusok és ciprusok gyűjteménye, hanem a családjunk története, Isten segítségével több generáció elkötelezett munkájának és kitartásának eredménye. Legyen Ön is részese családi történelmünknek! Tekintse meg világviszonylatban is egyedülálló cédrusgyűjteményünk. Szívja magába a százéves fák nyugalma, a varázslatos balatoni panorámát és kóstolja meg borainkat, melyeket szakértelemmel és fáradtságot nem kímélve készítettünk el az Ön számára.”

ARBORÉTUMI SÉTA • HÁZI SZÖRPOK • BORKÓSTOLÓ • BOROZÓ TERASZ
KÁVÉZÓ • BOROS PIKNIK • JÁTSZÓTÉR • FAISKOLA • ERDEI ISKOLA

www.folly.hu | folly.reka@follyarboretum.hu

ÉGIG ÉRŐ IKREK

SZÖVEG: KÁROSSY CSABA | FÉNYKÉP: HEILING ZSOLT

Az 1980-as évektől Malajzia jókora gazdasági fejlődést ért át, az egész országot, sőt sok helyen a tájképet is megváltoztatták az óriásberuházások. Az épített környezet emblematikus újdonságai közé tartozik

a Petronas-felhőkarcoló kettős tornya, Kuala Lumpur nemzetközi repülőtere, az észak–déli autópálya, a Sepang Forma–1-es pálya és a szövetségi kormány új székvárosa, az új közigazgatási központ, Putrajaya is.

CIKKÜNK MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA

Kuala Lumpur az ország kereskedelmi és gazdasági központja, lakossága közelíti a 2 millióhoz. A tengertől 35 km-re fekvő trópusi nagyváros az év minden napján meleg és magas páratartalmú – a 20 °C-os hőmérséklet szinte már hidegnek számít. ...

Városi története 1850 körül kezdődött, amikor ónbányákat nyitottak a területen. Mivel 1881-ben tűzvészben pusztultak el a település faházai, az akkori brit kormányzó rendelete szerint a várost téglából építették újra. A növekvő város egész Délkelet-Ázsiából vonzotta a bevándorlókat, s a 20. századra kiemelten fontos gumi- és ónkiviteli központtá vált. A függetlenség elnyerésével 1957-ben az ország fővárosa lett.

A város – és egyben Malajzia – legismertebb épülete a Petronas-ikertorony. Az építetű kőolajtársaság nevét viselő, 452 m magas felhőkarcoló 2003-ig a Föld legmagasabb épülete volt – a helyiek szerint. E besorolás ugyanis vitatott, mivel a legmagasabb

AZ ÜVEGEN TÚL

A MÉRETEKET IGAZÁN CSAK A KILÁTÓSZINEK ÜVEGFALA MÖGÜL LETEKINTVE ÉRZÉKELHETJÜK. A KÖRNYEZŐ ÉPÜLETEK MAKETT-VÁROSKÉNT ŐLELIK KÖRÜL AZ IKERTORNYOKAT

SZTÁROK ÉS LÓERŐK

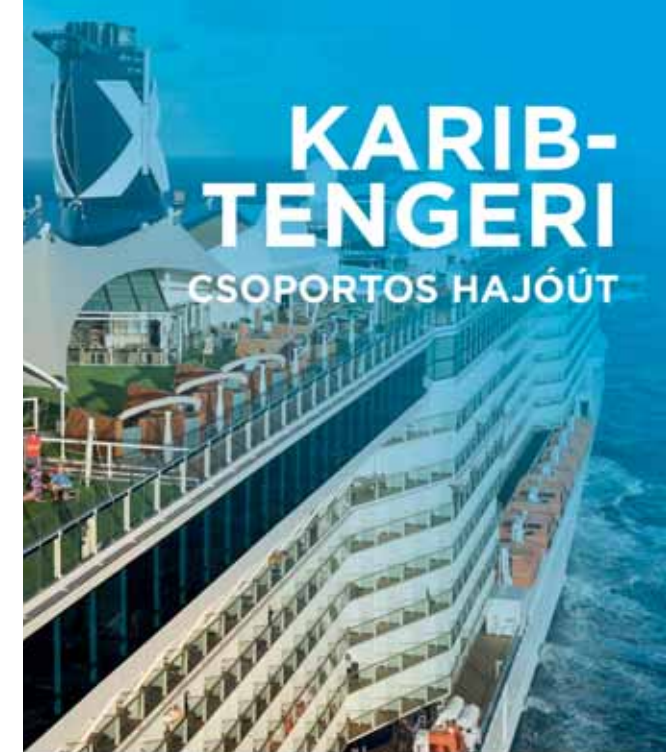
AZ ELŐCSARNOKBAN NEM CSUPÁN FORMA-1-ES AUTÓK FOGADNAK BENNÜNKET. KÉT BOLLYWOODI VALÓSÁG-SHOW-SZTÁR ÚJTÁRSUNKAT ISMÉT FIGYELMEZTETÉSBEŒN RÉSZESÍTI IDEGENVEZETŐNK. EZÜTTAL NEM CSUPÁN A CSOPORTOT, DE A STÁBOT IS ELVESZÍTETTÉK. ÁZSIAI MÉRCÉVEL MÉRVE KUALA LUMPURBAN IGEN SZIGORÚ REND URALKODIK!

emelet „mindössze” 378, a tető pedig 403 méteren található. A két tornyot 172 m magasságban kétszintes acélhíd köti össze. Az 58 m hosszú átjáró és a kilátószint nyitott a nagyközönség számára. A Petronason kívül számos óriáscég működtet irodákat a tornyokban (IBM, Boeing, Microsoft, Huawei), de vannak bennük bevásárlóközpontok, van Természettudományi Múzeuma, képzőművészeti galériája és itt találjuk a Malajziai Filharmonikusok nagy koncerttermét is.

KÁROSSY CSABA
GEOGRÁFUS, AZ EGYKORI BERZSENYI DÁNIEL TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA (SZOMBATHELY) NYUGALMAZOTT TANSZÉKVEZETŐJE

A Maláj-félsziget több nagyvárosát akár néhány nap alatt végiglátogathatjuk a Royal Caribbean Szingapúrból induló hajóútjai során.

ÚTVONAL: Miami (Florida) - Key West (Florida) - tengeren - Puerto Costa Maya (Mexikó) - Cozumel (Mexikó) - George Town, Kajmán-szigetek - tengeren - Miami (Florida)
INDULÁSI IDŐPONT: 2018.03.08. (11 nap/9 éj)

UTAZÁS: menetrend szerinti járatokkal, 1 átszállással
ELHELYEZÉS: a Celebrity Equinox Ön által választott kategóriájú kabinjában, Miami-ban közepkategóriájú szállodában
ELLÁTÁS: teljes ellátás a hajó fedélzetén, Miami-ban reggelivel.

RÉSZVÉTELI DÍJAK TENGERRE-NÉZŐ, KÉTÁGYAS ELHELYEZÉSSEL:

BALKONOS KABINBAN: 2040 EUR-TÓL/FŐ + ILLETÉK (862.900 FT-TÓL/FŐ)

WWW.RCCL.HU

További információ: **Tengerjáró Kft.**
1051 Budapest, Bajcsy-Zsilinszky út 12.
Tel.: 1/235 0402 Fax: 1/266 4623,
E-mail: info@rccl.hu

A csomagár tartalmazza: repülőjegyet Budapest - Miami - Budapest útvonalra, transzfer reptérre-utazásra-kétszemélyes kabinra, szívből üdvözlőt kabinunkban és a hajó első 2 étkezési pontjában, belső árakat, AJÁNDÉK ITALSZOMAGGAL, a hajón a hajó első reggelit, AJÁNDÉK EVERGLADES NEMZETI PARK KRÁNDULÁSSAL, medencze, napoztatók, a fitness terem használatát, szívből üdvözlőt és fedélzeti programok megkezdését, csomagérték: a hajó a törzstől 18- és 18-éves korúak, nagykorú utasok.
A csomagár nem tartalmazza: a kétszemélyes kabinra - kb. 121 EUR/10 nap/9 éj, a repülőjegyeket az árakból - kb. 307 EUR/10 nap/9 éj, a belföldi repülőjegyet, a belső és poggyásztörzst, az előre tartott kikötői díjakat - kb. 67 EUR/10 nap/9 éj, 20.000 - 15.000 €, az utazási költségek - 13 % (személyes költségek alapján), csomagár + repülőjegyet, a személyes költözködést - ételt, italok (aranyköltség), a csomagár tartalmazza a csomagár nem tartalmazza: a parti rendezvényeket.
Minimális költözködés: kb. 10 % (a kifizetés kezdetétől 10 nap).

SZŐLŐHEGY- JÁRÁS

VESZÉLYEZTETETT TEREP, ŐSI KULTÚRTÁJ

▷ SZÖVEG: ANCSIN GERGELY | FÉNYKÉP: ADRIÁN ZOLTÁN—TUBA ZOLTÁN

Egy – szinte tetszőleges – dél-dunántúli falu. Elindulunk a templommal, kocsmával, autóbusszmegállóval ékített, többnyire egyutcás, szalagtelkes településről. Elhagyva az utolsó házakat és a temetőt – esetleg némi gyepterület után –, elérjük a szántókat, amelyeket a kiterjedt szőlőterületek öve, a szőlőhegy követ. Ezek után az erőteljes művelés alatt álló és többnyire aktív vadgazdálkodású erdők következnek.

Ha a valóságban is megtesszük e sétát, akkor takaros pincék és présházak, nagy múgonddal és odafigyeléssel pátyolgatott szőlősorok helyett alighanem siralmas, ám mégis magával ragadó látvány fog elénk tárulni: az öreg, haldokló szőlőhegyeké

A SZENT LŐRINC-KÁPOLNA

BÖRZÖNCE EGY 50 LELKES ZALAI APRÓFALU. A FELETTE HÚZÓDÓ MAGASLATRA ZAVARBAEJTŐ BÁJJAL TELEPÜLT A SZŐLŐHEGY. AZ ITT OLY JELLEMZŐ ÉSZAK-DÉLI HÁTAKON ÉS ONNAN LENYÚLÓ ORROKON IDEÁLISAK A KÖRÜLMÉNYEK A SZŐLŐGAZDÁLKODÁSRA. SZINTE NINCIS OLYAN FALU, AMI FŐLŐTT NE LENNE „HEGY”. EZ A HEGYRÉSZ ÉPP A SZERENCSESEBBEK EGYIKE: KÖZELEBB FEKSZIK A FALUHOZ, ÍGY KIFEJEZETTEN GONDOZOTT

Százhuszezer-háromszáz: 1856 és 2016 között ennyi hektárral lett kevesebb a szőlőművelés alatt álló terület a mai országterületre vetítve. E bűvös számadat mögött hazánk egyik legfajóbb tájgazdálkodási problémája látszik körvonalazódni. A valaha pezsgő életnek helyet adó szőlőhegyek halálát és az agrár „rozsdázónak”, a külterületek szürkeingatlanjainak születését jelzi mindez.

KÖZÉPKORI EREDET

A szőlőhegyek sajátos belső szerkezettel rendelkeztek, amelyet a racionális gazdálkodás, a „józan paraszti ész” tiszta és egyszerű logikája hívott életre. Ez elsősorban a művelésben, valamint a pinceépületek elhelyezkedésében és felépítésében öltött testet. A telkek hegy felőli, meredekebb oldalát ültették be szőlővel. Volt olyan kitett-ségű lejtő, ahol a dűlők oldalát teraszosították, vagy a szüretelést megkönnyítendő kötélpályát is használtak.

A szőlőhegyek elengedhetetlen tartozékai voltak a gyümölcsfák is, de sosem a mai értelemben vett ültetvényekre kell gondolnunk, hanem az összetett táj-

FÖLDGÖMB VILÁGLÁTÓ A TRENDFM-EN
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR.
A RÁDIÓBAN VENDÉGÜNK A TÉMÁRÓL:
ANCIN GERGELY

TRENDFM 94.2
GAZDASÁGI RÁDIÓ CSOPORT

KORÁBBI MŰSORAINK MEGHALLGATHATÓK:
WWW.TRENDFM.HU

Néhány száz éve még mai ésszel szinte felfoghatatlan szerepe volt a gyümölcsösnek és a gyümölcs általános népelelmezési szerepkörének.

MEGMENTETT FAJTA

JÓZSEF MUTATJA AZ EGYIK MEGMENTETT GYÜMÖLCSFÁT – VALAMENNYI KÜLÖN SZÁMKÖDDAL ELLÁTOTT. A FAJTAMENTŐ AKCIÓNAK KOMOLYABB SZEREPE IS LEHET. AZ ÉGHAJLAT VÁLTOZÁSÁVAL FŐSZEREP JUTHAT E NÖVÉNYEKNEK, HISZ KIPRÓBÁLT TŰLÉLŐK: KI TUDJA, HÁNY ÉV GONDOZÁS NÉLKŰL IS ÉLETBEN VANNAK. ALAPOT ADHATNAK A JÖVŐBEN TERMESZTENDŐ GYÜMÖLCSFAJTÁK NEMESÍTÉSÉHEZ

A HOLLÁDI-HEGY NOVEMBERBEN

SZÉPEN KIRAJZOLÓDIK A TÁJGAZDÁLKODÁSI MODELL, ILLETVE ANNAK MARADÉKA: A VÖLGY ALJÁBAN A PINCE, KÖRÖTTE A LAPOSABB RÉSZEN A KASZÁLOGYÜMÖLCSÖS (HELYE), FELETTE PEDIG A MEREDÉLY, AHOVÁ FELFUTOTT A BIRTOKTEST. AHOL ERDŐBORITOTSÁGOT LÁTNI, OTT SZINTE MINDENÜTT SZŐLŐK VOLTAK. A HELYI KÖZÖSSÉG ÁLTAL ÉLETRE HÍVOTT KÁMÁN-TÚRA ÉRINTI EZT A TERÜLETET

A néhai több tízezer állományból úgy 600 maradt, belőlük kezdődhetett a fajták elkülönítése és szaporítása, és már van olyan fajtájuk, ami a közösségi génmegőrző akció keretében megmenekült!

használatot mutató, ún. kaszálógyümölcsösökre, amelyeket régen egyszerűen rétnak hívtak. Néhány száz éve még mai ésszel szinte felfoghatatlan szerepe volt a gyümölcsösnek és a gyümölcs általános népelelmezési szerepkörének, s az egyik fő termelési helyszín a szőlőhegy volt. A kaszálógyümölcsösök általában nem kaptak óriási besugárzást, nehezebben száradtak ki, ami üdvös volt a szintén nagy

becsben tartott szénatermésnek. A szőlősgazdák a helyi adottságokat jól tűrő gyümölcsfajtákat szaporítottak, létrehozva ezzel egy, az adott helyre optimalizált fajtakört. Mára e fajták a táj és a gazdálkodás fokozatos átalakulásával szinte teljesen eltűntek.

A Marcali-hát északnyugati szegletében megbújó, mintegy 200 lelkes Hollád fölötti Bari-hegyen néhányan még megpróbálják életben tartani a szőlőművelés hagyományait. Kabai Gergely – aki nem mellesleg társadalomkutató – helyi szőlősgazdaként többedmagával fajtamentő akcióba kezdett. Az egykori szőlőhegy minden szegletéből összeírták a még fellelhető, régi gyümölcsfákat. A néhai több tízezer állományból úgy 600 maradt, belőlük kezdődhetett a fajták elkülönítése és szaporítása, és már van olyan fajtájuk, ami a közösségi génmegőrző akció keretében megmenekült! A kerten kívüli példányai elpusztultak, csak „bent” lehető fel élő egyed.

A PINCE

A szőlőhegyeken fellelhető, háznak tűnő épületeket helyesen pincéknek kell hívni. A hagyományos dunántúli pincék háromszatúak: középen helyezkedett el a tulajdonképpeni prészház, benne a présel és a mustkezeléshez szükséges kádakkal, dézsákkal, egyéb szerszámokkal együtt. Maga a prés gyakran roppan méretű szerkezet volt, akkora, hogy esetenként a pincét húzták a gondosan elhelyezett gép köré, mert az nem fért volna be még darabokban sem... A dülőút felőli oldalon – tehát a pince „eleje” felé – volt a szoba vagy lakókamra, a másik oldalon pedig a boros- vagy belső pince. Ebben voltak a hordók, benne a nemes nedűvel.

A klasszikus gazdálkodási forma szerint a szőlősgazda a több napot igénylő munkái alkalmával jócskán megrakott szekérrel ment fel a hegyre, vitte magával állatai egy részét, és ha kellett, velük aludt a pincében, hisz egyáltalán nem biztos, hogy a gazda helyi lakos volt.

A pince hagyományosan ún. talpas, gerendaváz, tapasztott sövényfalú, rozsszalmával fedett volt. És nem nádtetős! A nád leginkább újkori hóbort, és bár sokfelé „kéznél van”, nagyon sok törődést igényel, ráadásul nem is olcsó. A falazat sár, törekes-trágyás, vert vagy tömésfal, amelyen néhol – például a zalai Börzöncei-hegyen – látszik a gerendaváz és a csapolás – tehát a szög vagy csavar nélküli rögzítés – ősi technikája. Talán ebben rejlik e szőlőhegyek egyik értéke: ha a pincék abszolút kora nem is oly öreg, ám a legősibb hajléképítési technológiákat őrizték meg. Még olyat is láthatunk – a Bari-hegyen például 1799-es építésűt –, ahol nem volt kémény a füst elvezetésére: az égéstermék a porózus tetőzetten keresztül távozott...

Talán ebben rejlik e szőlőhegyek egyik értéke: ha a pincék abszolút kora nem is oly öreg, ám a legősibb hajléképítési technológiákat őrizték meg.

EREDETI SZOBABESLŐ

EGY HAJDANI SZŐLŐSGAZDA ÉJSZAKAI PIHENŐHELYE. JÓZSEF PINCÉJE AZ EGYIK LEGJOBB ÁLLAPOTÚ A BARI-HEGYEN. A FESTETT BÚTOROK IS EREDETIK. A FALI FOGASON NÉMET KATONÁK „GRAFFITIJE” FEDEZHETŐ FEL.

HEGYI ÖNMEGVALÓSÍTÁS

„A Balaton körül” a római hagyományokon alapulva, az Árpád-korban virágzó szőlőművelés zajlott. A tihanyi apátság alapítóleveléből már következtetni lehet a déli parti szőlésztelepülésekre – magyarázza Kabai Gergely. – A szőlőhegyek fejlődésének fontos állomása volt a hegyközségi önkormányzatok (hegybéli községek) 15. századi létrejötte. E közösségi lét egyetlen feltétele a területhez tartozás volt – függetlenül a birtokos lakhelyétől, társadalmi állásától és vagyoni helyzetétől. Hagyományosan maguk választották vezetőtestületüket, ám az autonóm rendszer lassacskán csorbulni kezdett, és a 16-17. századtól előfordult, hogy a földesúr beleszólt a hegybíró kinevezésébe vagy a rendtartások tartalmába. Sőt, a 18. században gyakran már az is megesett, hogy a hegybíró ő maga jelölte ki.

Működésük során a hegyközségek általában évi három törvénynapot tartottak, ahol mindenkinek kötelező volt megjelenni. Ekkor rendelkeztek minden fontos kérdésről, így a telepítésekről, adás-vételről, telekosztásról, állattartásról, öröklésről és peres ügyekről. A hegyközségek éves szolgálatra alkalmazottakat is fogadtak: szőlőpásztorokat, hegymestereket. Gondoljunk csak bele: a feudális jobbágyviszonyok közepette, a robot, a tized és a röghözkötöttség súlyos igája mellett a szőlőhegy volt a parasztok egyetlen olyan bevételi forrása és tulajdona, mely az életszínvonalbeli emelkedést jelenthette, netán lehetőséget adott a takarékoskodásra vagy gyermektanítatásra! Innen eredeztethető a magyar lelkületben oly mélyen gyökeredző kötődés a szőlőművelés és a szőlőhegyi kultúra iránt.

RÉSZLETEKBE A LÉNYEG

AZ ÉPÍTÉSI TECHNOLÓGIÁKBAN, BORKÉSZÍTÉSI TÁRGYAKBAN, A FORDÍTOTT ZÁRCÍMERBEN, AZ ÁLLATKÖZLEKEDÉST MEGOLDÓ LYUKON. EGY EGÉSZEN RÉGI KÖRNYEZET ÖRÖKLŐDÖTT A PINCÉKEL A MÁBA. A HAGYOMÁNYOS FALUKÉP SZINTE TELJESEN ELTÚNT HAZÁNKBÓL, MÍG E HELYSZÍNEK A LEGEGYSZERŰBB PARASZTI ÉLETMÓD UTOLSÓ HÍRNÖKEI

A KÁPOLNA

Ahogy fejlődött a szőlőhegyek társadalma, egy idő után szükség mutatkozott a szakrális tér építményeire is. A kápolnákat valamilyen kiemelt helyre, dombtetőre, bércre építették, és a művelésből befolyt összegből tartották fenn. Időszakosan, a névadó szent napján vagy kiemelt időpontokban látogatták. Általában a szőlőművelést befolyásoló időjáráshoz köthető szentekről nevezték el: például Szent Vincéről („Ha megcsordul a Vince, tele lesz a pince”), Szent Orbánról (az Orbán-napi hideg a szőlőnek árt a leginkább), Szent Donátról (a népi-szőlőhegyi kultúrában vihar elleni oltalmazó volt).

A szőlőhegy sorsával szorosan egybeforva teltek az évszázadok a Bari-hegyi Szent Donát-kápolna életében is. A hanyatló szőlőhegyen sorsszerűen bekövetkező végromlástól az 1990-es évek első felében sikerült a helyi közösségnek megmentenie, bár teljes megújítására már nem volt lehetőség. Harangja már hosszú idő óta csak évente egyszer, a Sarlós Boldogasszony ünnepén kondul meg.

A kápolnákat általában a szőlőművelést befolyásoló időjáráshoz köthető szentekről nevezték el: például Szent Vincéről.

A SZENTEKRE OLYKOR MEGHARAGUDTAK
ELŐFORDULT, HOGY HA AZ IDŐJÁRÁS NEM KEDVEZETT A SZŐLŐTERMÉSNEK – TÖNKRETETTE A FAGY, ELVERTE A JÉG, A SOK NEDVESSÉG MIATT BEGOMBÁSODOTT – A GAZDÁK MÉRGÜKBEN A JELES NAPON BIZONY NEKIRONTOTTAK A SZENTHEZ TARTOZÓ KEGYTÁRGYAKNAK...

PUSZTULÓ PINCE LAKÓSZOBÁJA BÖRZÖNCÉN
SOK ÉPÜLETBEN MA IS MEGTALÁLHATÓK AZ EGYKORI GAZDA SZEMÉLYES TÁRGYAI: KABÁT A FOGASON, CSIZMA, MÁRIA-KEGYKÉP A FALON, SZERSZÁMOK, VAGY AKÁR EGY LELŐGÓ PETRÓLEUMLÁMPA – DÖBBENETES KORLENYOMATOT ADVA

A PUSZTULÁS FÁZISAI
A SZEMBEN ELTERÜLŐ KIS TELKEN A SZŐLŐK MÁR KIPUSZTULTAK, DE AZ AKÁCKARÓ SZIKLASZILÁRDAN ÁLL – JÓL SZEMÉLTETI, MIÉRT ILYEN NÉPSZERŰ E BETELEPÍTETT FA. EGY GAZZAL FELVERT MELLETT AZ EGYETLEN MŰVELT TELEK, TÁVOL PEDIG MÁR ERDŐ BORITJA AZ EGYKORI SZŐLŐST. A FÁKBÓL ALIGHANEM TŰZIFA, VAGY A JÓL JÖVEDELMEZŐ EXPORTCIKK, AZ AKÁC SZŐLŐKARÓ KÉSZÜL

1873-ban a hegyen 281 szőlőbirtokost és 351 kataszteri hold szőlőt irtak össze, a pusztítás nyomán 1895-re 248 holdra csökkent a termőterület.

A HANYATLÁS

Az első életveszélyes dőfés a szőlőgyökértetű, a filoxéra megjelenése volt. A Balaton déli partján elpusztította a termőterületek felét. E kataklizmát követően a Bari-hegy többé már nem tudott teljesen taplra állni: 1873-ban az akkor közigazgatásilag már Balatonszentgyörgyhöz tartozó hegyen 281 szőlőbirtokost és 351 kataszteri hold szőlőt irtak össze, a pusztítás nyomán 1895-re 248 holdra csökkent a termőterület. Az államilag ösztönzött fajtaváltás és telepítési program hatására még valamelyest sikerült a hiányt pótolni, de a területnagyság fokozatosan csökkent – annak ellenére is, hogy a két világháború között hazánk Európa 3-4. legnagyobb borexportőre volt. Érdekes ellentmondás, hogy ezzel szemben a közeli Balatonmária-fürdő és Balatonfenyves szőlészete a filoxéravész utáni programszerű és nagyarányú szőlőtelepítéseknek köszönheti a létét – de ez már egy merőben más történet.

DÉLI ROMLÁS ÉS REMÉNY

A 100 évvel ezelőtti kb. 230 birtoktestből alig 30-40-en zajlik művelés. Börzöncén ugyanennyi maradt meg a 300-400, egykor művelt birtokból.

Minden szőlőhegy sorsa más, de például a Bari-hegy 80%-a parlagon hever, a régi szőlők területének mintegy 10%-át, ha művelik. A 100 évvel ezelőtti kb. 230 birtoktestből alig 30-40-en zajlik művelés. Börzöncén ugyanennyi maradt meg a 300-400, egykor művelt birtokból. Egészen szurreális látványt nyújt a zalai dombháton 3 km hosszan elnyúló, néhol a már érett erdőben álló, omladozó pincék sora. Bennük a jókora prés, a többi szerszám, van, ahol még a hordók is. A faluhoz közelebb esőket talán még használják, a legtávolabbiakat azonban nagy valószínűséggel már 60-70 éve nem művelik.

A fiatalabbakat már nem érdekli a hegy, az öregek, akik hajdan művelték, már réges-rég Szent Mihály szekerén hagyták itt a földi létet. A tulajdonos – ha egyáltalán tud róla, hogy az – nem foglalkozik a telekkel. Sokukat megkeresik élelmes vállalkozók, akik némi fizetség vagy részesedés ellenében kitermelik a felnőtt erdőállományt, ami legtöbbször igen piac képes akác. Az invanzív fajoknak egyébiránt kiváló táptalajt nyújtó parlagokon az erdő jogilag nem erdő, a zártkerti területen felnőtt, fás szárú állományt kivágni annyit tesz, mintha az ember lenyíratná a fűvet. Mivel nem erdő, nem kell újratelepíteni, és engedély sem kell a kivágásához.

Bari-hegyi vezetőnk, Gergely mégis szenvedélyesen műveli szőlőhegyét, és kitűnő bort készít. Szomszédja, Kovács József nemcsak régi pincéjére vigyáz, hanem a szőlőhegyi szénakészítés hagyományait is életben tartja, és szőlőt is telepített. Ekkor fedezte fel az általa kialakított talajszelvényben a régi szőlőművelési technika, a szőlő-aláforgatás nyomait. Ugyanis hajdan vagy 60 cm mélyen(!) felásták a szőlőt, ez volt a legkeményebb és a legdrágább napszám.

A Bari-hegyen, nagyon apró lépésekben, talán sikerül megőrizni valamit az utókor számára: a közösség elkezdte visszatelepíteni az egykori almáskertet a Szent Donát-kápolna köré, egy kis figyelem az útszéli keresztekre is jut, és a hegyen ma már az ún. Kámán-körtúra vezet végig.

◀ A HELYI SZABÁLYOZÁS HIÁNYA

A SOMOGYI ÉS ZALAI APRÓFALVAK TÖBBSÉGE NEM RENDELKEZIK KÜLÖN HELYI SZABÁLYOKKAL A SZŐLŐTERÜLETEKRŐL, ÉS EZ KORÁNTSEM A TELEPÜLÉSEK HIBÁJA. A VALÓSÁG SZOMORÚ: NEM NAGYON VAN KINEK SZABÁLYOKAT ALKOTNI...

AZ ALMÁSKERTBEN

GERGELY ÉS JÓZSEF ALMAFÁT TELEPÍT VISSZA E HAJDANVOLT GYÜMÖLCSŐSBE A FAJTAMENTÉS HELYSZÍNÉRŐL. ILYEN APRÓNAK TŰNŐ, DE SOK MUNKÁT IGÉNYLŐ ÜGYEKBŐL ÁLL ÖSSZE AZ ÉRTÉKMÉNTÉS

A VÉG

A II. világháború után a hegyközségi önkormányzatokat felszámolták. Erre rakódott rá az 50-es években a mezőgazdasági keresetekhez képest tudatosan magasabbra beállított ipari bér, illetve az 1963-as tsz-törvény által előidézett viszontagságos helyzet. A terményt be kellett adni a „közösbe”, s ha volt gyümölcsös is, akkor a hozzájárulás mértéke is nagyobb kellett legyen. A tsz-ek a beadott területekkel nem törődtek, és az elnéptelenedés mellett már más se nagyon. Ugyanakkor, akinek maradt területe, megérte azt művelni, némileg ki lehetett egészíteni belőle a háztartást.

Az 1980-as években igen sok szőlőhegyen a hétvégi házak megépítése, a hobbikert-tevékenység került előtérbe, de a víz, villany, szilárd burkolatú út hiánya miatt ez nem vált be igazán, és az új tulajdonosok többsége hamar veszni hagyta terveit.

A TÁVOLABBI PINCÉK

A LEGKORÁBBAN EZEKET KEZDTÉK EL FELHAGYNI. EZEK ÉRTÉKTELENDEK EL ELŐSZÖR. VAN OLYAN TERÜLETREZS, AHOL AZ ERDÉSZETI ÚT SEM A RÉGI DÖLÚTON HALAD. AZ ERDŐBEN EGY VONALBA RENDEZŐDVE ÁLLNAK EGY VALÓBAN LETŰNT KOR SZOBRAI

A tsz-ek a beadott területekkel nem törődtek, és az elnéptelenedés mellett már más se nagyon. Ugyanakkor, akinek maradt területe, megérte azt művelni...

ÉSZAKI KIHÍVÁSOK

A dunántúli szőlőhegyek fejlődés- és pusztulástörténete nyilvánvalóan nem egységes. A Balaton-felvidéken sok minden másként alakult. Kecskés Péter néprajzkutató szerint az Észak-Dunántúl szőlőművelése és bortárolása a 14. század óta mind a szőlőfajták és -művelésmódok, mind a borminőség, pincekultúra és borkereskedelem szempontjából előbbre tartott, mint a Balatontól délkeletre és nyugatra eső országrészé. E vidéken a pincék képe, felépítése és anyaga is egészen más, és sokkal többen is művelnek szőlőt. Ám kihívások itt is jócskán adódnak: az elértéktelenedés és a törődéshiány ismeretlen ugyan, de a feldarabolt birtoktesteken szaporodnak a cifrábnál cifrább üdülőházak és a kötelező szőlőművelés mellett a záportározó vagy tűzvízmedence jogcímén épült fürdőalkalmatosságok klóros vizének tükrében felsejlő tókéék.

A jobbára jómódú, valamelyik nagyvárosban élő tulajdonos – miután birtokba és tulajdonba vette a zárkerti ingatlant, rajta a szőlővel, pincével – felhagy a szőlőműveléssel. A helyi, szigorúnak tűnő, de a valóságban be nem tartott szabályozás ellenére a házat megnagyobbítja, a telek egy

JÓZSEF PINCÉJE

ÁM SOKKAL ÉSZAKABBRA IS TALÁLUNK ÚTTÖRŐNEK SZÁMÍTÓ HELYSZÍNT: CSOPAK A 2015-BEN ELFOGADOTT HELYI SZABÁLYOZÁSÁVAL A SZŐLŐTERÜLETEK HAGYOMÁNYOS BEÉPÍTÉSÉT ÍRJA ELŐ. ÓRIÁSI A NYOMÁS A TELEPÜLÉS VEZETŐIN, NAGYON SOKAN SZERETNÉNEK NYARALÓT A FESTŐI BALATON-FELVIDÉKEN, DE A FALU NEM ENGED: FEJLESZTÉSI ALAPELV, HOGY CSOPAK A BOR ÉS A SZŐLŐ „OTTHONA”, ÍGY MA MÁR TELEKEGYESÍTÉSI, NEM PEDIG -DARABOLÁSI ÜGYEK ZAJLANAK A FÖLDHIVATALBAN

GERGELY A PINCÉJÉT RENDEZI

TÁRSADALOMKUTATÓKÉNT ÉS A BARI-HEGY MEGSZÁLLOTTJAKÉNT FELDOLGOZTA ANNAK TÖRTÉNETÉT ÉS KÜLÖN A SZENT DONÁT-KÁPOLNÁÉT IS. A HAZAI NAGY MÚLTÚ SZŐLŐHEGYEK HISTÓRIÁJA KORÁNTSEM TELJESEN FELTÁRT

CSEPP A TENGERBEN

A HELYI SZABÁLYOK A DÉL-DUNÁNTÚLON MÁR NEM ÉRNEK CÉLT, ÁTFOGÓBB BEAVATKOZÁS KELLENE...

részét térkövezi, és sok esetben úszómedencét is épít. Az ilyen „alulról jövő kezdeményezések” mellett a folyamat „felülről” is beindulhat. Ilyenkor az önkormányzat módosítja a saját szabályozási tervét, megváltoztatja a terület besorolását – engedve a társadalmi nyomásnak és az anyagi érdekeinek, áttemelve a kijelölt, kiszemelt területrészeket a szőlőművelésből a belterületi kategóriába...

A helyi, szigorúnak tűnő, de a valóságban be nem tartott szabályozás ellenére a házat megnagyobbítja, a telek egy részét térkövezi, és sok esetben úszómedencét is épít.

A BORAINK NEM TUDNAK FUTNI

SZÖVEG: VINCZE BARBARA | FÉNYKÉP: TUBA ZOLTÁN

KIÜTKERESÉS

Ne legyünk naivak: tudomásul kell vennünk, hogy annyi szőlőterületre, mint ami még napjainkban jogilag annak minősül, valószínűleg már nincs szükség! Ezeket a főleg dél-dunántúli területeket részben másképp kell hasznosítani. Ám sok esetben nem világos, hogy kié az ingatlan, vagy épp senki sem jelentkezik érte. Ráadásul nincsenek átfogó hasznosítási tervek, így összességében a jelenlegi állapot a lehető legrosszabb!

Sokat segítene a helyzeten, ha e területek valamilyen módon felértékelődnének, és forgalomképesé válnának, így valós gazdájuk és művelőjük is lenne, és ekkor akár – összefogva – az egymás mellett álló telkeket egy tagban be lehetne erdősíteni a szomszédos erdőgazdálkodóval, és az abból keletkező haszon egy része a tulajdonost illelné meg. Ráadásul, ha erdőnek minősülnének, akkor vadászati jog is keletkezne, ami hasznosítható lenne adható. Ugyanezt a működési modellt lehetne alkalmazni, ha az elhagyatott telkeken egy tagban művelt gyümölcsösök lennének. Meg lehet határozni olyan művelési ágakat – például kiveszőfélben lévő gyümölcsfajták, zöldségfélék, ritka vagy hasznos fajok termesztése –, amelyek támogatásokat és kecsgetető hasznot hozhatnak.

A Balaton-felvidék térségében azonban a fő cél az eredeti szőlőhegyi kultúrtáj megőrzése. Annak legyen itt ingatlana, aki mindezt tiszteletben tartja! Ezért is ellentmondásos, hogy az érvényben lévő tiltás miatt a szőlőhegyeken ma nem lehet lakóház. Pedig, aki kifejezetten egy szőlőhegyen – és hangszílyosan szőlőben – szeretne élni, az vigyáz is a kultúrtáji elemekre. Könnyen belátható, ha valaki egy helyet az otthonának tekint, lényegesen nagyobb az esélye annak, hogy azt méltó módon fogja kezelni.

De miért célszerű fenntartani a szőlőhegyi állapotokat? Hiszen a jelenlegi méretekből mindez szinte csak dísz, már nem a valós igények miatt létezik a szőlőhegyek! Ám tartsuk szem előtt: ha nem marad fenn a művelésmód, akkor e táj típusa a Balaton-felvidéken egyszerűen összeomlik! Örömteli lenne, ha harminc-negyven év múlva nem csupán digitális képeslapokat nézegetve emlékezhetnénk a hegyoldalakra felfutó, gondozott szőlősorokra, a népi építészet emlékeire és a szőlőhegyi kultúra egyediségeire!...

HELYENKÉNT REMÉNYKEDHETNEK

SOMOGYBAN ÉS ZALÁBAN MEGPEGSZÉLŐDÖTT A SZŐLŐK SORSA, VÉGLEG AZ ENYÉSZETÉ LESZNEK. AZ ÉSZAKI, BALATON MENTI, FELKAPOTTABB ÉS MÉG JAVARÉSzt MŰVELT VIDÉKEKEN A HELYI SZABÁLYOZÁS HOZHAT EREDMÉNYT

Sokat segítene a helyzeten, ha e területek valamilyen módon felértékelődnének, és forgalomképesé válnának, így valós gazdájuk és művelőjük is lenne.

ANCSIN GERGELY
TERÜLET- ÉS TELEPÜLÉS-
FEJLESZTŐ GEOGRÁFUS.
DIPLOMÁJÁT AZ ELTE-N
SZERZTE

ADRIÁN ZOLTÁN
A VS.HU, MAJD AZ ORIGO
FOTÓRIPORTERE, JELEN-
LEG A KÉPSZERKESZTŐ-
SÉG CSAPATÁNAK TAGJA

TUBA ZOLTÁN
SAJTÓFOTÓ-DÍJAS
FOTÓRIPORTER, HAT ÉVIG
AZ ORIGO FOTÓSA,
A KÉPSZERKESZTŐSÉG
ALAPÍTÓ FOTÓRIPORTERE

„Boraink nem tudnak úszni, futni vagy ugrani, így nem versenyeztetjük őket. Nem divatborok, így nem kívánjuk a fogyasztói trendeket sem követni. Bennük elsősorban a Somlót, a fajtát, a mikrokörnyezetet és magunkat próbáljuk bemutatni. Munkánkat nem az anyagi haszonszerzés motiválja, a célunk egyszerűen nem más, mint elvonatkoztatva minden tiszta, őszinte és szeretet vezérelte emberi tevékenység: az alkotás, vagyis az ég felé emelése annak, ami a sárból gyúratott!” – áll a Somló Kincse pincészet bemutatkozó leírásában. A Somló-hegy felé tartva azon töprengnek, vajon a helyszínen visszaköszön-e majd a leírás egyszerre vicces és magasztos hangulata? Visszaköszön...

Hetekkel a szüret után érkezünk, így szőlőt már nem találunk a tőkéken, csak elképzelni tudjuk az országszerte ritkaságnak számító gohért és a Somlón talán csak itt termő kéknyelűt. A szőlők távolmaradásáért kárpótol bennünket a borászat egyszemélyes mindenese, András László.

BIOSZEMLELET

A rendezett tőkesorokat szegélyező fákon etetők, mindegyik tele fekete napraforgómaggal. Ez – és mint később kiderül, még sok minden más – tudatos szemlélet eredménye: „Rendeteg a seregély és a széncinege; évente 20-30 zsáknyit is kiteszünk nekik, cserébe itt nincs rovarkártétel” – magyarázza László, aki borászatát jobbra hagyományos bakművelésben, azaz nehezen gépesíthető módszerrel és bioszemlélettel vezeti. „A borok nálunk teljesen természetesek, kézi művelésben gondozzuk őket, nem használunk semmilyen segédanyagot. Csak

tiszta ként és tiszta rezet, ezenkívül például csalánlevelet és narancsolajat a kártevők ellen” – mutat végig egy ritkaságnak számító, régi magyar szőlőfajta, a piros bakator tőkesorán, és ha már itt járunk, felidéz egy régi rigmust: „bakar – akkor terem, ha akar”. Ez a bakator kényességére utal, ennek a szőlőfajtának a termékenyüléséhez ugyanis porzóra van szükség, és emiatt kevésbé kiszámíthatóan természetes, mint sok más fajta.

László hétfőtől péntekig egy biztosító biztonságát védi; péntektől vasárnap estig vagy hétfő hajnalig pedig a hétvégéit a Somlón tölti.

„ELKAPOTT A HÉV”

Bő tíz évvel ezelőtt, harminchat évesen megvásárolt egy pár száz négyzetméternyi területet, amin elkezdett magának, a rokonoknak és a barátoknak termelni. „Rossz állapotú, lepusztult terület volt, ledőlt támfal, magas gaz” – kísérel meg egy időutaztatást a szépen gondozott tőkék között. „Lassan rendbe tettünk mindent, aztán elkaptam a hév, miután elkezdtek sikerülgetni a borok.” A szomszéd eladta a telkét, ő megvásárolta, és hozzácsatolta a sajátjához. „Szép lassan cél lett, hogy valamennyi jöjjön is vissza a befektetett pénzből.” Ez a folyamat azóta is tart: jelenleg másfél hek-

tárnyi, nem egybefüggő területen gazdálkodik, ahol régi paraszti pince mentése, régi szőlő kiirtása, új telepítése, a telken álló használhatatlan épületek bontása, pár száz éves szemöldökfa megmentése – ilyen és hasonló tennivalók vannak napirenden.

A 2012-es évjárat volt az első, amit kereskedelmi forgalomba hozott. A hóna alatt vitt be két palackot egyik barátja

KÍMÉLŐ ÜZEMMÓD

RENDSZERESEN ETETI A MADARAKAT, ÉS MEGŐRIZTE AZ EREDETI NÖVÉNYTAKARÓT – UTÓBBI FŐLEG GYÓGYNÖVÉNYEK ÉS „GAZ” KEVERÉKE.

AZ EREDMÉNY: NINCSEK ROVARKÁRTÉTEL, PEDIG NEM HASZNÁL VEGYSZEREKET

– Kovács Antal – budapesti borkereskedésébe, aki ma már éttermeknek is szállít a boraiból, és közben szájról szájra is terjed a híre – mindezek miatt egyre többen keresik meg, így most egy vendégház helyiség kialakításán munkálkodik. Amúgy pedig hosszú távra tervez, a nyugdíjas éveit is itt szeretné tölteni madarakat etetve, Krúdyt olvasva.

KICSIBEN NAGY

Körbejártuk a területet. A család hétvégi lakóhelyül szolgáló, apró présházba hív, ahol megerített asztal vár. Kinyit egy üveg bakator, elmondja, hogy 20-30 év érlelés, mire az igazi zamatát kiadja, majd elkezd melegíteni a környékbeli vadhúsból és gombából álló ebédet.

Évi átlag 3000–5000 palack körüli mennyiséggel kispince az övé (két-háromszáz palack a ritkaságokból). „Azt szoktam mondani, hogy nálunk akkora a megtermelt mennyiség, mint egy valamirevaló borászat technológiai vesztesége, ami lecsurog a csatornába” – nevet. Nem is gondolkodik nagy méreteken. „Így még minden tőkét ismerek: úgy kapják meg a törődést a tőkék, mint a gyerekeink.”

Tizenegyfajta szőlőt termeszt, az összes somlói főfajta (a juh-fark, az olaszrizling, a hárslevelű és a furmint) mellett kifejezetten a régi Kárpát-medencei fajok érdeklik. Terem nála somlai sárféher, a szinte teljesen eltűnt gohér, a korábban említett bakator, kéknyelű, budai zöld, zöldszilváni és királyleányka. Idővel még több ritka, ősi szőlőfajtaival szeretné bővíteni a palettát, pár tucat tőkén most teszteli például a szeredit, a szerémi zöldet, a királyszőlőt és a balafántot. Néha házasít is fajtákat, mint a kéknyelűt és a budait. Hogy miért? „Elegáns borokat akarunk készíteni” – hangzik az egyszerű magyarázat.

VÉGÜL A SOMLÓN KÖTÖTT KI RÉGÓTA ÉRDEKLI A BOR ÉS ANNAK NÉPRAJZA, BEJÁRTA AZ ORSZÁG BORVIDÉKEIT, ÉS ELVÉGZETT EGY-KÉT SOMMELIER-TANFOLYAMOT

BIOSZEMLELET

ANDRÁSI LÁSZLÓ SZERINT BŐVEN ELÉG, HA A BORBAN KIZÁRÓLAG SZŐLŐ VAN – EZT FŐLEG A KÉZMŰVES-PINCÉSZETEK TUDJÁK NYÚJTANI. SZERINTE ANNÁL JOBB EGY TECHNOLÓGIA, MINÉL EGYSZERŰBB

A GOHÉR ITT ÉRZI MAGÁT A LEGJOBBAN

A gohér – ami az egyik legősibb magyar szőlőfajta – nála érzi magát a legjobban. A 16. században már bizonyíthatóan termesztették nálunk, és sokáig az egyik legtehetségesebb fehér szőlőnek tartották a Kárpát-medencében. Manapság alig ismerik, csak apró szigeteken termesztik. Általában kevés termést hoz, mivel a bakatorhoz hasonlóan ez a fajta is nehezen termékenyül. László szerint ennek ellenére megéri a vesződséget. „A látványa gyönyörű, vitális, nagy levelei vannak, és csemegeszőlőnek is jó, nagyon édes, és különleges bor készíthető belőle.”

Majdnem elkészült az ebéd, egy utolsót kavart az őzpörköltön, miközben kislánya parádés akcióban cselezi ki édesapját, és csenki egy csokit a fiókból. Kollégákkal nem áruljuk el, inkább afelé

tereljük a szót, hogy a márkanévben egyértelműen van egy kis romantika: Somló Kincse. A borok címkéiben is a múlt tisztelete érzhető tetten: egy 1901-es szüreti bál meghívó ihlette a logót.

Andrási László érzelmesen közelít a borászathoz. „Ezért nem is számolgotok, kalkulálgatok a borral. Egyetlen dolog fontos csak: hogy ne fizessenek rá. Minden más anyagi jellegű kérdést igyekszem magamtól távol tartani” – mondja, és mintha csak aláhúzná az eddigieket, óvatosan megfog és kivisz az ajtón egy betévedt katicabogarat.

VINCZE BARBARA
ÚJSÁGÍRÓ, BLOGGER. SZERET
KILÉPNI A KOMFORT-
ZÓNÁJÁBÓL, PÉLDÁUL
AZ AZORI-SZIGETEKEN

A JÉGEMBER TAVAI ŐSI MARADVÁNYOK GYŪJTŐKATLANJAI?

SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: TÓSOKI ERNŐ

1991. szeptember 19-én a német Erika és Helmut Simon alpesi hegyi túrájuk során, az olasz-osztrák határvidéken járva letértek a jelzett útról. Ez a kitérő – mely közben félig jégbe fagyott, szinte meztelen holttestre bukkantak – régészeti szempontból már néhány napon belül szenzációs jelentőségűnek bizonyult. A dél-tiroli Fineilspitze tömbje alatti nyeregben 3210 m magasan talált emberi maradványról hamarosan kiderült, hogy kora több mint 5300 év! Különlegessége leginkább érintetlenségének, valamint a környezet átvizsgálása során előkerült, hozzá kötődő használati tárgyak sokszínűségének köszönhető

Az Ötz-völgyi-Alpok mint a tág értelemben vett lelőhely – és osztrák kézbe kerülése – után a média által elnevezett „Ötzi” aktuális tudásunk szerint az emberi faj legrégebbi, természetes úton konzerválódott egyede. Persze – mivel gyorsan kiderült, hogy valójában a mai olasz oldalon feküdt – idővel Olaszországba került, ahol a neve is más: „Similaun-ember” – utalva a legközelebbi közismert hegycsúcsra, a szomszédos Similaunra.

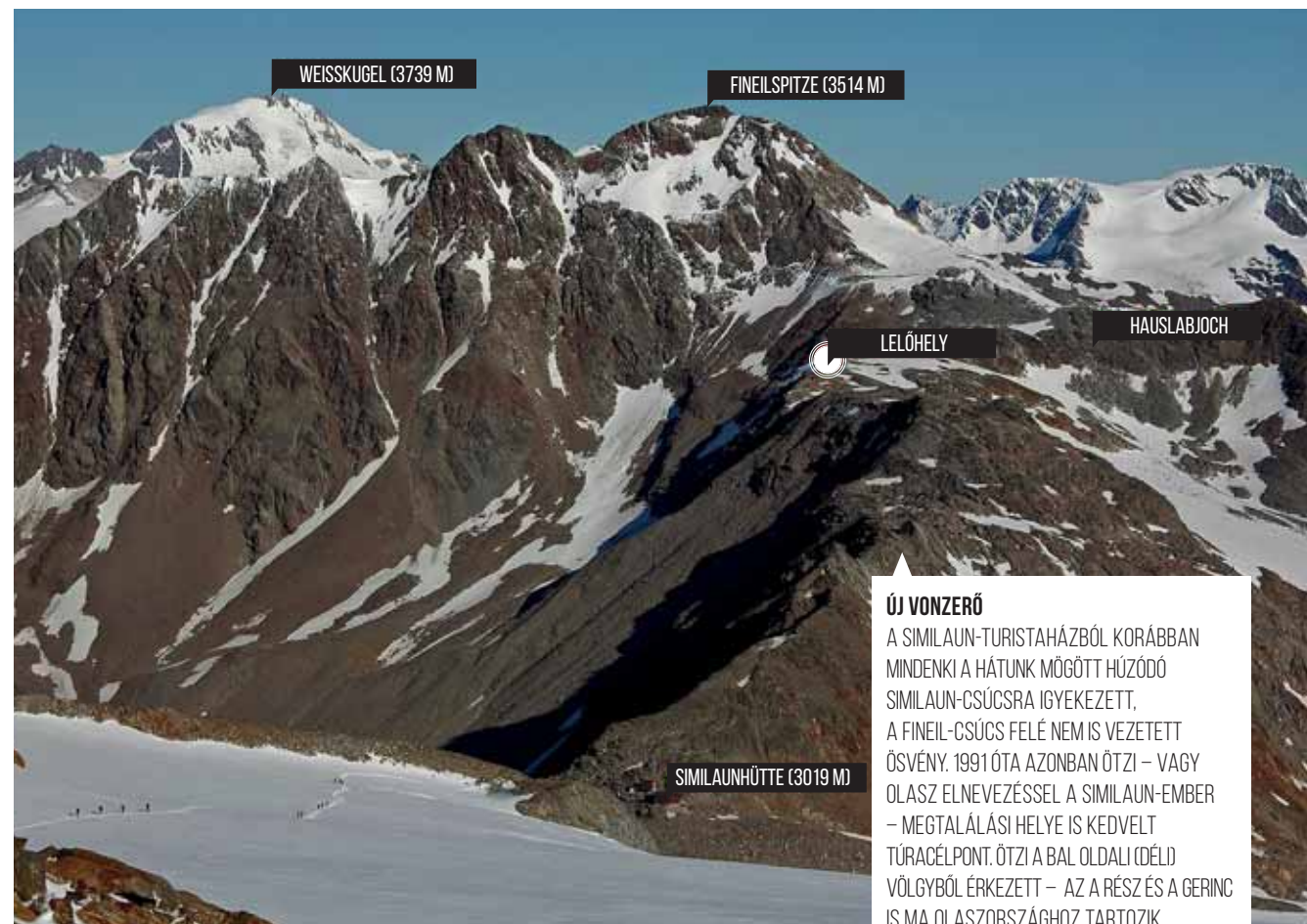
FOTÓ: PAUL HANNY

FOTÓ: SÜDTROLER-ARCHAEOLOGIEMUSEUM BOZEN

TETHELY A RÉGMŰLTBŐL

KÉT NAPPA A TETEM MEGTALÁLÁSA UTÁN A VILÁGHÍRŰ DÉL-TIROLI HEGYMÁSZÓK – HANS KAMMERLANDER ÉS REINHOLD MESSNER – TANAKODTAK A MARADVÁNYOK KORÁN. A SZIKLÁK KÖZÖTT MEGTALÁLT LELETET BEFOGLALÓ JÉG FELTÁRÁSÁRA UGYANAKKOR CSAK 1992 NYARÁN KERÜLHETETT SOR

ÚJ VONZERŐ

A SIMILAUN-TURISTAHÁZBÓL KORÁBBAN MINDENKI A HÁTUNK MÖGÖTT HÚZÓDÓ SIMILAUN-CSÚCSRA IGYEKEZETT, A FINEIL-CSÚCS FELÉ NEM IS VEZETETT ÖSVÉNY. 1991 ÓTA AZONBAN ÖTZI – VAGY OLASZ ELNEVEZÉSSEL A SIMILAUN-EMBER – MEGTALÁLÁSI HELYE IS KEDVELT TÚRACÉLPONT. ÖTZI A BAL OLDALI (DÉLI) VÖLGYBŐL ÉRKEZETT – AZ A RÉSZ ÉS A GERINC IS MA OLASZORSZÁGHOZ TARTOZIK

FOTÓ: KOGO

JÓ IDŐBEN A JÓ HELYEN

Nyugodtan nevezhetjük azonban „Jégembernek” is, hiszen igazi különlegesség a maradványok kiváló állapota – ami a mumifikálódási környezettel magyarázható. Ez – a közhiedelemmel ellentétben – nem egy klasszikus gleccser nyelve, hiszen a jégárak minden megmozgatható anyagot, tárgyat és maradványt igen hatékonyan elszállítanak. Az alacsonyabbra hurcolt és ott az olvadás során a gleccserből előkerülő nyomok pedig könnyen a havasi csókák falánk-ságának esnek áldozatául.

Ez esetben a halál helyszíne egy menedékes hegygerinc, a mai víz-választó, ami az eljegesedések során

viszont a jégválasztó volt (vagyis az egyes lejtők gleccserei közötti magaslaton futó határvonal). A szikla alatt, a tetőhelyzeti fedezékben életét vesztett ős a szeles-hideg környezetben kiszáradt, és a klíma hide-

A helyszín – a közhiedelemmel ellentétben – nem egy klasszikus gleccser nyelve, hiszen a jégárak minden megmozgatható anyagot igen hatékonyan elszállítanak.

gebbre fordulásával jég képződött fölötté, azonban ott, a hegyháton ez a jégtömeg nem mozdult el úgy, hogy magával ragadhatta volna a fagyott és sziklák közé ékelődött

testet. Az utókor szempontjából a legerősebb helyzet állt elő!

A múmia és a korának megismerését célzó több mint 25 éves vizsgálat sorozat még mindig vet fel új kérdéseket. DNS-vizsgálatokból ismerjük a ma élő le származottakat (az olasz oldal völgyeiből), a halál okát és a mainál melegebb akkori őskörnyezet sok sajátosságát is. Minél több az adat, az információ (pl. tárgyi lelet), annál pontosabb a tudásunk a ko-

rabeli életmódról, klímáról, a hegyi körülményekről. A beszédes nyomokat viszont meg kell keresni és a zord hegyvidékeken ez nem is olyan egyszerű!

FOTO: TÓSOKI ERNŐ

ÁRULKODÓ TÓMEDENCÉK

2017-ben elérkeztünk láttuk az időt, hogy magashegyi búvárta-pasztalatainkat kamatoztatva mi is bekapcsolódjunk a kutatásokba. Ötzi felfedezésének helyszíne ugyanis hegyi tavakban igencsak gazdag vidék, s a tómedencék egyúttal értékes régészeti lelőhelyek is lehetnek.

(Persze nem mint egykori fürdőhelyek, hanem minden környező hordalék, üledék gyűjtőkatlanaként.) A hegyi tavak, mint mikrokozmoszok legmélyebb pontjai, mágnesként vonzzák a környező lejtők eróziós folyamatainak hordalékait.

A sziklatörmelék, az elszórt tárgyak és az életmaradványok is fokozatosan alacsonyabb szintekre vándorolhatnak a lejtőkön: szállítja őket az eső, a hó és a törmelékmozgások, pl. omlások, csuszamlások is. Amennyiben pedig van ott egy tómedence,

mindez töltőanyagként a medrébe kerül, és már csak ki kell ásni...

A csipkézett gerincek környékén vagy épp leküzdhetetlennek tűnő törmelékhegyek tetején megbújó tavak persze nem épp könnyű célpontok. A „Jégember tavainak” feltérképezése, medrük vizsgálata

A hegyi tavak, mint mikrokozmoszok legmélyebb pontjai, mágnesként vonzzák a környező lejtők eróziós folyamatainak hordalékait.

így minden bizonnyal az elkövetkező évek legizgalmasabb régészeti kihívásainak egyike, és úgy tűnik, mindez pont ránk vár!

Az ötlet felmerülését követően nem is vesztegethettük sokáig az időt, hiszen az Ötz-völgyi-Alpokban

gyorsan közeledett a magashegyi merülésekre leginkább alkalmas időszak. Információgyűjtés, útvonal-feldolgozás, felszerelésválogatás és a hajnal máris a hegyen ér minket. Bár felszerelésünk súlya (milyen jó pl. ólomövvél hegyet mászni...) folyamatosan gondoskodik róla,

hogy ne fázzunk, a Grawand 3251 m-es csúcsa alatt mégis jólesik a felkelő Nap melege. Néhány perc, és máris a kutatási terület nyugati határát szimbolizáló csúcskereszt mellett állunk. Kitűnő a rálátás a jégformálta környezetre, s míg a

jövő izgatott tervezetése közepette hol az előttünk húzódó gerincet, hol a tavakat rejtő magaslatokat kémleljük, először pillantjuk meg élőben „tapogatózó” jelleggel kitűzött célunkat, a 2709 méteren fekvő, lenyűgözően kék Fineilsee-t.

CÉLKERESZTBEN A TAVUNK

A FINEILSEE LÁTKÉPE A GRAWAND GERINCÉRŐL. MÁR EBBŐL A TÁVOLSÁGBÓL IS SZEMLÉLHETTÜK A TÓ VÍZ ALATTI DÖMBORZATÁT

RÉGÉSZETI TÚRACÉLPONT

Ha egy tengerszemekben bővelkedő hegyvidéken egy kicsiny állóvíznek neve van, az már önmagában jó jel, hiszen árulkodik annak átlagon felüli fontosságáról. Ezúttal azonban a neves őskörnyezettan-kutatótól, Dr. Klaus Oeggl-től kapott információink alapján pontosan tudjuk ennek jelentőségét. A tó létezéséről számos történelmi munka is megemlékezik, amelyek egyike szerint – kicsiny mérete és magas fekvése ellenére – egykor még halászzal is próbálkoztak benne. De sokkal fontosabb, hogy a környezete a középső kőkorszaki időkből származó leletekben is bővelkedik,

ÖLTÖZETE:

KECSKEBŐR NADRÁG
KECSKEBŐR KABÁT
MEDVESZŐR KUCSMA
SZARVASBŐR LÁBBELI

SZEME SZÍNE: BARNÁ

TESTTÖMEGE: 53 KG

ÉLETKORA: 45 ÉV

VÉRCSOPTJA: 0-s

BETEGSÉGEI:

LYME-KÖR,
LAKTÓZINTOLERANCIA,
LÁBGOMBA,
ÉRELMESZESÉDÉS

TETOVÁLÁSOK
SZÁMA: 61

UTOLSÓ ÉTKEZÉSE:
SZARVASSZALONNA,
ALMA,
KENYÉR
ÉS ÁRPA

FORRÁS: KURIER/GRAFIKA: SCHIMPER

FAGYOS ÉSZAK, JÉGMENTES DÉL

A KÖRNYÉK GLECCSERVÁJTA VÖLGYEINEK FELSŐ SZAKASZAI A LAGO DI VERNAGO (VERNAGTSEE) MENTÉN ÉRNEK ÖSSZE

olyannyira, hogy napjainkban az érdeklődő és eltökélt közönségnek szánt archeológiai magashegyi túrák kedvelt célterülete!

A pleisztocén jégkorszakok után, a holocén első felében visszahúzódó gleccserek nyomán mind magasabbra merészkedő növényevő állatok egykori vadászainak és az egyre feljebb zöldellő flóra gyűjtőgetőinek ősi nyomai számos helyen fellelhetők a déli lejtőkön. [Főként persze ott, ahol a későbbi eljegesedések (legutoljára a 13. században kezdődött és a 19. században véget ért kisjégkorszak) nem tüntették el a nyomokat.] Így, ha a mai Fineilsee medencéje is létezett már a holocén elején, akár Ötzi kortársai is kapcsolatba kerülhettek vele.

FOTÓ: SCICKOVÁ

AHOL A JÉG AZ ŰR

BÁR A FELMELEGEDÉS MIATT EGYRE TÖBB HELYEN CSILLOGNAK TENGERSZEMEK (ITT A GRAWAND, ILL. A SCHNALSTAL-
GLECCSER KÖRNYÉKÉN), AZ ÖTZ-VÖLGYI-ALPOK BŐVELKEDIK APRÓ TAVAKBAN, MEGISMERÉSÜK AZONBAN RENDKÍVÜL FORRÁS-
ÉS SZAKTUDÁSIGÉNYES, ÍGY MEGLEHETŐSEN LASSÚ FOLYAMAT

A VÍZ ALATTI VILÁG FELÉ

MERÜLÉS A FINEILSEE-BEN. A RENGETEG TÖRMELÉK
ÉS ÜLEDÉK SEJTETI, HOGY TÖBBNYIRE TÚT KERESÜNK
A SZÉNAKAZALBAN...

FOTÓ: TÓSOKI ERNŐ

FÖLDGÖMB VILÁGLÁTÓ A TREND FM-EN
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR.
A RÁDIÓBAN VENDÉGÜNK A TÉMÁRÓL:
TÓSOKI ERNŐ

TREND FM
SAJÓSZÉNYI RÁDIÓSTÁCIÓ

KORÁBBI MŰSORAINK MEGHALLGATHATÓK:
WWW.TRENDFM.HU

VÍZ ALATTI TAPOGATÓZÁS

Ötzi halálának körülményei (2500 méter fölött üldözői lenyilagták), illetve öltözetének, hátizsákjának fejlettsége arról árulkodik, hogy a korabeli emberek meglepően könnyen mozogtak a hegyen, akár nagyobb magasságban is. Rólunk ez most épp nem mondható el: a Grawand gerincén egyensúlyozunk egy komplett búvárfelszereléssel és a gyötrő tudattal, hogy a karnyújtásnyira csillogó víztükör valójában még órákra van alattunk.

De nemcsak a biztonság miatt koncentrálnunk lábunk elé: ez az a helyszín, ahol a környező kőtörmelék akár már ősi tárgyakat is rejthet, hiszen – az eddigi leletek tanúsága szerint – kifejezetten régi, egykor jócskán járt hegyi útvonalon vagyunk.

A vízfelülethez közeledve még felülről jól rálátunk a tó tiszta vizében kirajzolódó sziklaalakzatokra, gyanítható törésvonalakra. Ezek ugyanis a törmelékmozgások és vízbemosás eredményeként a mederbe kerülő maradványok útjának elzárói, megakasztói, egyben legvalószínűbb nyughelyei is lehetnek. Az ereszkedés során szemünket meresztgetve egész gyorsan repül az idő, így duzzadt, sajgó vállunkról végre egy időre lekerül a súly – és rövidesen következik a hónapok óta várt, súlytalan lebegés!

Attól a perctől fogva, hogy a külvilág számára már csak a buborékok árulkodnak hollétemről, ijesztően megnő minden egyes víz alatti szikla, máskor oly színtelen törmelékhalom vagy épp unalmas üledéksíkság jelentősége. Bármelyik rejtheti az elmúlt évezredek nyomait! Izgatottságomban hirtelen mindent átvizsgálnék, felforgatnék, de nem tehetem. Ez még csak az első ismerkedés, és levegőnk, valamint időnk végességének tudatában szigorúan ragaszkodnom kell a tervünkhöz. Vagyis a fentről kiválasztott kulcshelyek felé indulni, valamint továbbiakat keresni a víz alatt – a következő hegyi szezon medervizsgálatait megalapozandó.

A Fineilsee még fél óra múltán is büszkén tárja szemem elé víz alatti formáit, de ahogy múlnak a percek, úgy válik egyre nyilvánvalóbbá: a múlttól ezúttal hallgat a mederfenék. Ám ez mindössze nyomozásunk kezdete. A mélyre „ásás” a következő lépés: a helyszín jó, ígéretes és a környéken még vagy tucatnyi, hasonlóan szemkápáztató tószépséggel van randevünk! Csak most kezdünk tűzbe jönni igazán...

TÓSOKI ERNŐ
BÚVÁROKTATÓ,
HEGYMÁSZÓ, SZAK-
TERÜLETE A MAGASHEGYI
BÚVÁRKODÁS

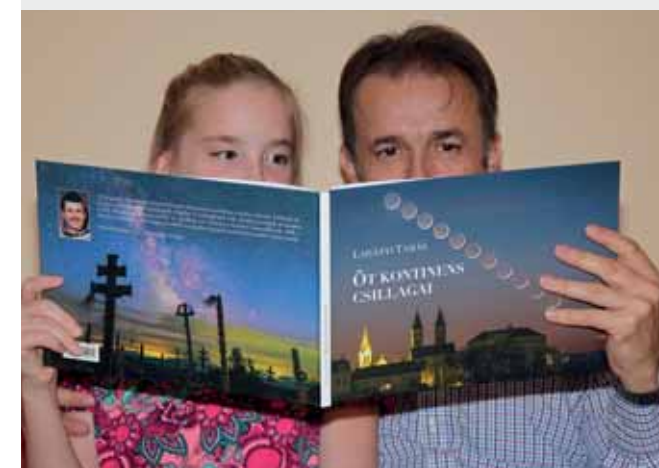
**ÖT KONTINENS
CSILLAGAI**

Írta és fényképezte: **Ladányi Tamás**

A szerző, mint nemzetközileg elismert asztrofotós, kamerájával a világ számos szegletében megfordult; felvételein Földünk öt kontinensének nappalról ismerős arca egy csillagokat, égitesteket is magában foglaló perspektívából látható. A művészi kompozíciókban megjelenik a Veszprém feletti bolygóegyüttállítás, a holdfényes Himalája vonulata, majd a déli félteke Tejútja is.

Az „egy kép, egy sztori” mintára épülő műben a fotókhöz egy élményszerű, de csillagászati és földrajzi szempontból is tudományos alaposságú történet társul. A könyv a fotográfia iránt érdeklődők számára is érdekes olvasmány: részletesen ismerteti az egyes képeknél alkalmazott modern fotótechnikát.

Farkas Bertalan – az első magyar űrhajós – ajánlja: „*ezt a könyvet minden korosztálynak, akik a látványos képek mellett űrjárművekről és égi jelenségekről szóló történetekre is kíváncsiak*”.

Formátum: fekvő A4,
kemény táblás borítóval, 96 oldal

Megrendelhető:

www.astrophoto.hu

VLAGYIVOSZTOK

KELETEN URALKODÓ, VAGY A KELET URALKODIK FELETTE?

▷ SZÖVEG: NÁNAV MIHÁLY | FÉNYKÉP: FEJES ISTVÁN – NÁNAV MIHÁLY

Vlagyivosztok. A szó a legtöbbünknek még a 21. századi globális világban is különlegesen cseng. Az európai országok méreteiben gondolkodó nyugati ember számára szinte felfoghatatlan, hogy a Balti-tenger-parti Szentpétervárral átellenben, onnan majd' 10 000 kilométerre, a Csendes-óceán partján, a kínai és az észak-koreai határ közvetlen közelében is még ugyanannak az országnak a távoli, sejtelmesnek tűnő végein járunk.

Már a város neve is sokatmondó: a Vlagyivosztok (vladei vostokom) szó jelentése ugyanis jól tükrözi a 19. századi orosz ambíciókat: „Uralkodj Keleten!”. Ugyanakkor már a repülőn ülve, majd még inkább a városba befelé robogó marsrutkából (iránytaxiból) kitekintve egyre több keleti arc és jobbkormányos japán autó tűnik szembe, így a „legészakibb kínai város” kitétel sem tűnik légből kapottnak. Joggal merül fel tehát: valóban Vlagyivosztok uralkodik-e a Keleten, avagy a 21. században ez már nem ilyen egyértelmű?

AMIKOR MÉG NEM URALKODOTT...

Észak-Ázsia jószerivel lakatlan területét – komolyabb ellenállásra képes állami struktúrák hiányában – a kozák felfedezők, prémvadászok hihetetlen gyorsasággal hódították meg: a 16–17. században 50 év alatt jutottak el az Uráltól egészen az Ohotszki-tengerig. Ez azt jelenti, hogy Ohotszk erődjét az azonos nevű tenger partján előbb alapították, mint a későbbi cári fővárost, Szentpétervárt a Finn-öbölnél! Itt azonban nem álltak meg, hanem a 18. században tovább folytatták a terjeszkedést, létrehozva Petropavlovszk kiváló adottságú kikötőjét Kamcsatkán, így a már ekkor létező orosz csendes-óceáni flottilla Ohotszkból ide tette át székhelyét. Sőt, az Orosz–Amerikai Társaság szervezésében Alaszkát is elfoglalták, mi több, Kaliforniáig és Hawaiig is eljutottak.

A VLAGYIVOSZTOKI PÁLYAUDVAR

9288 KILOMÉTERRE ÉS 7 IDŐZÓNÁRA MOSZKVÁTÓL, A TRANSZSZIBÉRIAI VASÚTVONAL VÉGÁLLOMÁSA. NAGY KELETI ÚTJA ALKALMÁBÓL AZ ALAPKÖLETÉTELNÉL MIKLÓS CÁREVICS (A KÉSŐBBI II. MIKLÓS) IS SZEMÉLYESEN JELEN VOLT

AZ OROSZ SAN FRANCISCO

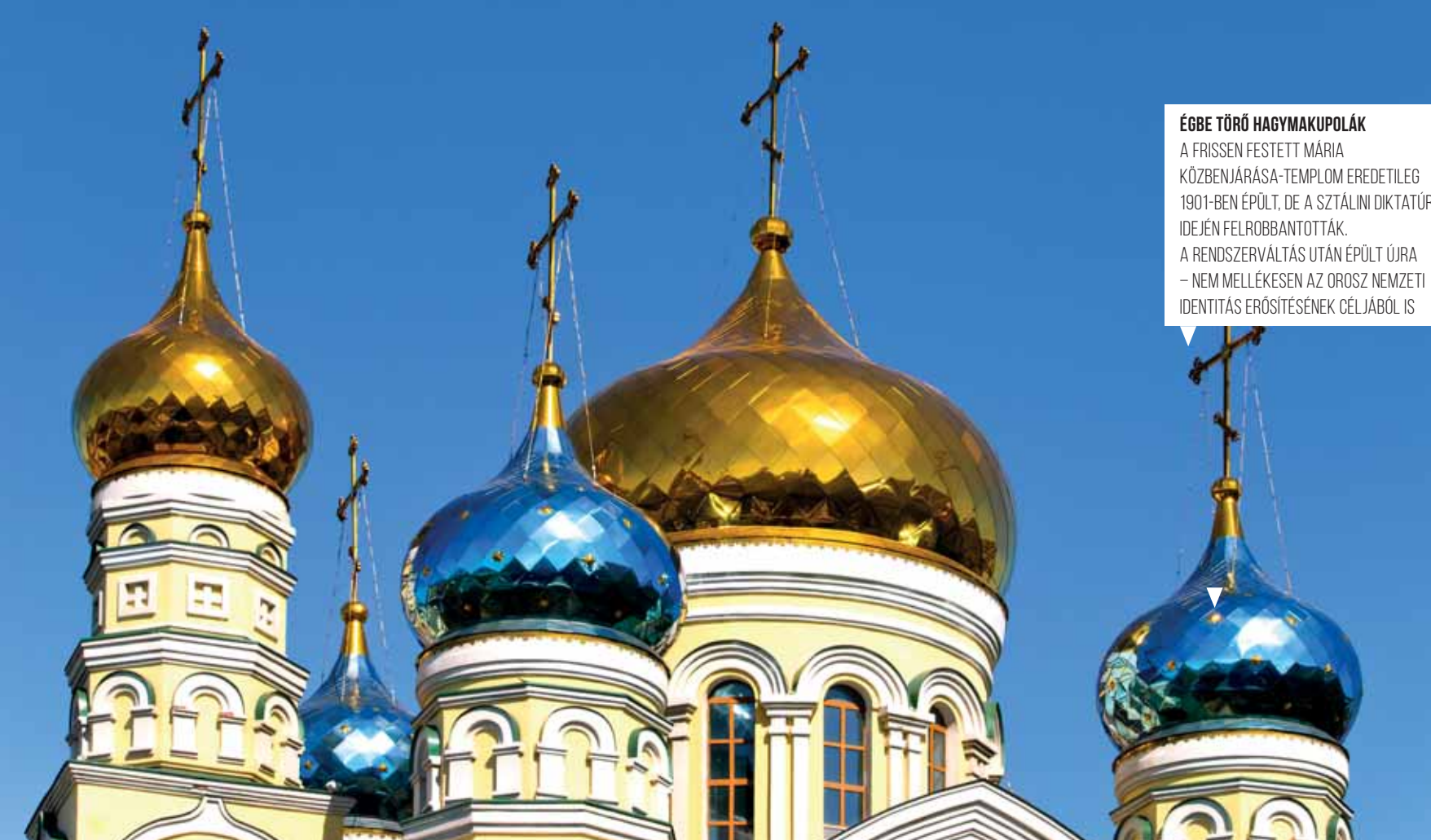
A FÉNYÁRBAN ÚSZÓ VLAGYIVOSZTOK BELVÁROSÁBAN, AZ ARANYSZARV-ÖBÖL FELETT ÁTIVELŐ „ARANYHÍDRÓL” TALÁN NEM TÚLZÁS, HA A GOLDEN GATE JUT AZ ESZÜNKBE. A VÁROS MÁSIK HÍDJA (OROSZ HÍD) PEDIG EGYENESEN REKORDER: A VILÁG LEGNAGYOBB TÁMASZKÖZÜ FERDEKÁBELES HÍDJA! (KEZDŐ OLDALPÁR)

CSORDULTIG A TEHERKIKÖTŐ

OROSZORSZÁG LEGNAGYOBB TÁVOL-KELETI KERESKEDELMI HÍDFŐÁLLÁSA. JAPÁN, KOREAI, KÍNAI ÁRUKAT RAKNAK PARTRA, MELYEK VASÚTON FOLYTATJÁK ÚTJUKAT EURÓPA FELÉ, TÖREDÉKÉRE CSÖKKENTVE A SZÁLLÍTÁSI IDŐT

Az Amur-vidék kívül rekedt a cári kormányzat látókörén, ugyanis a szentpétervári politika figyelme a 18–19. században alapvetően Európa felé fordult.

Persze délkeleti irányban, az Amur-vidék felé is keresték a terjeszkedési lehetőségeket, és a 17. században többek között Habarov (a mai Habarovszk város névadója) kozák vezérnek köszönhetően rövid időre meg is hódították. Ám itt Szibériához képest jelentős különbség volt, hogy már nem a megszokott lakatlan területek vagy nomád törzsek fogadták a lendületesen érkezőket, hanem Kína, amely pár év múlva komoly haderőt bevetve számolta föl a kozák erődöket. Innentől kezdve jó két évszázadra az Amur-vidék kívül rekedt a cári kormányzat látókörén, ugyanis a szentpétervári politika figyelme a 18–19. században alapvetően Európa felé fordult. Emellett pedig az ipari forradalom előtt még a világ legfejlettebb területei közé tartozó Kínával a jövedelmező prémkereskedelem és esetleges hitelek miatt sem volt célszerű komolyabb konfliktust felvállalni egy távoli és Szibéria óriási területéhez képest kicsiny vidékért.

ÉGBE TÖRŐ HAGYMAKUPOLÁK

A FRISSEN FESTETT MÁRIA KÖZBENJÁRÁSA-TEMPLOM EREDETILEG 1901-BEN ÉPÜLT, DE A SZTÁLINI DIKTATÚRA IDEJÉN FELROBBANTOTTÁK. A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN ÉPÜLT ÚJRA – NEM MELLÉKESEN AZ OROSZ NEMZETI IDENTITÁS ERŐSÍTÉSÉNEK CÉLJÁBÓL IS

AZ URALKODÁS KEZDETEI

A 19. század közepére azonban Kína meggyengült: a britek az egymást követő ópiumháborúkban kikötői megnyitására kényszerítették, így a cári birodalom sem akart kimaradni a várható osztozkodásból. A krími háború során ráadásul a kamcsatkai Petropavlovskot megostromolták az angol–francia erők. Bár a kikötőt nem tudták bevenni, ezek után nem tűnt légből kapott gondolatnak, hogy a rivális nagyhatalmak az Amuron felhajózva Oroszország egész ázsiai területét fenyegethetik – így célszerűnek tűnt inkább megszállni az Amur-vidéket. Mindezeket túl a sorozatos európai kudarcok is inkább az ázsiai terjeszkedés felé terelték a cári politikát.

A külügyminiszteri székbe Gorcsakov került, Kelet-Szibéria vezetőjévé pedig egy hihetetlenül ambiciózus és határozott kormányzót, Nyikolaj Muravjovot nevezték ki. Ő később hódításai elismeréseként kapta meg az „Amurszkij” nevet. Emlékezetét jól jelzi, hogy Habarovszk legkiemeltebb Amur-parti helyszínén áll óriási szobra, valamint a Vlagyivosztk centrumát jelentő félsziget is az ő nevét viseli.

Az oroszok már a 19. század közepén körbehajózták Szahalin szigetét – egyúttal felfedezve az Amur torkolatát is –, bizonyítva ezzel, hogy Szahalin nem félsziget. Am az új ismereteket katonai titokként kezelték, hiszen féltő volt, hogy az Amur-torkolat esetleg más hatalmakat is a térségbe csábít. Ekkor alapították Nyikolajevszk-na-Amure városát, mely a cárról, I. Miklósról kapta a nevét. Az új város a 17. századi orosz–kínai megállapodással szemben az Amur torkolatának déli oldalán feküdt, de I. Miklós szerint: „Ahol egyszer felhúzták az orosz cári lobogót, ott fönn is kell maradnia!”. Ettől kezdve Muravjov kormányzó folyamatosan küldött le telepeseket

A külügyminiszteri székbe Gorcsakov került, Kelet-Szibéria vezetőjévé pedig egy hihetetlenül ambiciózus és határozott kormányzót, Nyikolaj Muravjovot nevezték ki.

A TÁVOL-KELETI SZÖVETSÉGI EGYETEM

AZ OROSZ-SZIGETEN ÁLLÓ ÉPÜLETEGYÜTTTEST A 2012-ES APEC CSÚCS TALÁLKOZÓ HELYSZÍNÉUL EMELTÉK, MAJD EZUTÁN KÖLTÖZÖTT BE A TÁVOL-KELETI SZÖVETSÉGI EGYETEM. EZ AZ OROSZ TÁVOL-KELETI EGYETLEN KLASSZIKUS TUDOMÁNYEGYETEME, TEHÁT 6,2 MILLIÓ KM²-EN NINCS KIHIVÓJA – BÁR ELGONDOKODTATÓ, HOGY AZ EGÉSZ SZÖVETSÉGI KÖRZETBEN KEVESEBB MINT 7 MILLIÓ EMBER LAKIK

Itt kezdték el a két irányból épített transzszibériai vasút keleti felét, így 1897-re a vonat elérte Habarovszkig, ezzel jócskán lerövidítve az addig az Amuron folyó szállításokat.

és katonákat az Amuron, sőt a csendes-óceáni orosz flottát is ide vezényelte át – ezzel folyamatos súrlódásokat okozva Kínával.

A döntő fellépés lehetőségét azonban a második ópiumháború teremtette meg. Az angolokkal és franciákkal háborúzó, ráadásul belső felkeléssel is küzdő kínai császárok végül kénytelenek voltak engedni a nyugati hatalmaknak, akik mellé ügyes diplomáciával Oroszország is felsorakozott. Ennek eredményeként csupán minimális áldozatok árán sikerült megszerezniük az Amurtól északra és az Usszuritól keletre elhelyezkedő teljes, mintegy 1 millió km²-es területet. E terjeszkedéssel egy időben, 1860-ban alapították meg a kiváló, védett, mély vizű – bár korántsem fagymentes – kikötőhelyet jelentő Aranyszarv-öbölben Vlagyivosztkot.

KELETI VESZÉLYEK

A város a 19. század végén gyorsan fejlődött, és pár év alatt az Orosz Távol-Kelet egyértelmű központjává vált, melyet jól jelzett, hogy ide helyezték át Nyikolajevszk-ből a csendes-óceáni flottát. A kikötő komoly kereskedelmi forgalmat bonyolított, Sanghajjal és Oszakával is tenger alatti távíróvezeték kötötte össze. Szentpétervárról kezdettől fogva tudatában voltak a város stratégiai fontosságának, melyet jól jelzett Miklós trónörökös (a leendő II. Miklós) 1891-es látogatása, valamint az óriási ráfordítással kiépített tengeri és vízi erőrendszert, mely az esetleges brit/japán támadást volt hivatott feltartóztatni.

Itt kezdték el a két irányból épített transzszibériai vasút keleti felét, így 1897-re a vonat elérte Habarovszkig, ezzel jócskán lerövidítve az addig az Amuron folyó szállításokat (illetve megszabadultak az Amur hosszú, jeges-jégzajlásos időszakának korlátaitól).

Az eredeti tervekkel szemben azonban a cári kormány úgy döntött, hogy nem folytatják Habarovszk-ból a további vasútépítést, hanem – a Kínával kötött meg egyezések révén – Mandzsúrián keresztül, rövidebb útvonalon (Kínai Keleti Vasút/transzmandzsúriai vonal) építették meg a transzszibériai vasút távol-keleti szakaszát, egészen Vlagyivosztkig, illetve egy leágazással a jégmentes Port Arthurig.

Az amerikai hadiszállítások a kikötőn és a transzszibériai vasúton keresztül tudtak eljutni a Szovjetunió nyugatabbra fekvő területeire.

híd az Amuron, és megszakítás nélkül tudtak a szerelvények közlekedni Moszkváig és Szentpétervárig.

A bolsevik hatalomátvételt követő polgárháborúnak viszont annál inkább kitüntetett helyszíne volt! 1918-tól nemzetközi intervenciók szálltak partra, hogy segítsék a fehérek harcát a vörösök ellen. A város többször cserélt gazdát, és a legtovább, 1922-ig tartott ki a Vörös Hadsereggel szemben, míg végül, ahogy az

amuri partizánok híres dalában szerepelt: „... a Csendes-óceánnál véget értek a csaták”.

Vlagyivosztok a II. világháború idején is stratégiai szerepet játszott, ugyanis az amerikai hadiszállítások a kikötőn és a transzszibériai vasúton keresztül tudtak eljutni a Szovjetunió nyugatabbra fekvő területeire. Emellett a háború kezdetén nem lehetett kizárni a japán támadást sem, amely azonban egy határincidensnél, illetve a jóval nyugatabbra vívott halhin-goli ütközetnél nem jutott tovább. Japán inkább a csendes-óceáni terjeszkedés mellett döntött.

A cári kormányzat nemcsak a távolság lerövidítése érdekében döntött a transzmandzsúriai vasútvonal megépítéséről, hanem hosszabb távon a nyersanyagokban gazdag Mandzsúria megszerzését is tervezték. Az orosz befolyás erősödését féltékenyen figyelő Japán – melynek szintén Mandzsúriára fáj a foga – végül háborút indított Oroszország ellen. Ez rendkívüli megrázkódtatást jelentett az egész Orosz Távol-Kelet számára. Bár Vlagyivosztokot a japánok nem támadták meg, de Port Arthur eleste ijesztő volt, így folytatták a nagyvárosi erődrendszer további korszerűsítését. És bár Oroszország megtarthatta ellenőrzését a Kínai Keleti Vasút felett, de tanácsosabbnak tűnt megépíteni a ma ismert nyomvonalat (végig orosz területen haladva).

Az I. világháború közvetlenül nem érintette Vlagyivosztokot, bár a Fekete- és Balti-tengert lezáró blokádok miatt óriási szerepet játszott Oroszország ellátásában, főleg azután, hogy 1916-ban elkészült a

AZ ARANYSZARV-ÖBÖLBEN

BÁR A CSENDES-ÓCEÁNI HADIFLOTTA ZÖME A VÁROSKÖZPONTTÓL TÁVOLABB ÁLLOMÁSOZIK, A BELVÁROSBAN ÁLLÓ PARANCSNOKI ÉPÜLETÉT MEGILLETI A KIEMELT VÉDELEM. A VÁROS KATONAI JELENTŐSÉGE MA SEM LEBECSÜLENDŐ, ÁM A HIDEGHÁBORÚ KORÁBAN MÉG FONTOSABB VOLT, ÍGY ZÁRT VÁROSKÉNT ÉLTE INDENNAPJAIT

Az orosz befolyás erősödését féltékenyen figyelő Japán – melynek szintén Mandzsúriára fáj a foga – végül háborút indított Oroszország ellen.

A KRASZIN JÉGTÖRŐ

VLAGYIVOSZTOK KIKÖTŐJE TÉLEN BEFAGY, ÍGY KOMOLY SZEREP HÁRUL RÁ ÉS A JÉGTÖRŐ FLOTTA TÖBBI TAGJÁRA

JAPÁN???

HA CSAK AZ AUTÓMÁRKÁKAT ÉS A KORMÁNY HELYÉT (JOBBDALT) NÉZZÜK, AKÁR OTT IS HIHETNÉNK MAGUNKAT. AZ AUTÓK KAPCSÁN KIFEJEZETTEN ERŐSEN ÉRZÉKELHETŐ A TÁVOL-KELET VONZÁSA

A hidegháborús szembenállás időszakában még inkább megnőtt a város jelentősége, így zárt településsé nyilvánították. Ennek értelmében a Csendes-óceán felé igyekvő külföldi utasok csupán Habarovszkig juthattak, és a szovjet állampolgárok is csak különleges engedélyekkel léphettek a város területére. Többek között ennek ellensúlyozására, a „civil” kereskedelmi forgalom fogadására építették föl a közelben Nahodka kikötőjét, mely azonban – akár csak a jégmentes napok számát tekintve is – sokkal gyengébb adottságú, mint Vlagyivosztk.

1974-ben – ezzel is kifejezve a város stratégiai helyzetét – Ford, amerikai elnök és Brezsnyev, az SZKP főtitkára itt találkozott és folytatott tárgyalásokat a nukleáris leszerelésről. Ettől függetlenül a város évtizedekig élte a zárt szovjet katonai települések elszigetelt, szürke mindennapjait, mígnem 1991-ben szétesett a Szovjetunió, és 1992-ben megszüntették Vlagyivosztk zárt városi státuszát. Mindez pedig óriási fordulatot hozott...

AZ ARANYSZARV-ÖBÖL FORGALMAS KIKÖTŐJE

MURAVJOV AMURSZKIJ GRÓF RÖGTÖN ÁTLÁTTA VLAGYIVOSZTK KIVÁLÓ ADOTTSÁGAIT. A MÉLY VIZŰ ÖBÖL KIVÁLÓAN ALKALMAS KIKÖTŐNEK. A NÉVADÁS A VILÁGSZERTE ISMERT ISZTAMBULI ARANYSZARV-ÖBÖLLEL VALÓ HASONLATOSSÁG MIATT TÖRTÉNT. A SZIHOTE ALINY-HEGYSÉG PARTOT MEGKÖZELÍTŐ VONULATAI, A KECSÉS FÜGGŐHÍD ÉS A SZÁRAZFÖLDBE NYÚLÓ ÖBÖL EGYÜTTESEN NEMCSAK KIVÁLÓ LEHETŐSÉGEKET, HANEM FESTŐI VÁROSKÉPET IS NYÚJT

A hidegháborús szembenállás időszakában még inkább megnőtt a város jelentősége, így zárt településsé nyilvánították.

FÖLDGÖMB VILÁGLÁTÓ A TREND FM-EN
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR.
A RÁDIÓBAN VENDÉGÜNK A TÉMÁRÓL:
NÁRAY MIHÁLY

TREND FM 94.2
GAZDASÁGI RÁDIÓ CSOPORT

KORÁBBI MŰSORAINK MEGHALLGATHATÓK:
WWW.TRENDFM.HU

Madártávlatból szemlélve valóban nem túlzás akár Hruscsovhoz hasonlóan is „orosz San Franciscónak” nevezni.

A VÁROS KINYÍLIK

A város legszebb panorámáját kínáló Sasfészekből végigtekintve ma egy nyüzsgő, lüktető metropolisz tárul elénk. Madártávlatból szemlélve valóban nem túlzás akár Hruscsovhoz hasonlóan is „orosz San Franciscónak” nevezni: a városképet a dombok és tengeröblök, szigetek váltakozása uralja, az Aranyszarv-öböl fölött pedig óriási, de mégis kecses függőhíd ível át: a várost rendszeresen megüli az amerikai nagyvárosokból jól ismert párafelhő – nem beszélve a nyaranta jellemző napfényes, meleg időjárásról.

Persze az idilli kép közelebről szemlélve gyorsan szerfefoszlik. Valóban ügyesen kell beállítani a fényképet, hogy akár a helyiek által csak „bölcességfognak” nevezett, óriási toronyház, a Tengermelléki határterület kormányzói épülete, vagy valamely más, megörökölt társa ne rondítsa el a képet. A csendes-óceáni flotta főparancsnoksága előtt a városközpontban is hadihajók horgonyoznak, a látóhatáron pedig mindig látni rozsdásodó, még a KGST-együttműkö-

dés keretében ide szállított Ganz-darukat. Mintha csak figyelmeztetni akarnának, hogy egy pillanatra se felejtjük a város eredeti funkcióját.

A köztéri szobrok között is ugyanígy követhetők a korszakváltások. Nyilván találkozunk Lenin robusztus alakjával, illetve a polgárháború vöröshőseinek állított monumentális emlékművel, de kissé arrébb már a cári kétféjű sasos címer látható a Japán elleni háború áldozataira emlékeztető oszlopon, az újraépített diadalív pedig Miklós cárevics trónörökös látogatásának állít emléket. Sőt, a városközpontban – az orosz nemzeti identitást erősítendő – már épül az új, tekintélyt parancsoló méretű ortodox katedrális is.

A Szovjetunió összeomlása után a fellendülés viszonylag lassan indult meg, ami nem is csoda, hiszen az alapvetően katonai célokat szolgáló, zárt városnak vissza kellett nyernie a „civil” életét. Ezt persze komoly földrajzi szükségszerűségek támasztották alá. Vlagyivosztok az Orosz Távol-Kelet messze legjobb adottságú kikötője, óriási áruforgalom bonyolódik le a dokkokban, ami nem meglepő, hisz a távol-keleti árukat vízi úton csak 1-2 hónap alatt lehet eljuttatni Európába, míg a transzszibériai vasútvonalon 11–15 nap alatt Németországba érhetnek. Nem csoda, hogy ma már az egész vasútvonal kétvágányos és villamosított, de a további fejlesztéséről sem tettek le.

Az igazi áttörést azonban az APEC (Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés) 2012-es vlagyivosztoki csúcstalálkozója hozta. Ennek alkalmából számos nagyberuházást hajtottak végre: két óriási függőhidat építettek (az Aranyszarv-öblön át, illetve a tárgyalásoknak otthont adó Orosz-szigetre), 21. századi színvonalúra emelték a nemzetközi repteret, felépítették a Távol-keleti Szövetségi Egyetem ultramodern kampuszát (itt zajlott a csúcstalálkozó), sőt még egy operaházat is építettek (hasonlóan a Szentpétervári Operához, ez is a Marinszkij – azaz tengeri – nevet kapta).

Óriási áruforgalom bonyolódik le a dokkokban, hisz a távol-keleti árukat vízi úton csak 1-2 hónap alatt lehet eljuttatni Európába, míg a transzszibériai vasútvonalon 11–15 nap alatt...

A FÖTÉREN

KÖZÉPEN A POLGÁRHÁBORÚBAN A SZOVJETHATALOMÉRT HARCOLÓK EMLÉKMŰVE ÁLL. VLAGYIVOSZTOK KITÜNTETETT HELYSZÍN VOLT, UGYANIS ITT TARTOTTAK LEGTOVÁBB, 1922-IG A HARCOK. A MAI OROSZ EMLÉKEZETBEN UGYANAKKOR ÉRDEKES KETTŐSSÉG FEDEZHETŐ FEL: AZ OROSZ NEMZETI, BIRODALMI TUDATTAL EGYÜTT A HIVATALOS EMLÉKEZETPOLITIKA FELTÁMASZTOTTA AZ 1917 ELŐTTI IDŐK EMLÉKÉT IS, ÍGY INNEN NEM MESSZE MAGASODIK A KÉSŐBBI II. MIKLÓS CÁR LÁTOGATÁSÁNAK ALKALMÁBÓL EMELT DIADALÍV. VAGY ÉPP A MÉG A CÁRI IDŐSZAKBAN VÍVOTT OROSZ–JAPÁN HÁBORÚ ÁLDOZATAINAK EMLÉKMŰVE IS

A SZÍNEVÁLTÓZÁS-KATEDRÁLIS

KÖZVETLENÜL VLAGYIVOSZTOK FŐTERE MELLETT ÉPÜL AZ ÚJ VÁROSI KATEDRÁLIS, AMELY 67 MÉTER MAGAS LESZ, ÉS 2000 HÍVET TUD MAJD BEFOGADNI. A 2000-ES ÉVEK OROSZORSZÁGÁBAN AZ ORTODOX EGYHÁZRA FONTOS SZEREPE HÁRUL AZ OROSZ NEMZETI IDENTITÁS ÉS KULTÚRA ERŐSÍTÉSÉBEN, ÍGY AZ ÁLLAM IS KOMOLY PÉNZEKKEL TÁMOGATJA

A KELET URALKODIK FELETTE...

Mindezek után nem okoz meglepetést, hogy a város egyáltalán nem egy hagyományos ázsiai (szibériai) orosz település képét mutatja. A számtalan kínai lakos, turista és üzletember láttán helytállónak látszik a félig ironikus kitétel, miszerint Vlagyivosztok „a legészakibb kínai város”. Abban az értelemben semmiképp sem túlzás a gondolat, hogy 1860 előtt kínai befolyás alatt állt a terület, és létezett is itt egy kínai település: Haishenwai (e nevet néha ma is használják a kínaiak, ha Vlagyivosztok szóba kerül).

A helyi oroszok elmondása szerint is előbb jutnak el Tokióba, Szöulba vagy épp Pekingbe, mint a távoli Moszkvába. A kikötőben a távol-keleti árukat rakják hajóra, illetve vonatra, a hotelekben távol-keleti üzletemberek szállnak meg, és a könnyített beruházási feltételek hatására távol-keleti cégek telepednek meg a Vlagyivosztok körüli gazdasági zónában. A Japán-közelség sajátos, kézzelfogható megjelenése, hogy az amúgy a jobb oldali közlekedést követő orosz szabályok ellenére túlnyomó többségben vannak a szigetországból importált jobb kormányos autók.

A Japán-közelség kézzelfogható megjelenése, hogy az amúgy a jobb oldali közlekedést követő orosz szabályok ellenére túlnyomó többségben vannak a szigetországból importált jobb kormányos autók.

A városba megérkezve talán arra számíthatunk, hogy kevés turista fog szembejenni. Am valójában tömegével látni ázsiai (kínai, dél-koreai) vendéget, európaiakat ugyanakkor csak elenyésző számban. Ennek egyik oka, hogy látványosan erősödnek az orosz–kínai kapcsolatok. 2005-re sikerült elrendezni Kínával az utolsó vitás határkérdéseket is az Usszuri-folyó egyes szigetei kapcsán, Kína pedig – legalábbis a hivatalos államhatalom – nem veti föl Vlagyivosztok és az Amur-vidék hovatartozásának kérdését. Ehhez képest éles kontraszt Hongkong, Macau vagy épp Tajvan ügyének kínai kezelése...

A nyugati hatalmak által meghirdetett szankciók és a 2014-es nagy olajáresés hatására meggyengült, olcsó rubel még vonzóbbá tette a térséget a kínai turisták számára – magyarázzák a kikötői városnéző hajótársaságnál, elárulva, hogy a rendszeres hajójáratok is a kevésbé közkedvelt, ám anyagilag jól védendő kínai idegenforgalomnak köszönhetőek. A legfontosabb ok azonban az, hogy azon kínaiak számára, akik nem engedhetnek meg maguknak egy párizsi vagy római utazást, Vlagyivosztok mégis valamelyest az egzotikus európai hangulatot kínálja, ráadásul a határ közvetlen közelében!

A Habarovszkon át észak felé igyekvő vonatunkhoz a cári időkbe visszarepítő állomásépületen át jutunk. Moszkvától pont 9288 kilométerre – ahogy arról a peronon álló emlékoszlop tanúskodik – a vonatra felszállva vegyes benyomásokkal távozunk. Vlagyivosztok igen sokszínű hely, ahol a Japán-tenger partján esetenként az európai hangulatot árasztó épületek mellett kínai kereskedők vagy turisták hangzavara hallatszik, míg a kikötőben orosz hadihajók ringatóznak. Mindezek fényében a címben fölített kérdés ugyan nem dönthető el egyértelműen, de a helyiek által használt, sokatmondó kifejezés – „Moszkva messze van” – helytállóbbnak tűnik, mint a város 19. századi névadása sugallta kép.

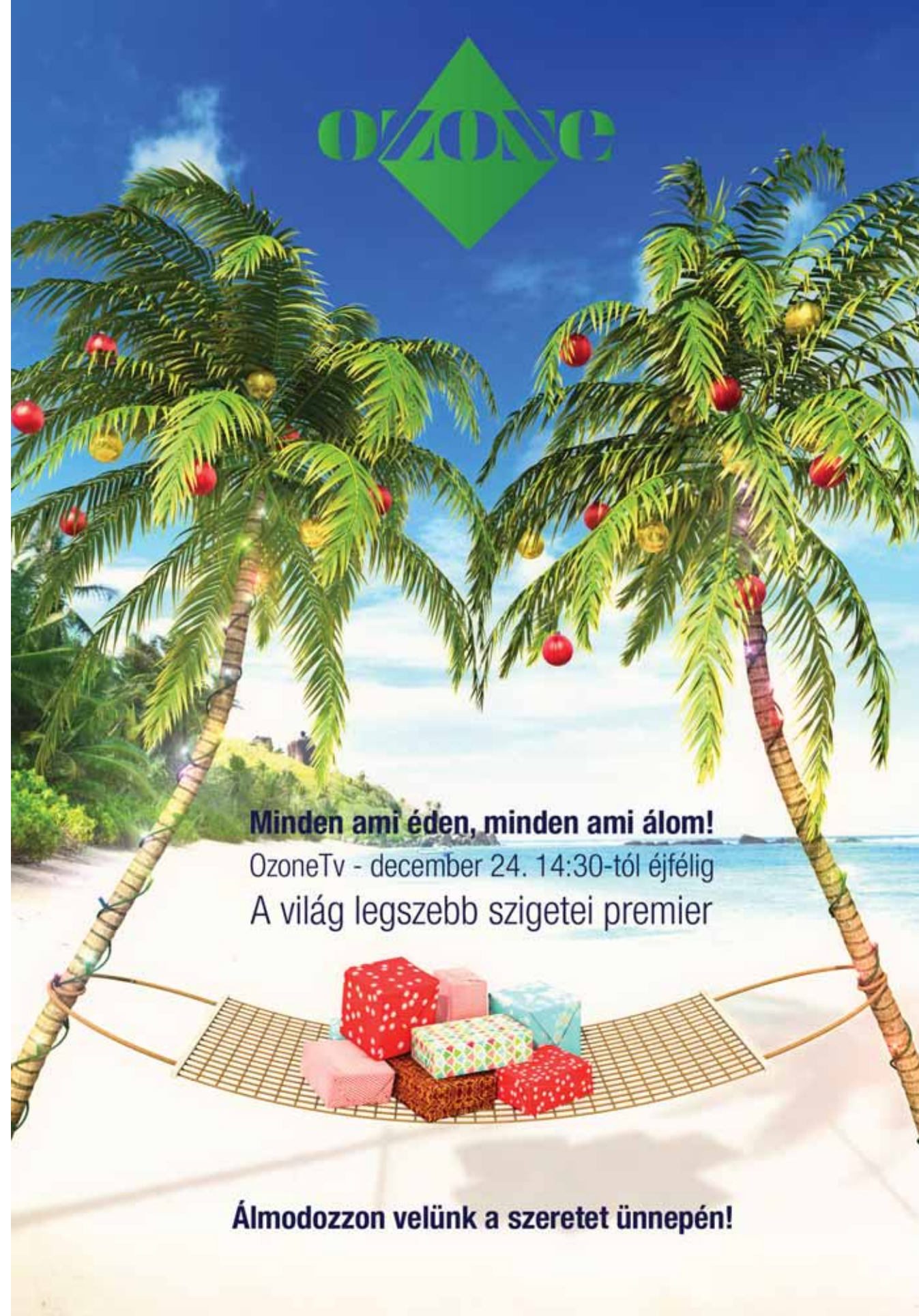
DÉLI LÁTOGATÓK

VLAGYIVOSZTOK BELVÁROSÁNAK KÉPÉT DÖNTŐEN MEGHATÁROZZÁK A NÉPES KÍNAI TURISTACSOPORTOK. A RUBEL ÁRFOLYAMÁNAK GYENGÜLÉSE, ILLETVE A KÍNAI HATÁRTÓL PÁR KILOMÉTER TÁVOLSÁGBAN ELÉRHETŐ „EURÓPA-ÉLMÉNY” IGEN ERŐS VONZERŐ

Azon kínaiak számára, akik nem engedhetnek meg maguknak egy párizsi vagy római utazást, Vlagyivosztok mégis valamelyest az egzotikus európai hangulatot kínálja, ráadásul a határ közvetlen közelében!

NÁNAY MIHÁLY
FÖLDRAJZ–TÖRTÉNELEM
TANÁR, A TÖRTÉNELEM-
OKTATÓK SZAKMAI
EGYESÜLETÉNEK ELNÖKE

Minden ami éden, minden ami álom!
OzoneTv - december 24. 14:30-tól éjfélig
A világ legszebb szigetei premier

Álmodozzon velünk a szeretet ünnepén!

WAKHAN-FOLYOSÓ

NAGYHATALMI SZORÍTÁSBAN — A VILÁG TETEJÉN

▷ SZÖVEG ÉS KÉP: PÉCZELY LAJOS

Afganisztán keleti határvidékén az ország testéből egy különös, csaknem 300 km hosszú, vakbélyszerű nyúlvány türemkedik ki, ami kissé északkelet felé tartva a kínai határig ér. Ez a híres-hírhedt Wakhan-folyosó, ami előbb volt politikai fogalom, mint földrajzi elnevezés

A 19. század elején csak a legmerészebb politikai spekulánsok gondolhatták, hogy hamarosan eljön az idő, amikor az Orosz és a Brit Birodalom olyan közel kerül egymáshoz Ázsiában, hogy elkerülhetlenné válik a határkérdések megvitatása és írásos rögzítése. Mínderre rácafolva, a két hatalom között hamarosan adáz és sok évtizedes, hidegháború jellegű küzdelem kezdődött a Közép-Ázsia feletti befolyás megszerzéséért, amit a történelemben Nagy Játssmaként emlegetnek.

BELBECS, FELÜGYELŐKKEKEL

SULTAN ISHKASIMBAN HATÁROZOTTAN AJÁNLOTTÁK, HOGY A SAJÁT ÉRDEKEMBEN REGISZTRÁLTASSAM MAGAM AZ ÚT MENTI RENDŐRŐRSÖKÖN. E FORMASÁG EGY ELMARADHATATLAN TEA KÍSÉRETÉBEN TÖRTÉNIK

VÁLASZTÁSI PLAKÁT ÉS UTCAI CSEVEJ SULTAN ISHKASIMBAN

AZ UTCA NYUGALMA ÉS AZ ÉLET EGYSZERŰSÉGE LÁTTÁN BIZSERGETŐ ÉRZÉS TUDNI, HOGY AZ AFGÁNOK MINDMÁIG MENNYIRE BÜSZKÉK LEGYŐZHETETLENSÉGÜK MÍTOSZÁRA

ÜTKÖZŐZÓNA SZÜLETIK

A Brit Birodalom északi irányú hódításait a legyőzhetetlen afgánok megállították, Oroszország viszont „nyugodtan” terjeszkedhetett dél felé – tárgyalásokkal és katonai erővel egyaránt: az orosz térhódítást a britek minden mesterkedésük ellenére sem tudták megakadályozni. 1868-ban orosz fennhatóság alá került a Buharai Emírség, ami azt jelentette, hogy az általuk uralt Pamír-vidék is orosz kézre jutott. A „Világ Teteje”, hiszen az Eurázsiai-hegységrendszer legmagasabb bástyájáról van szó, így a térség legfontosabb stratégiai helyszíne is a cári Oroszország protektorátusává vált!

Az oroszok ott álltak a Pjandzs-folyó jobb partján, alig 20 km-re a Brit Birodalomtól. Miközben az orosz titkosszolgálatok izgalmas mesterkedései zajlottak az indiai területekért is (főleg Kasmírban) – ami Kiplinget is megihlette Kim, az ördögös című regényében –, mindkét birodalom elérkezettnek látta az időt, hogy a határkérdésekben a szokásjogokon túlmenően is egyezsége jussanak. 1873-ban a brit–orosz megállapodás orosz–afgán határfolyókként ismerte el a Pjandzsot és a Pamírt. Két évtizeddel később pedig brit–afgán konszenzusként létrejött a Durand-vonal, ami kijelölte Afganisztán Brit-Indiával közös déli határát – Kínától egészen Iránig. Ezzel mághatóan megszületett a két birodalom között a Wakhan-folyosóként elhíresült ütközőzóna.

Az itteni klasszikus birodalmakat elfújta a történelem szele, de a sokszor távolból szított vallási, politikai és nagyhatalmi indíttatású békétlenség mindmáig megmaradt.

A 20. század során aztán a folyosó északi határát előbb a Szovjetunió, majd felbomlása után Tadzsisztán, a délit pedig Pakisztán örökölte meg. És bár az itteni klasszikus birodalmakat elfújta a történelem szele, a sokszor távolból szított vallási, politikai és nagyhatalmi indíttatású békétlenség mindmáig megmaradt.

SELYEMÚT-ZÁR

A történelem viharai ellenére egyvalami azonban változatlan maradt: a kínai határnál fekvő Wakhjir-hágótól (4927 m) aláereszkedő, és az egész Wakhan-folyosót uraló központi völgy különleges szépsége és elzártsága. Fent, a hágó környékén Wakhjir nevű folyócskaként kel életre a későbbi, hatalmas Amu-darja. Lejjebb a völgy névadójaként Wakhan-folyónak nevezik, még lejjebb már Pjandzsként hömpölyög, és csak sok száz kilométerrel távolabb kapja az Amu-darja nevet.

A völgy közel-távol a legélhetőbb vidék. Ennek és a Pamír kikerülésére alkalmas helyzetének köszönheti, hogy a kelet-nyugati irányú Selyemút-hálózat egyik fontos szakasza haladt itt kétezer éven át. 1272-ben Kína felé utaztában Marco Polo is végighaladt rajta, és láthatta azokat az erődítményeket, amelyek ma is őrzik az emlékeket. A Selyemútra viszont mindig is jellemző volt, hogy a „legforróbb” helyszínek hatalmi harcainak gyakorta kényszerítették új útirányokba a kereskedőket, karavánokat. A Wakhan-folyosó életében az elmúlt évszázad is ilyen volt. A Szovjetunió létrejöttével határok és hágók záródtak be, 1949-ben pedig Kína is lezárta itteni határait. Az ősi kereskedelmi út e szakasza szüneteltette működését. Az élet élénkülését az afganisztáni szovjet katonai beavatkozás, a háborús viszonyok és később a Talibán-uralom, majd az egyre szélesebb területre kiterjedő hadiállapot sem szolgálta...

A völgy a Pamír kikerülésére alkalmas helyzetének köszönheti, hogy a kelet-nyugati irányú Selyemút-hálózat egyik fontos szakasza haladt itt kétezer éven át.

VEGYESBOLT LANGARBAN

AZ ÁRUK JAVA RÉSZE TADZSIKISZTÁNBÓL SZÁRMAZIK A HETI EGYSZERI, ISHKASIMI HÍDI VÁSÁRNAK KÖSZÖNHETŐEN, AHOVÁ AZ AFGÁNOK ÁTJÁRHATNAK. ITT MÉG AZ AMERIKAI HADSEREGTŐL SZÁRMAZÓ TÖRT ÉS ELEMLÁMPÁT IS KÍNÁLNAK

ALAPÉLELEM

AZ AFGÁN KONYHA LEGFŐBB ALAPANYAGA A BÁRÁNYHÚS. DARABOKBAN SASLIKKÉNT ÉS DARÁLVA KEBABKÉNT SÜTVE A LEGNÉPSZERŰBB. KÜLÖNLEGES CSEMEGE A BÁRÁNY FEJE. HÍRES AZ AFGÁN BIRKAKROKETT, AMELYET SÁRGABORSÓ FELHASZNÁLÁSÁVAL KÉSZÍTENEK. A FŐTT ALAPANYAGOKAT MEGDARÁLJÁK, ÉS KEBABKÉNT OLAJBAN MEGSÜTIK

TÁVOLI TALÁLKOZÁS

NEM EGYEDI, DE MINDENKÉPP MEGKAPÓAN EMLÉKEZETES, AHOGY EGY-EGY IDŐS ASSZONY EGY VILÁGVÉGI RÉGIÓBAN, EGY TELEPÜLÉSEN KÍVÜLI, MAGÁNOS HÁZBÓL MEGJELNIK ÉS ELÉNK JÖN. TISZTASÁGUK, ÖLTÖZÉKÜK ÉS DÍSZEIK HARMONIKUS SZÍNVLÁGA MÉLTÓSÁGGAL ÖVEZI SZEMÉLYISÉGÜKET

A WAKHAN TADZSIK FELÉN

A tadzsik fővárosban, Dusanbéban várakozom, hogy a határvidék kissé lenyugodjon. Afganisztánból ugyanis egy felfegyverzett különítmény kelt át a Pjandzson – ami nem lehetett könnyű feladat –, és a főváros irányába tartva behatolt a hegyek közé, a katonaság pedig lezárta az érintett vidéket. A negyedik napon megjön a jó hír, végre elindulhatunk a távoli Pamír felé. Két nap múlva érjük el a Pjandzs völgyét, s nincs más teendő ezután, mint 400 km-en át követni a folyóval együtt kanyargó utat – egészen a Wakhan-folyosóig.

Tatár nemzetiségű tadzsik sofőröm, Marszel vérbeli hegyvidéki sofőr, így vakon megy bele a beláthatatlan kanyarokba, és egyensúlyoz a mélységbe leszakadó, védelem nélküli útszegélyeken. Így valódi megkönnyebbülés, amikor elhagyjuk az Afganisztán és Tadzsikisztán határára „szorult” Pjandzs félelmetes szurdokjait, és egy tágas, végeláthatatlan völgybe, magába a Wakhan-folyosóba érünk.

A völgy bejáratát két nagyobb település vigyázta: tadzsik oldalon az ötezer lakos körüli Ishkasim, afgán területen az ezerlelkes Sultan Ishkasim. A régi időkben a Kína felől jövő karavánok főleg az afgán földet átszelő úton haladtak a messzi Földközi-tenger felé.

ÉLTETŐ OÁZISOK

OTT, AHOL A SOVÁNYKA LEGELTETÉSI LEHETŐSÉGEK MIATT SZARVASMARHÁT MÁR NEM TUDNAK TARTANI, A JUHOK ÉS A KECSKÉK MÉG JÓL MEGVANNAK. ÍGY TÖRTÉNHEK, HOGY A PJANDZS MENTI TELEPÜLÉSEK ÉLŐ ÁLLATOKAT TUDNAK „EXPORTÁLNI” A PAMÍR BELSEJÉBEN LAKÓKNAK

A völgy bejáratát két nagyobb település vigyázta: tadzsik oldalon az ötezer lakos körüli Ishkasim, afgán területen az ezerlelkes Sultan Ishkasim.

A völgytalpi Pjandzs szélesen kanyarogva hatalmas, fonatos mederhálózatot alkot. A száraz, törmelékes lejtők fölött helyenként havas hegyóriások bukkannak ki, a települések szinte elvesznek az óriási hegy- és völgyméretek miatt. A természet nyugalmat és békességet áraszt. Az úton azonban időről időre gyalogos katonai őrzéssel találkozunk. Folyamatosan figyelik, történik-e valami Afgánföld felől.

A völgy tadzsik oldalának is kijutott a félelemből és a háborúból.

Már az 1920-as években kiépítettek egy hadi járművekkel is járható utat, közvetlenül a határon, a Pjandzs- és a Pamír-folyó mentén.

A szovjet időkben mindig tartottak egy Afganisztán felől jövő támadástól, ezért már az 1920-as években kiépítettek egy hadi járművekkel is járható utat, közvetlenül a határon, a Pjandzs- és a Pamír-folyó mentén. A stratégák azonban nemsokára úgy döntöttek, hogy a világ e távoli zugában ez a folyó menti út nagyobb támadás esetén biztosan nem lesz védhető. Ezért innen 30–80 kilométerre, bent, a Pamírban új hadiutat építettek. Ma ezt a 4000 méter feletti hágókon átkelő utat Pamír Highway-ként ismeri a világ, és még az utóbbi évtizedben Tadzsikisztán legvonzóbb idegenforgalmi érdekességévé avanszált.

FOLYÓFONATOK, FALVAK, FŐEMBEREK

Az afganisztáni háború idején (1979–1989) a szovjet katonai utánpótlás-szállítás miatt jócskán felértékelődött a völgy: ekkor két, állandó híd is épült a Pjandzsón. Perse, az 1992–1997 közötti tadzsik polgárháború sem hagyta érintetlenül a Wakhan-folyosót. A folyó mentén kilótt tankok maradványai és az aknamezőkre figyelmeztető táblák idézik a közelmúlt eseményeit.

Felkapaszkodunk a jó 500 méterrel a völgytalp fölött fekvő Yamchun-erődbe. A 3200 méteres magasságból pazar látvány nyílik a folyósóra, amelyben a tekintet könnyedén fog át vagy 100 kilométert. Alant az egyszerűsége túl is kifejezetten szegény falvak épületei innen is szabályszerű rendezettséget mutatnak. Többségük jellemzően napon szárított agyagból épült, és stílusában ún. „pamíri ház”. Látványos eleme a ház legnagyobb, központi helyiségét felül lezáró bevilágító- és szellőztető-ablak. Ez a – hagyományos ablakok nélküli, bútorozatlan – szoba a pamíri ember fő élettere. Generációk születnek, élnek együtt, és halnak

A „pamíri ház” látványos eleme a legnagyobb, központi helyiségét felül lezáró bevilágító- és szellőztető-ablak. Ez a szoba a pamíri ember fő élettere.

FÖLDGÖMB VILÁGLÁTÓ A TRENDFM-EN
CSÚTÓRTÓKÖNKÉNT 16.35-KOR.
A RÁDIÓBAN VENDÉGÜNK A TÉMÁRÓL:
PÉCZELY LAJOS

TRENDFM 94.2
GAZDASÁGI RÁDIÓ CSOPORT

KORÁBBI MŰSORAINK MEGHALLGATHATÓK:
WWW.TRENDFM.HU

ÉJJELI SZÁLLÁS

AZ ELÉNK SIETŐ HÁZIGAZDA SZÁLEM
ALEJKUMMAL – BÉKE LEGYEN VELETEK! –
KÖSZÖN, AMIT MI MEGFELELŐEN VISZONZUNK.
SZÁLLÁSADÓNK KÉT FELESÉGE ÉS NÉGY
GYERMEKE VISSZAHÚZÓDVA FIGYELI
ÉRKEZÉSÜNKET.
A SPÁRTAI KÜLSŐSÉGEK ELLENÉRE ÖRÜLÜNK,
HOGY FEDÉL VAN A FEJÜNK FELETT,
A VENDÉGLÁTÓ KEDVESSÉGE PEDIG
MINDENRE GYÓGYÍR

meg itt. Abban sincs semmi rendkívüli, ha mindez olykor egyidejűleg történik...

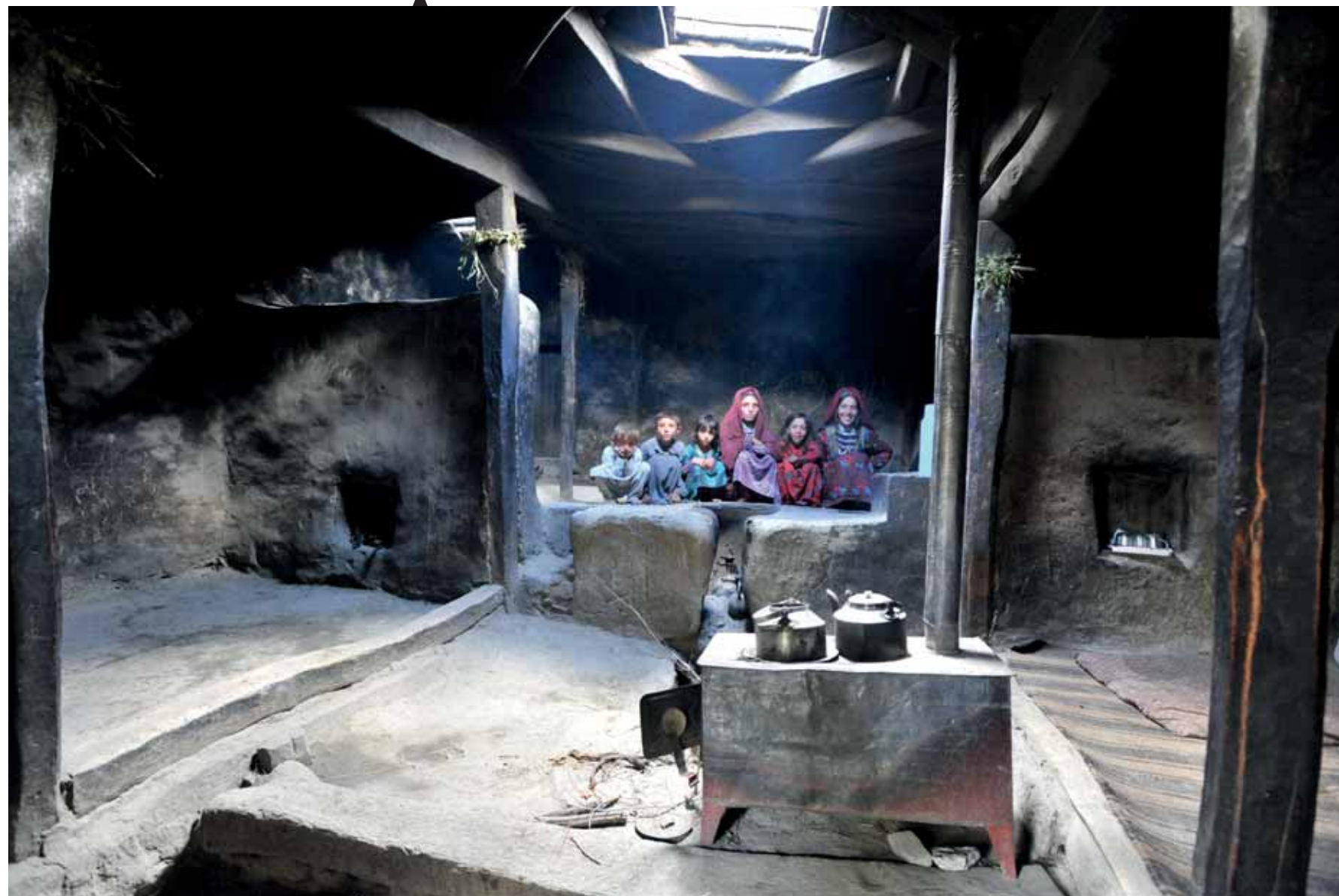
A völgy valaha élt leghíresebb embere Szufi Muboraki Vakhoni (1842–1910), akiről leszámazottja, a yamgi szállásadónk, a helyi iskola orosznyelvtanára mesél. A keleti felfogásnak megfelelően kiemeli, hogy Muboraki tudósnek született, tanulással csak az ismereteket szerezte. Kiválóan tudott arabul. Ez tette lehetővé, hogy a Koránt tanulmányozza, és elmerüljön az iszlám misztikában, a szufizmusban. Érdeklődött a természettudományok, főleg a matematika iránt. Gondolatait, megállapításait könyvben foglalta össze, ami abban az időben errefelé jelentős tett volt. Amikor érezte halála közeledtét, megásta a sírját, és kérte, ne emeljenek fölé síremléket. Másnap házigazdánkkal felkeressük a magaslaton lévő sírt, ahová az utókor természetesen síremléket állított.

Zongnál hagyjuk el a folyosó tadzsik oldalát, ott, ahol a Pjandzsó folyó megszületik. Az afgán határ mentén a Pamír-folyót követve folytatjuk utunkat egyre felfelé, a Pamír belsejébe – visszatekintve még sokáig látható a völgy, amelynek túoldalai, még elzártabb, afganisztáni vidékét is régi vágyam végigjárni.

A TUDÓS MUBARAKI SÍRJA

KÖZÉP-ÁZSIÁBAN SOK AZ OLYAN ZARÁNDOKHELY,
AHOL A LÁTOGATÓK EGY JELES TUDÓSRA
VAGY SZENT ÉLETŰ EMBERRE EMLÉKEZHETNEK.
ÜNNEPNAPOKON A ZARÁNDOKOK – NÉMI ADOMÁNY
ELLENÉBEN – ÁLDÁSBAN RÉSZESÜLHETNEK
AZ ISZLÁMBAN JÁRATOS HELYI MOLLÁTÓL

A FESZÜLT AFGÁN OLDAL

Egy évvel később, egy augusztusi estén Marszella újból Ishkashimba érkezem, remélve, hogy másnap (32 év után ismét) Afganisztán földjére léphetek. Kora reggel a legszükségesebb pénzeszközökön kívül mindenemet Marszelra „hagyományozom”, bízva, hogy legkésőbb egy hét múlva viszontlátjuk egymást.

ESZMECSERE-TEREP

AFGANISZTÁNBAN NEM JELLEMZŐ, HOGY AZ EMBEREK ELJÁRNÁNAK EGYMÁSHOZ. AZ UTCA, EGY TEÁZÓ, VAGY MINDEN OLYAN HELY, AHOL A FÉRFIAK LEÜLHETNEK, KITÜNŐ LEHETŐSÉG A BESZÉLGETÉSRE, AZ ÉLET DOLGAINAK MEGVITÁSÁRA. MINDEZ NŐK NÉLKÜL TÖRTÉNIK

BEVÁSÁRLÓUTCA

AKI A VÖLGY AFGÁN OLDALÁN KÖZLEKEDIK, JÖVET-MENET MEGKERÜLHETETLENÜL ELHALAD A PAMÍR HAVAS CSÚCSAINAK LÁBÁNÁL FEKVŐ LANGAR EGYETLEN ÜZLETSORA ELŐTT. A CSEKÉLYKE FORGALOM ELLENÉRE A KERESKEDŐK BÍZHATNAK A SZERENCSEJÜKBEN

A MUNKA DANDÁRJA

KÖZÉP-ÁZSIÁBAN NEM RENDKÍVÜLI, HA A NŐK NEHÉZ FIZIKAI MUNKÁT VÉGEZNEK. AZ ASSZONYOK ÉPP A HÁZON DOLGOZTAK, ÉS NEVETGÉLVE MUTATTÁK MEG AZ ÉPÍTKEZÉS ELŐREHALADTÁT

Három nappal korábban a tadzsikisztáni Khorogban, a Pamírtérség központjában találkoztam egy afganisztáni német segélyszervezet képviselőjével, akik felajánlották segítségüket Afganisztánban. Legalábbis abban, hogy szereznek nekem egy dzsipet és sofőrt. Út-ravalójuk – miszerint legyen nagyon óvatos, a bizalommal pedig bánjak csínján – nem töltött el jókedvvel, de a terepjáró már várt rám a határon.

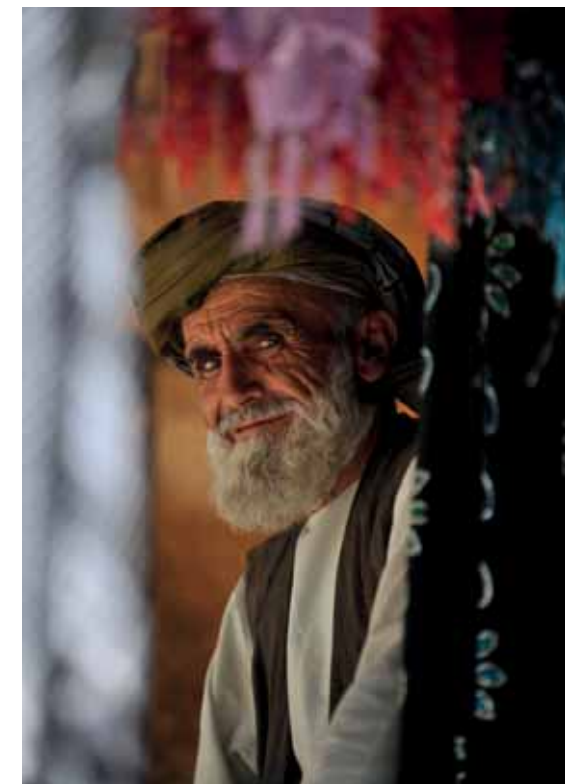
A közeli Sultan Ishkasimba megyünk. Nagy a nyüzsgés, árusok sokasága kínálja az eladnivalókat, kisebb csoportok guggolva beszélgetnek, mások teázgatnak. Egy-egy tetőtől talpig eltakart, lenge, világoskék burkába öltözött nő is elsuhan a poros utakon. A férfiak pedig lassan száz éve ugyanannak a módinak hódolnak. Az akkori európai ruhasegély-szállítmányokból a hagyományos afgán öltözékre felöltötték az angol fazonú mellényt, zakót – és máris megszületett a ma már szinte tradicionálisnak tekintett afgán viselet.

A Wakhan-folyosó legmesszibb települése, az úton még elérhető Sarhad-e Wakhan felé szeretnék indulni, de a következő három órát a közigazgatás egyik irodájában, a határőrségnél és a rendőri szerveknél töltöm, míg minden papír és regisztráció elkészül. Közben van idő tanulmányozni a szembe-tűnő fegyveres készütséget, a kézfegyverekkel felszerelt több tucat katonai quadot és a különféle páncélozott járművet – pedig a térség Afganisztán békésebb régiói közé tartozik. Közben gyorsan szerzek egy tolmácsot is, mert a sofőrrel, Szaiddal csak a helyi nyelveken lehet kommunikálni.

Az európai ruhasegély-szállítmányokból a hagyományos afgán öltözékre felöltötték az angol fazonú mellényt, zakót – és máris megszületett a ma már szinte tradicionálisnak tekintett afgán viselet.

KERESKEDŐ SULTAN ISHKASIMBAN

AZ ISZLÁM AZT TANÍTTJA HÍVEINEK: AZ ÉLET MINDEN NAPJÁN ÜGYELNI KELL A TEST ÉS A LÉLEK TISZTASÁGÁRA!
A SZEGÉNYSÉG ELLENÉRE SEM TALÁLKOZUNK ELHANYAGOLT KÜLSEJŰ EMBEREKKEL

AMEDDIG A VÖLGY ENGED...

Búcsút intünk az épített útnak, és kelet felé tartunk a Pjandzs afgán oldalán. Hamar megtanulom, hogy ha a Hindukus felől nyíló völgyhöz közeledünk, folyami átkelés is vár ránk. Szaid aggódik is, mert túl sok eső hullott az elmúlt napokban e Pamírnál csapadékosabb hegyvidéken, de végül szinte mindig találunk jó gázlót.

Meg-megállunk a tadzsik oldalihoz hasonló épületekből álló, egyszerű településeken, Kandutnál, a völgy legnagyobb településénél pedig szállást keresve én a helyőrségre szavaznék. (Legfőképp a biztonság miatt.) Útitársaim viszont pont ellenkező és merőben logikus állásponton vannak: kifejtik, hogy leginkább a katonai és rendőrőrsök kitétek egy-egy fegyveres támadásnak. Így a veszélyes pontoktól távolabb lévő, erődítményszerű falakkal körülvett házakban kopogtatunk szállásért.

A Wakhan-folyó torkolatánál elbúcsúzunk a Pjandzs

GÁZLÓHASZNÁLAT

ÁTKELÉS KÖZBEN A HINDUKUSBÓL ÉRKEZŐ EGYIK FOLYÓ FONATOS MEDERRENDSZERÉN. A WAKHAN-FOLYÓSÓ AFGÁN OLDALÁN NINCS ÉPÍTETT ÚT. MINDENKI TUDJA, HOGY CSAK A „SZOVJET IDŐK”-BŐL ÖRÖKÖLT URAL ÉS KAMAZ TEHERAUTÓK TUDNAK BÁRMIKOR ELJUTNI SARHAD-E WAKHANIG. A JAPÁN TEREPJÁRÓK ÜGYESEN KÜZDENEK, DE HATÓSUGARUK ILYEN TEREPEEN KORLÁTOZOTT

Hamar megtanulom, hogy ha a Hindukus felől nyíló völgyhöz közeledünk, folyami átkelés is vár ránk.

PÉCZELY LAJOS

– MÁS LETTEM (BME, MÉRNÖK), MINT AMI SZERETTEM VOLNA LENNI (ÁZSIA-UTAZÓ). ÁM EZ A MÁS TETTE LEHETŐVÉ, HOGY AZ LEGYEK, AMI SZERETTEM VOLNA – VALLJA A SZERZŐ

hatalmas völgyétől, s a Wakhan keskenyebb völgyében folytatjuk a terepjárós menetet. Innentől a túlpárt is afgán föld, s egyik mély gázló követi a másikat. Késő délután annyira széles és mély átkelőhöz érünk, ami meghaladja Szaid bátorságát. Levetkőzünk, és úgy vizsgálja a vízmélységet. Kisvártatva visszatér, és jelzi, hogy nincs tovább, a derékig érő vízben nem kelhetünk át.

Úgy 70 kilométerre lehetünk Sarhad-e Wakhan településtől. A hegyoldalban nem messze magányos házat veszünk észre egy felvezető nyommal. Felkapaszkodunk, és ott tudjuk tölteni az éjszakát, aztán másnap vissza – itt nincs kerülőút, a mély völgyek irányítanak. Ha nem engednek tovább, marad a hátraarc.

Még egy éjszaka Sultan Ishkasimban, de az afganisztáni óvatosság és bizalmatlanság fárasztó légkörének feszültsége csak akkor múlik el, amikor a következő nap a határ tadzsik oldalán megpillantom a terepjáró mellett rám várakozó Marszelt.

FOTÓ: FORTEPAN (LECHNER DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT) – 1962

DUNAÚJVÁROS

VÖRÖS VÁROS, ZÖLD LOMBOK KÖZÖTT

SZÖVEG: TAMÁSKA MÁTÉ

Alig néhány nap alatt méteres magasságú torony épült fel az íróasztalomon dunaujvárosi könyvekből. Szépirodalmi antológiák, mentalitástörténeti munkák, szociográfiák, földrajzi monográfiák – de főként és mindenekelőtt urbanisztikai elemzések: az egyik szerző dicsőít, a másik kritizál. Napjaink felé haladva az írók egyre inkább

önmérésükre kérik olvasóikat, nehogy a városhoz tapadt „szocialista” jelző miatt bárki elhamarkodott ítéletet alkosson. Pedig nagy a kísértés: „Kimondva vagy kimondatlanul mindenkinek van valamilyen véleménye róla” – írta 1980-ban Miskolczi Miklós, klasszikussá érett „Város lesz csakazértis...” című szociográfiájában

„Ez a város ellentmondásokkal volt terhes. Kaleidoszkópja lett az évről évre változó stílusirányzatoknak, a kísérleteknek, eszközök és kifejezések kutatásának-keresésének, kényszermegoldásoknak.” Így emlékszik vissza munkájára Weiner Tibor, a város első főépítész. A vélemények erdejében nehéz kiigazodni. Minden ítélet és minden ítélet

ellentéte is idézetek sorával illusztrálható. Pedig az 50-es évek elején Sztálinváros néven egy világosan olvasható építészeti program született, amely didaktikus kérlelhetetlenséggel igazította útba a „város-olvasókat”.

A széles főút nyílegyenes alléja a pártház-tól a Vasműig futott. Felmerülhetett-e ezek után valakiben a kérdés: kik és miért építették

fel a várost? Hát a kommunista párt, hogy iparosítsa az elmaradt agrárországot! Templomtorony

Dunaujvárosban az is képet kaphatott a kommunista rendszer ideológiájáról, aki máskülönben kézbe sem vette volna Sztálin vörösbe kötött írásait.

nem karcolta az eget, nem épült burzsoá villanegyed sem. Született viszont nemesi kúriát idéző

óvoda, barokk palotának beillő kohászati technikum (ma a város egyeteme), görög oszlopokkal ékes művelődési ház (ma színház). Kinek épült hát a város? A felemelkedő munkásságnak! Dunaujvárosban az is képet kaphatott a kommunista rendszer ideológiájáról, aki máskülönben kézbe sem vette volna Sztálin vörösbe kötött írásait.

◀ A VASMŰ ÚT, KÖZÉPEN A SZÉLES, ZÖLD PARK

A HÁBORÚ UTÁNI ÉVEKBEN HASONLÓ VÁROSTERVEZÉSI KONCEPCIÓKKAL DOLGOZTAK A VASFÜGGÖNY MINDKÉT OLDALÁN. AZ 1945 UTÁN ÚJJÁÉPÜLT, MA MÁR VILÁGÖRÖKSÉGGÉNT JEGYZETT LE HAVRE SUGÁRÚTJA UGYANOLYAN MONUMENTÁLIS HATÁSÚ.

▲ MÉG JÓVAL AZ ÚJ VÁROS GONDOLATÁNAK MEGSZÜLETÉSE ELŐTT,

1941-BEN VITÉZ KERESZTES-FISCHER FERENC BELÜGYMINISZTER ADTA ÁT DUNAPENTELE ELSŐ ORSZÁGOS LAKÁSBERUHÁZÁSÁT, AZ ONCSA-TELEPET (ORSZÁGOS NÉP- ÉS CSALÁDVÉDELMI ALAP). AZ ONCSA CÉLJA A HAGYOMÁNYOS PARASZTI ÉRTÉKREND MEGERŐSÍTÉSE, ANYAGI TÁMOGATÁSA VOLT

FOTÓ: FORTEPAN (UVATERV) – 1952

FOTÓ: FORTEPAN (LECHNER DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT) – 1962

LAKÓHÁZ ÁTJÁRÓJA A PETŐFI LIGET FELÉ
HÁTTÉRBE A SZÍNHÁZ. SCHMIDL FERENC SZÉKESFEHÉRVÁR FŐMÉRNÖKEKÉNT MÁR A HÁBORÚ ELŐTT IS SZÍVESEN ALKALMAZOTT STILIZÁLT TÖRTÉNETI FORMÁKAT. AKKOR AZT TALÁN MAGYAROS MODERNIZMUSNAK LEHETETT VOLNA NEVEZNI. SZTÁLINVÁROSBAN HASONLÓ HISTORIZÁLÓKEDVVEL TERVEZETT, DE MÁR „SZOCIALISTA REALISTAKÉNT”

FOTÓ: TAMÁSKA MÁTÉ

IDILL ÉS VALÓSÁG

Ez lesz „az első város Magyarországon, amelyben nem lesznek szegények, nem lesznek koldusok, amelynek nem lesz perifériája” – jövendölte 1951-ben Sándor András, aki az „Ötéves terv” kiskönyvtárában jelentette meg patoszos kötetét az épülő Sztálinvárosról. Sándor régi vágású kommunista családból származott. Édesapja a Tanácsköztársaság idején népbiz-

tos, ezért később emigrálni kényszerült, András fia így lett bécsi születésű magyar 1923-ban. Apja nyomdokain járva, 1945-ben a kommunista átalakulás feltétlen híve. Riportok sokaságában számolt be a szocializmus építéséről, kérlelhetetlen szigorúsággal leplezve le az elhajló és a visszahúzó erőket. Az 1956. októberi szerepvállalása után aztán őt is le-

plezték, rendszerellenes uszítás vádjával bebörtönözték. Pedig, ha valakiről, hát róla nehezen tudnánk elképzelni, hogy a szocializmus ellensége lett volna.

Néhány barátjával közösen 1953-ban írta meg a „Kiskrajcár” forgatókönyvét. A történet egy kulák nevelőszülők elől menekülő parasztlány szocialista munkásnővé éréséről szól. A születő város pora,

A DUNAI VÁROSOK TELEPÜLÉSKÉPE
SOROZATUNK TÁMOGATÓJA A

nka
Nemzeti Kulturális Alap

A HELYI LAPOK MÁS-MÁS NŐKÉPET SUGALLTAK

– ATTÓL FÜGGŐEN, HOGY A VÁLLALATOKNAK VOLT-E SZÜKSÉGE NŐI MUNKAERŐRE, HA IGEN, A „DOLGOZÓ NŐT” ÁLLÍTOTTÁK BE MINTÁNAK, HA NEM, INKÁBB A FÉRJÉT SEGÍTŐ, HAGYOMÁNYOS CSALÁDANYÁT. MINDEZT HORVÁTH SÁNDOR „MINDENNAPI SZTÁLINVÁROS” KÖTETÉBEN (2004) MUTATJA BE SZEMLÉLETESEN

FOTÓ: FORTEPAN (KONYEK ANTAL) – 1962

DOMANOVSKY ENDRE ALKOTÁSA (1955) A VASMŰ BEJÁRATÁT DÍSZÍTI

A TÖBB ELEMBŐL ÁLLÓ KOMPOZÍCIÓ KÖZPONTI MOTÍVUMA A VASÖNTÖDEI MUNKÁS, AKI ÁTVESZI A KENYERET A PARASZTLÁNYTÓL. A MOZDULAT ÁLTALÁBAN A MUNKÁS-PARASZT SZÖVETSÉGET ÁBRÁZOLTA, DE MÖGÖTTE FELSEJLIK AZ URÁT FINOM VACSORÁVAL VÁRÓ FIATALASSZONY ALAKJA IS

FOTÓ: TAMÁSKA MÁTÉ

a konvojban közlekedő teherautók és a zsúfolt munkásszállók ellenére a filmben mindenki tiszta öltönyben és frissen vasalt kartonruhában mosolyog. Munkásruhát csak egy-egy „igazi” brigádos-építő snittben látni. A színészek mozdulatai, sóhajai és szemlesütése éppúgy a letűnt polgári korszak filmetudjait idézik, mint a meszterkelt történet és a hősök mellett

felbukkanó darabos, komikus mellékszereplők. Nagy különbség azonban, hogy a főhős nő nem egy áruhás grófbá vagy bankárba, hanem egy élmunkás brigádvezetőbe szeret bele.

A film negédes jeleneteinek egyike, mikor a leendő házaspár egy félig kész ház üres falai közt játékosan civakodva rendezgetik be leendő otthonukat. Noha a

film készítői a szocializmusban reálisan teljesülő vágyakat akarták így módon ábrázolni, a korabeli nézők számára túlságosan is ismerős lehetett a csupasz téglafal. A Technikum városnegyed házai éveken át vakolatlanul álltak, a déli városrész ideiglenes barakkjai a kapitalista világvárosok határában megtelepülő nyomor-nyegedeket idézték.

A KRITIKUS ÉVTIZEDEK

„A nagyszámú, túl fiatal házaspárnak azonban, ha megfeszül a szocialista lakásépítés, akkor sem tud egyelőre, s még hosszú ideig, megfelelő és tényleges családi otthont adni.” Barsi Dénes írónak igaza volt. „Szerencséjére” 1947-ben börtönbüntetést kapott, így az ötvenes években kimaradt a sztálinvárosi hőskort megéneklő írók sorából. A hatvanas években azonban „bevásztották a kórusba”, és több neves művészhez

hasonlóan ő is kapott lakást a városban. A soron kívüli „művészlakás”-kiutalások célja az lett volna,

A soron kívüli „művészlakás”-kiutalások célja az lett volna, hogy az értelmiség szép szavakkal énekelje meg a fiatal város nyüzsgő életét. Ehelyett azonban kritizált.

hogy az értelmiség szép szavakkal írja meg a fiatal város nyüzsgő életét. Ehelyett azonban kritizált.

A párttitkár egy gyűlésen indulatosan szóvá is tette, hogy elég volt a panaszkodós írókból meg az ingyenlakásaikból. A nép az eszme körül összekovácsolódik magától is. Példaként a május elsejei felvonulást említette. Az írók pedig egymás után elköltöztek Budapestre.

A kritikát azonban akkor már nem lehetett elfojtani. Valóságos szellemi hadjárat indult Dunaúj-

FOTÓ: TAMÁSKA MÁTÉ

„DUNAÚJVÁROSBAN FELTÉTLENÜL IGAZOLÓDIK A RÉGI TÉTEL, MISZERINT AZ ÉPÍTÉSZ LEGJOBB BARÁTJA A NÖVÉNYZET”

– IDÉZHETNÉNK MISKOCZI MIKLÓS 1980-BAN MEGJELENT ÍRÁSÁBÓL. A DÉZSÁBAN KIHELYEZETT PÁLMA VALÓBAN KIEMELI A TÉR ELEGANCIÁJÁT. EHEZ KÉPEST MA MÁR AZ ÉPÜLETNYI MAGAS FÁK SEM KÉPESEK ELLENSÚLYOZNI AZ ABLAKOK ELÉ FÜGGESZTETT PLAKÁTOK VIZUÁLIS ZÚRZAVARÁT

FOTÓ: FORTEPAN (UVATERV) – 1956

FOTÓ: FORTEPAN – 1952

város ellen, mely akkor nemcsak egy várost, hanem általában a „félresiklott szocializmust” is jelentette. Szij Rezső művelődéstörténetés 1967-es „jegyzeteiben” ténylegesen vádiratot szerkesztett: „Soha el nem tüntethető ellentmondások keletkeztek az új városban, a tervezés bizonytalansága, kapkodása, egyszóval koncepciótlansága miatt.”

A városképet már az 50-es évek közepén is sokan bírálták, de akkor mindaz a politikai ingamozgás velejárója volt, a sztálinizmustól való elhatárolódás része. A későbbi évtizedek kritikái érleltebb hangvételűek, higgadtabbak, de éppen ezért maróbbak is. Miskolci Miklós közel négyszáz oldalas szociográfiájában már az

EZ LESZ „AZ ELSŐ VÁROS MAGYARORSZÁGON, AMELYBEN NEM LESZNEK SZEGÉNYEK, NEM LESZNEK KOLDUSOK, AMELYNEK NEM LESZ PERIFÉRIÁJA”

– JÖVENDŐLTE SÁNDOR ANDRÁS 1951-BEN. NEM LETT IGAZA. A KÉNYSZERBŐL VAGY ÉRDEKBŐL LEKÖLTÖZŐ BUDAPESTI ÉRTELMISÉG HAMAR KIÉPÍTETTE A MAGA ZÁRT KLIKKJEIT. A MELŐSOK KÖZBEN ÉLTÉK A MAGUK VAGÁNYKODÓ, KOCSMÁZÓS, MICISAPKÁS ÉLETÉT. NOHA A VASGYÁR MÉG MŰKÖDIK, A RÉGI MUNKÁSKULTÚRA KELLÉKEI A MAI VÁROSBÓL SZINTE TELJESEN ELTŰNTÉK

is beszédes, hogy alig egy oldalt szán az építészeti arculatra. Mégsem mulasztja el megjegyezni, hogy: „Dunaújvárosban feltétlenül igazolódik a régi tétel, miszerint az építész legjobb barátja a növényzet.” Mondani sem kell, hogy nem az architektúra szépségét kiemelő, előkertyszerű díszparkokra gondolt, hanem arra, hogy Dunaújváros házait legcélszerűbb növényekkel kitakarni a látványból.

FOTÓ: TAMÁSKA MÁTÉ

A PALACE D'HÔTEL ÉS A TANÁCSHÁZA

De – mint a mesében, vagy, hogy stílusosabbak legyünk, mint a „Kiskrajcár” forgatókönyvében – a történet újabb fordulatot vett. A 80-as évek rehabilitálta az eklektikát és vele a történeti díszleteket. Az építészek újra mertek timpanonokat és tornyocskákat tervezni. Innen már csak egy apró lépés hiányzott ahhoz, hogy Dunaújváros is rehabilitálódjék.

Egy fiatal építész, Kuslits Tibor 1984-ben meg is írta elemzőtanulmányát, amely azonban csak 2013-ban jelenhetett meg nyomtatásban. Pedig jó harminc éve lett volna igazán izgalmas olvasni, hogy a vasfüggönyön túl is épültek Dunaújvároshoz hasonló stílusú, új városok. Köztük a legjelentősebb Le Havre, Franciaország La Manche felé nyíló kikötője. Az újjáépítés remekmű-

veként számon tartott Le Havre központja a dunaújvárosihoz hasonló széles, parkosított sugárút, négy-öt emeletes házakkal övezve, távolban a toronyház, rajta elegáns

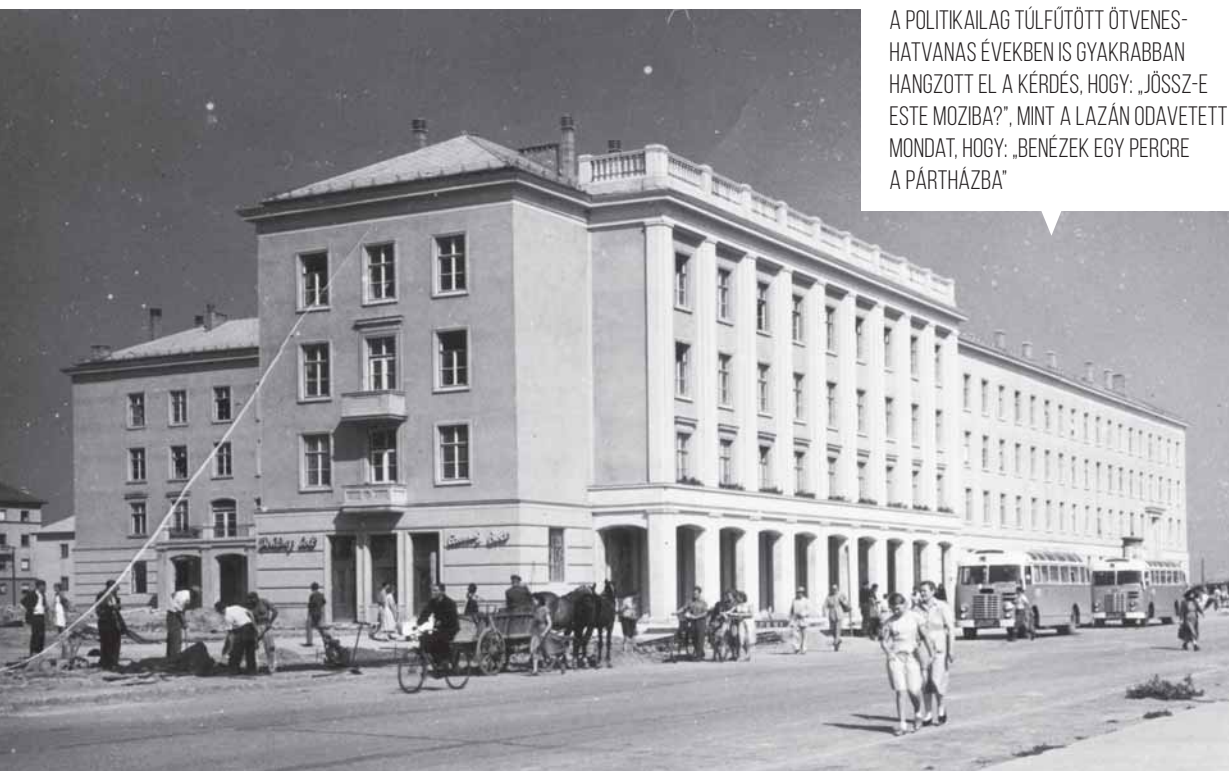
Dunaújváros a nemzetközi összehasonlításokban csupán egyike annak az ezerkétszáz új, szocialista városnak, amelyből ezeregyszáz a Szovjetunióban létesült.

köztéri órájával. Persze nem mindegy, hogy a francia toronyház az előkelő Palace d'Hôtel nevet viseli, tőle karnyújtásnyira ott a tenger, körülötte Normandia legendás tája, a partraszállás emlékezete és a győztesek ünneplése, szinte minden, amit 1945 után Nyugatnak neveznek. A másik egy sáros löszplatón nőtt Tanácsháza, egy vesztett háború utáni újrakezdés

keleties béklyókkal, nemcsak ve-rejtekés, de véres epizódokkal.

1990 után a nyugat-európai kutatóknak köszönhetően a „szocialista város” az érdeklődés középpontjába került. Dunaújváros a nemzetközi összehasonlításokban csupán egyike lett annak az ezerkétszáz, új szocialista városnak, melyből ezeregyszáz a Szovjetunióban létesült. Mint mindenben, a Szovjetunió az új városok alapításában sem ismert felső határokat. A Kamaz teherautógyár

NEM IDE TERVEZTÉK A KÖZPONTOT, MÉGIS EZ LETT A VÁROS FŐTERE. AMELLETT, HOGY A VÁROSKÖZPONT FELÉPÍTÉSE ELEVE CSÚSZOTT, AZ OTT ELHELYEZETT PÁRTHÁZ ÉS TANÁCSHÁZA NEM KONKURÁLHATOTT A VENDÉGLŐVEL IS RENDELKEZŐ SZÁLLODA ÉS MOZI PÁROSÁVAL (A KÉPEN NEM LÁTHATÓ). VALÓSZÍNŰLEG MÉG A POLITIKAILAG TÚLFÜTÖTT ÖTVENHATVANAS ÉVEKBEN IS GYAKRABBAN HANGZOTT EL A KÉRDÉS, HOGY: „JÖSSZ-E ESTE MOZIBA?”, MINT A LAZÁN ODAVETETT MONDAT, HOGY: „BENÉZEK EGY PERCRE A PÁRTHÁZBA”

FOTÓ: FORTEPAN (GALLAI SÁNDOR) – 1953

FOTÓ: FORTEPAN (LECHNER DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT) – 1965

A KÖLTÉSZET NEM ISMER LEHETETLENT!

„EZ A VASBÁSTYA SZABÁLYTALAN GYÁR MEG A SESZÍNŰ FÜSTJE EZ A VASBETON-GÓTIA EZ A FÉMÜVEGCEMENTKATEDRÁLIS”
(RÓZSA ANDRÁS: HAJNALI ELÉGIA)

kiszolgálására létrehozott, közel félmillió tatáröldi Naberezhnye Chelny sugárútjai olyan szélesek, hogy az urbanisztikában járatlan járókelő azt hiheti, nem is épült be az út túloldala. Weiner Tibor városa ehhez képest meghitt és otthonos, sőt szocialista jellege mellett legalább annyira magyaros is. A fák levelei mögé bújó ház-díszek között szemlélve felvidékiek, reneszánsz pártázatok, a dunántúli

szép munka, tele adatokkal, korabeli tervrajzokkal és mai fotókkal. A szerzők nem is titkolták, hogy céljuk az 50-es évekbeli városközpont megóvása. „Az építészettörténet kiemelkedően fontos területéről” írnak, de gondosan kerülnek az esztétikai értéktételeket. Valahogy még mindig félünk bevallani, ha Dunaújvárost szépnek tartjuk. A „szocreál tanösvény” 2005-ös megnyitóján apropóján született újságcikkek például evidenciaként kezelik, hogy a város „nem tartozik az építészeti remekművek közé”, de azért „méltányolható”,

Olyan ez a város, mint egy hatalmas park, fél évszázados terebélyes faóriásokkal. Ezek ugyan takarják az épületeket, de nem azért, mintha azok szégyellni valók lennének.

városokra jellemző, kedves sarokerkélyek, soproni polgárházakat idéző lodzsák tűnnek fel – és persze vannak tulipánok és pávák, népviseletes menyecskék is.

Kezembem egy jó évtizede megjelent építészeti kalauz. Korrekt,

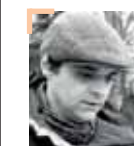
ha valaki pusztán kíváncsiságból és okulásképpen megtekinti. (Azt már én teszem hozzá, hogy legyen óvatos, mert, ha nem figyel, a tanulmányi kirándulás után kénytelen lesz megváltoztatni a véleményét.)

Olyan ez a város, mint egy

FOTÓ: TAMÁSKA MÁTÉ

hatalmas park, fél évszázados, terebélyes faóriásokkal. Ezek ugyan takarják az épületeket, de nem azért, mintha azok szégyellnivalók lennének. A parkokhoz hasonlóan a házak is tele vannak remek ötletekkel és szerethető, apró részletekkel. Ha nem tudnánk, hogy mindezt egykor Sztálinvárosnak hívták, bizony könnyen rámondanánk, hogy szép.

TAMÁSKA MÁTÉ
SZOCIOLÓGUS, VÁROS-
ÉS FALUKUTATÓ,
EGYETEMI OKTATÓ

MÁR MOST ÍRJA BE A NAPTÁRÁBA!

FELFEDEZŐK NAPJA: 2018. ÁPRILIS 28.

WWW.FELFEDEZOKNAPJA.INFO

ZÖLDGÖMB FESZTIVÁL: 2018. OKTÓBER 27.

WWW.ZOLDGOMBFESZTIVAL.HU

EGYÜTTMŰKÖDŐ PARTNEREINK ▾

E LAPSZÁMUNK MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTÁK ▾

ALAPÍTVÁ: 1872

1142 BUDAPEST, ERZSÉBET KIRÁLYNÉ ÚTJA 125.
TELEFON: (1) 231-4040
FAX: (1) 231-4045
HONLAP: WWW.FOLDRAJZITARSASAG.HU
E-MAIL: INFO@FOLDRAJZITARSASAG.HU

ELNÖK: DR. CSORBA PÉTER
ALELNÖKÖK: DR. SZILASSI PÉTER
DR. MICHALKÓ GÁBOR
FŐTITKÁR: DR. DAVID LÓRÁNT
ÜGYVIVŐ: HEILING ZSOLT

SAKOSZTÁLYOK:
BIZTONSÁGFÖLDRAJZI ÉS GEOPOLITIKAI
SAKOSZTÁLY, EXPEDÍCIÓS SAKOSZTÁLY,
TÁRSADALOM- ÉS GAZDASÁGFÖLDRAJZI
SAKOSZTÁLY, HEGYMÁSZÓ-SAKOSZTÁLY,
OKTATÁS-MÓDSZERTANI SAKOSZTÁLY,
EGÉSZSÉGFÖLDRAJZI SAKOSZTÁLY,
TERMÉSZETFÖLDRAJZI SAKOSZTÁLY,
TÉRKÉPÉSZETI SAKOSZTÁLY,
TURIZMUSFÖLDRAJZI SAKOSZTÁLY,
FÖLDRAJZTANÁRI SAKOSZTÁLY

TERÜLETI OSZTÁLYOK:
BAKONY-BALATON-VIDÉKI OSZTÁLY (VESZPRÉM)
BORSODI OSZTÁLY (MISKOLC)
DEBRECENI OSZTÁLY
DÉL-DUNANTÚLI OSZTÁLY (PÉCS)
DUNA-VÖLGYI OSZTÁLY (SZEKSZÁRD)
EGER-BÜKK-VIDÉKI OSZTÁLY
GYÖNGYÖS-MÁTRA-VIDÉKI OSZTÁLY
KISALFÖLDI OSZTÁLY (GYŐR)
KISKUNSAGI OSZTÁLY (KECSKEMÉT)
KÖZÉP-DUNANTÚLI OSZTÁLY (SZÉKESFEHÉRVÁR)
KÖRÖS-VIDÉKI OSZTÁLY (BÉKÉSCSABA)
NYIRSEGI OSZTÁLY (NYIREGyhÁZA)
NYUGAT-MAGYARORSZÁGI OSZTÁLY (SZOMBATHELY)
SZEDEDI OSZTÁLY
SZÉKELYFÖLDI OSZTÁLY (CSIKSZEREDA)
TOLNA MEGYEI OSZTÁLY (DOMBOVÁR)
ZALAI OSZTÁLY (NAGYKANIZSA)

KÖNYVTÁR ÉS GYŰJTEMÉNYEI:
1112 BUDAPEST, BUDAORSI ÚT 45.
TEL.: (06-1) 309-2600/1443
(2015. NOVEMBER 15-TŐL
HATÁROZATLAN IDEIG ZÁRVA TART.)

AZ ÉGGÖMBÖT TARTÓ ATLASZ A MAGYAR FÖLDRAJZI
TÁRSASÁG VÉDJEGYKÉNT BEJEGYZETT JELKEPE

LAPALAPÍTÓ (1929):
DR. MILLEKER REZSŐ

AZ ÚJ SZOROZAT
ÚJRAINDÍTÓI (1999):
DR. NEMERKÉNYI ANTAL
ÉS FARKAS PÉTER

1929-1933, FELELŐS SZERKESZTŐ:
DR. MILLEKER REZSŐ

1934-1944, SZERKESZTŐK:
DR. BAKTAY ERVIN ÉS DR. KÉZ ANDOR

1999-2005, FŐSZERKESZTŐ: DR. NEMERKÉNYI ANTAL

2005-2006, FŐSZERKESZTŐ: DR. VOJNITS ANDRÁS

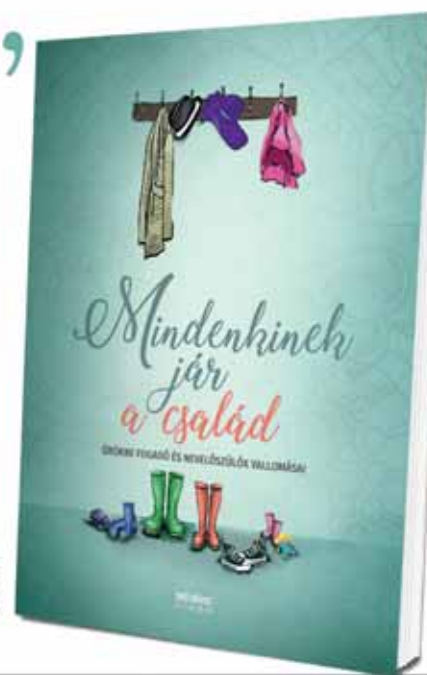
2006-TŐL FŐSZERKESZTŐ: DR. NAGY BALÁZS

heti válasz
k.i.a.d.ó

HOGYAN SZERETHETÜNK VALAKIT
A SAJÁTUNKKÉNT ÚGY,
HOGY NEM A MI VÉRÜNKBŐL VALÓ?

„Úgy éreztük,
ez a gyerek
csak ránk várt”

Miklósa Erika
és Csiszár Zsolt

3490 Ft helyett
2800 Ft

„Nem tudom
elképzelni, hogy
ennél jobban lehet
szeretni”

Komporday Réka
és Bódis Pál

A Heti Válasz legújabb interjúkötetében **13 örökbe fogadó és nevelőszülő ismerhetnek meg, akik őszintén mesélnek életükről.** Az interjúalanyok ezzel szeretnének másokat is hozzásegíteni ahhoz az élményhez, amit egyikük így öntött szavakba: „Mindegyik gyermekem a sajátom. Csak éppen van, amelyiket nem én szültem.”

Vásárolja meg 20% kedvezménnyel a kiadótól!

1027 Budapest, Horvát utca 14-24. Telefon: (06 1) 461-1400

Nyitva tartás: Hétfő, szerda, péntek 8.00-16.30, kedd, csütörtök 8.00-19.00

Megrendelhető: konyv.valasz.hu

ANNAPURNA SZENTÉLY

4130 méter, 2017. október 28.

www.eupolisz.hu

HA UNOD AZ IPARI TURIZMUST!

TERMÉSZETJÁRÓ UTAZÁSOK, OUTDOOR TÚRÁK,
TREKKINGEK, KÖRUTAK AZ EGÉSZ VILÁGON.

Eupolisz Utazási Iroda
8200 Veszprém, Szeglethy u. 1. | +36/88/871728
Hatósági engedélyszám: U-000463